

**T.C.
ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETLERİNİN
MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER BAĞLAMINDA
KARŞILAŞTIRILMALI BİR ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan KOÇBIYIK

Danışman:

Doç. Dr. R. Koray YILMAZ

Samsun, 2018

**T.C.
ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETLERİNİN
MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER BAĞLAMINDA
KARŞILAŞTIRILMALI BİR ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan KOÇBIYIK

Danışman:

Doç. Dr. R. Koray YILMAZ

Samsun, 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... /... /20

TEZ KABUL VE ONAYI

Hasan Kobıyk tarafından hazırlanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Makroekonomik Göstergeler Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analizi başlıklı bu çalışma, (.../.../2018) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

ye : _____

ye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen ėretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

____/____/____

Enstitü Müdürü

ÖZET

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETLERİNİN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Hasan KOÇBIYIK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran/2018

Danışman: Doç. Dr. R. Koray YILMAZ

Bu tez, 1923'ten günümüze Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin makroekonomik performanslarının karşılaştırılmasını hedeflemektedir. Bu amaçla, ilk olarak hükümetler on bir farklı döneme ayrılmıştır: Öncelikle ilk hükümetleri 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.), 1938-1949 CHP Hükümetleri ve 1950-1959 Menderes Hükümetleri oluşturmaktadır. Daha sonra bu ayrım, 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri, 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.), 1965-1970 Demirel Hükümetleri, 1971-1980 I.Koalisyon Hükümetleri, 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti, 1984-1991 ANAP Hükümetleri, 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri ve 2003-2015 AKP Hükümetleri olarak devam etmektedir. Yapılan bu çalışmada, ilgili hükümet dönemleri oluşturulduktan sonra, hükümetlerin uyguladığı iktisat politikaları temel olarak incelenmiş ve yaşanan iktisadi ve siyasi gelişmeler tarihin akışından kopmadan aktarılmıştır. İkinci olarak, farklı hükümetlerin elde ettikleri temel iktisadi göstergeler analiz edilmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak, “işsizlik”, “büyüme”, “enflasyon” ve “ihracatın ithalatı karşılama oranı” gibi verilerle işlem yapılarak; hükümetlerin “Okun”, “Dar Çekirdek”, “Boratav”, “Keynesgil” ve “*Magic Square*” başarımları endeksleri oluşturulmuştur. Daha kapsamlı bir inceleme için, endekslerde belirtilen hükümetler, baz alınan yıllar içinde en uzun süre görev yapan hükümetlerin başbakan adlarıyla oluşturulmuş ve yirmi sekiz döneme ayrılmıştır. Oluşturulan makroekonomik başarımları endekslerinde ulaşılan sonuçlar kendi içlerinde karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Yapılan bu tez çalışmasında, beş farklı makroekonomik başarımları endeksinde ulaşılan sonuçlar, genel olarak ifade etmek gerekirse Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kurulan hükümetlerin diğer dönemlere göre daha başarılı olduğunu ve tüm endeks sıralamalarında üst sıraları oluşturduğunu göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, hükümetler, makroekonomik göstergeler, performans indeksleri

ABSTRACT

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE GOVERNMENTS OF REPUBLIC OF TURKEY WITHIN THE CONTEXT OF MACROECONOMIC INDICATORS

Hasan KOÇBIYIK

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Economy, M.A., June/2018

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. R. Koray YILMAZ

This thesis aims to compare macroeconomic performances of The Governments of Republic of Turkey from 1923 to present. For this purpose, governments have been primarily divided into eleven different periods: İnönü Governments (I.) in 1923-1937, CHP Governments in 1938-1949 and Menderes Governments in 1950-1959, Gürsel (Coup) Governments in 1960-1961, İnönü Governments (II.) in 1962-1964, Demirel Governments in 1965-1970, I. Coalition Governments in 1971-1980, Ulusu (Coup) Governments in 1981-1983, ANAP Governments in 1984-1991, II. Coalition Governments in 1992-2002 and AKP Governments in 2003-2015. In this thesis, after the defined of the relevant government periods, the economic policies implemented by the governments have been fundamentally examined and the economic and political developments experienced have been transferred according to the flow of history. Secondly, the basic economic indicators obtained by different governments have been analyzed and evaluated comparatively. Finally, "Okun", "Dar Çekirdek", "Boratav", "Keynesgil" and "Magic Square" performance indices of governments have been formed using the "rate of exports meeting imports", "unemployment rates", "growth rates" and "inflation rates". The governments mentioned in these indices have been formed with the names of prime ministers which longest time stayed in the power than others in a year. Moreover, governments have been divided into twenty-eight different periods this time. The results obtained in the macroeconomic performance indexes that have been formed are examined in comparison within themselves. In this thesis, the results obtained in five different macroeconomic performance indexes have shown, if it is necessary to express as general, the governments established in the early periods of the Republic of Turkey have been more successful than the other periods and have formed the top list in all indexes.

Key Words: Turkey, governments, macroeconomic indicators, performance indexes

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmanın kapsamlı bir hale gelmesi, sevgili hocam Doç. Dr. R. Koray Yılmaz'ın danışmanlığı sayesinde gerçekleşti. Bu süre içinde, “klasik bir hoca-öğrenci ilişkisinden ziyade”, bana kendileriyle daha anlamlı bir bağ kurma fırsatı tanıyan başta danışman hocama ve değerli eşi Dr. Öğretim Üyesi Demet Özmen Yılmaz'a sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca, hiç bir zaman desteklerini esirgemeyen Ünye İİBF'de görev yapan “eski” hocalarıma, Tallinn Üniversitesi'nde Erasmus Programına katıldığım dönemde tezim için kitap ve makale önerisi sağlayan Prof. Dr. Peeter Selg'e, hiç yüz yüze tanışmadığımız halde mail ve telefonla haberleşerek tezin verileri konusunda destek sağlayan Kalkınma Bakanlığı'ndan Uzm. Ali Emre Mutlu'ya ve “kalp ameliyatına girmeden önce bile” kitap isteklerimi unutmayan OMÜ Kütüphane ve Dokümantasyon Daire eski Başkanı rahmetli Ömer Bozkurt'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	xiii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu	xiv
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	xiv
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN İKTİSADİ VE SİYASİ GELİŞİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) Dönemi	2
1.2. 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi.....	5
1.3. 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi	7
1.4. 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi	9
1.5. 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) Dönemi	10
1.6. 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi.....	12
1.7. 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi	13
1.8. 1981-1983 Uluşu (Darbe) Hükümeti Dönemi	16
1.9. 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi.....	17
1.10. 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi	20
1.11. 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMETLERİN MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 1923-2015

2.1. 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) Dönemi	26
2.2. 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi.....	33
2.3. 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi	40
2.4. 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi	47
2.5. 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) Dönemi	52
2.6. 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi.....	57
2.7. 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi	63
2.8. 1981-1983 Uluşu (Darbe) Hükümeti Dönemi	69
2.9. 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi.....	74
2.10. 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi	80
2.11. 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi.....	87
2.12. Farklı Hükümet Dönemlerinin Karşılaştırılması	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMETLER VE MAKROEKONOMİK BAŞARIM ENDEKSLERİ 1924-2014

3.1. Okun Endeksi	109
3.2. Dar Çekirdek Endeksi	110
3.3. Magic Square Endeksi.....	112
3.4. Boratav Endeksi	114
3.5. Keynesgil Endeks.....	116
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA.....	123
ÖZGEÇMİŞ	127

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1948 Fiyatlarıyla)	26
Tablo 2: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1948 Fiyatlarıyla)	27
Tablo 3: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	28
Tablo 4: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	29
Tablo 5: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	30
Tablo 6: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	32
Tablo 7: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1948 Fiyatlarıyla)	33
Tablo 8: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1948 Fiyatlarıyla)	34
Tablo 9: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	35
Tablo 10: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	36
Tablo 11: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	37
Tablo 12: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	39
Tablo 13: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968 Fiyatlarıyla)	40
Tablo 14: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968 Fiyatlarıyla).....	41
Tablo 15: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	42

Tablo 16: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	43
Tablo 17: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	44
Tablo 18: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	46
Tablo 19: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968 Fiyatlarıyla)	47
Tablo 20: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968 Fiyatlarıyla).....	48
Tablo 21: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	48
Tablo 22: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	49
Tablo 23: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	49
Tablo 24: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	51
Tablo 25: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968 Fiyatlarıyla)	52
Tablo 26: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968 Fiyatlarıyla).....	53
Tablo 27: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	53
Tablo 28: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	54
Tablo 29: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	54
Tablo 30: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	56

Tablo 31: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968-1987 Fiyatlarıyla)	57
Tablo 32: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968-1987 Fiyatlarıyla).....	58
Tablo 33: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	59
Tablo 34: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	59
Tablo 35: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	60
Tablo 36: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	62
Tablo 37: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)	63
Tablo 38: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla).....	64
Tablo 39: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	65
Tablo 40: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	66
Tablo 41: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	67
Tablo 42: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri ..	68
Tablo 43: 1981-1983 Uslu (Darbe) Hükümeti Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)	69
Tablo 44: 1981-1983 Uslu (Darbe) Hükümeti GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla)	70
Tablo 45: 1981-1983 Uslu (Darbe) Hükümeti Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	70

Tablo 46: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	71
Tablo 47: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	71
Tablo 48: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri ...	73
Tablo 49: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)	74
Tablo 50: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla).....	75
Tablo 51: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	76
Tablo 52: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	76
Tablo 53: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	77
Tablo 54: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	79
Tablo 55: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)	80
Tablo 56: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla).....	81
Tablo 57: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	82
Tablo 58: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	83
Tablo 59: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	84
Tablo 60: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	86
Tablo 61: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1998 Fiyatlarıyla)	87

Tablo 62: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1998 Fiyatlarıyla).....	88
Tablo 63: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları	89
Tablo 64: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları	90
Tablo 65: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	91
Tablo 66: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri	93
Tablo 67: Farklı Hükümet Dönemlerinde GSYH Büyüme Ortalamaları	94
Tablo 68: Farklı Hükümet Dönemlerinde Sektörlerin GSYH İçindeki Ortalamaları.....	95
Tablo 69: Farklı Hükümet Dönemlerinde Sektörel Büyüme Ortalamaları	96
Tablo 70: Farklı Hükümet Dönemlerinde İstihdamın Sektörler Üzerindeki Ortalamaları, İstihdam-İşsizlik Ortalamaları	98
Tablo 71: Farklı Hükümet Dönemlerinde İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları Ortalamaları	100
Tablo 72: Farklı Hükümet Dönemlerinde Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri	102
Tablo 73: Farklı Hükümet Dönemlerinde Dış Ticaret Göstergeleri (I)	104
Tablo 74: Farklı Hükümet Dönemlerinde Dış Ticaret Göstergeleri (II).....	105
Tablo 75: Performans Endeksleri ve Ağırlıklandırmaları.....	108
Tablo 76: Hükümetler ve Okun Endeksi	109
Tablo 77: Hükümetler ve Dar Çekirdek Endeksi	111
Tablo 78: Hükümetler ve Magic Square Endeksi.....	113
Tablo 79: Hükümetler ve Boratav Endeksi.....	114
Tablo 80: Hükümetler ve Keynesgil Endeks.....	116

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGP	: Milli Güven Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	: Türk Lirası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YTL	: Yeni Türk Lirası
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, 1923-2015 yılları arasında Türkiye Cumhuriyetinde görev yapan hükümetlerin makroekonomik göstergelerinin karşılaştırılmasıdır. Cumhuriyetin erken döneminden günümüze kadar olan süreci kapsayan bu çalışmada temel ölçüt, hükümetlerin uyguladığı politikalar sonucunda elde ettikleri iktisadi verilerdir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu çalışmanın amacı, 1923'ten günümüze Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin makroekonomik verilerinin nasıl seyrettiğini ve bu verilerin karşılaştırmalı olarak analizini ortaya koymaktır. Farklı dönemlerde uygulanan iktisadi programlar sonucunda oluşan veriler üzerinden Türkiye ekonomisinin incelemesini yapmak tezin ana esasıdır. Bu çerçevede belli başlı makroekonomik göstergeler olarak; “ulusal hesaplar”, “dış ticaret göstergeleri”, “büyüme oranı”, “işgücü verileri”, “genel bütçe dengesi” ve “cari denge”ye odaklanılarak tüm dönemlerin iktisadi gidişatı veriler üzerinden aktarılacaktır. Türkiye iktisat tarihi üzerine yapılan çalışmalar bu alanda geniş bir bilgi sağlasa da farklı hükümlere ve onların dönemlerindeki makroekonomik gelişmeleri temel alarak yapılacak bir analiz bu alandaki bilgi havuzunu derinleştirecek ve detaylandıracaktır. Bu bakımdan, yapılan çalışma Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin hem iktisadi tarihinin hem de makroekonomik göstergelerinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Farklı hükümet dönemlerinde ulaşılan ekonomik göstergeler üzerinden karşılaştırma yapılacaktır. Bu karşılaştırma Cumhuriyetin erken döneminden günümüze kadar kurulan hükümetleri kapsayacaktır. Dolayısıyla, yapılan bu çalışma hem tarihsel hem de karşılaştırmalı bir yöneme sahiptir. Tüm hükümet dönemlerinin “işsizlik”, “büyüme”, “enflasyon” ve “ihracatın ithalatı karşılama oranı” gibi verilerini kullanarak “Okun”, “Dar Çekirdek”, “Boratav”, “*Magic Square*” ve “Keynesgil” başarımlar endeksleri oluşturulmuştur. “Okun” hariç diğer tüm endeksler “İnsani Gelişim Endeksi” hesaplamalarındaki “normalizasyon” yöntemi ile hesaplanarak, hükümetlerin makroekonomik performans sıralamaları gözlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN İKTİSADİ VE SİYASİ GELİŞİMİNE

GENEL BİR BAKIŞ

Cumhuriyetin erken döneminde devletin kuruluş adımları atılmış, tarihsel olarak kalkınma ve demokrasi arayışları içinde tek partili rejimden çok partili rejime geçilmiştir. Ülkede zaman içinde demokrasinin sekteye uğradığı askeri darbeler, koalisyon dönemleri ve ekonomik krizler yaşanmıştır. Bu bölümde temel olarak 1923 yılından bu yana Türkiye’nin iktisadi ve siyasi gelişim süreci genel hatlarıyla ortaya konacaktır.

TBMM’nin kuruluşundan Cumhuriyetin ilanına kadar geçen 1920-1923 yılları arasında ülkenin idaresinde beş farklı hükümet görev yapmıştır. İlk olarak Gazi Mustafa Kemal idaresinde Muvakkat İcra Encümenleri Heyeti (25.04.1920-03.05.1920) ve I. İcra Vekilleri Heyeti (03.05.1920-24.01.1921), ardından Fevzi Paşa önderliğinde II. İcra Vekilleri Heyeti (24.01.1921-09.07.1922) kurulmuştur. Bu dönemin devamında, Hüseyin Rauf Bey yönetiminde III. İcra Vekilleri Heyeti (12.07.1922-04.08.1923) ve son olarak Ali Fethi Bey idaresinde IV. İcra Vekilleri Heyeti (14.08.1923-27.10.1923) görev yapmıştır. 1920’den 1923’e kadar kurulan TBMM Hükümetleri uzun ömürlü olmamakla birlikte Cumhuriyet dönemine geçiş hükümetleri olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın temeli olan Cumhuriyet Hükümetleri bir ayrıma tabi tutulduğunda, öncelikli olarak ilk dönemleri 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.), 1938-1949 CHP Hükümetleri ve 1950-1959 Menderes Hükümetleri oluşturmaktadır. Daha sonra bu ayrım, 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri, 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.), 1965-1970 Demirel Hükümetleri, 1971-1980 I.Koalisyon Hükümetleri, 1981-1983

Ulus (Darbe) Hükümeti, 1984-1991 ANAP Hükümetleri, 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri ve 2003-2015 AKP Hükümetleri olarak devam etmektedir.

Yeni bir döneme girilmesiyle birlikte cumhuriyetin temelleri atılmaya başlanmış ve 1923 yılı ekonomik ve siyasi olarak özgürlüğüne kavuşmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti için dönüm noktası olmuştur. 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşen “İzmir İktisat Kongresi”nde yeni rejimin yapmayı planladığı ana ekonomik hamleler belirtilmiş ve toplumdan her kesimi barından bu kongrede birtakım kararlar alınmıştır.

Kepenek ve Yentürk’e göre; ulusal iktisadi basamakların oluşması için devletin tüm imkânları devreye sokularak yapılacak faaliyetlere hız kazandırma fikri, “İzmir İktisat Kongresi”nin temel unsuru olarak görülmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2001: 34). Kongrede hem yerli üretimi canlandırmak hem de kalkınmanın basamaklarını tırmanmak için yerli ekonomi modeli zemininde girişimci bir sınıf oluşturma istenci iktisat yaklaşımını özetlemektedir.

Boratav’a göre; alınan iktisadi tutum “Lozan Antlaşması ile gümrük politikasına konan engeller yüzünden arka plana düşse” dahi “devlet desteğiyle bir yerli ve milli burjuvazi” oluşturma fikri iktisadi sürece yön verecekti (Boratav, 2003: 40). Dolayısıyla, yeni rejim hayata geçirilmeden önce sanayileşme fikrinin, temel görüş haline geldiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, “İzmir İktisat Kongresi”nin ardından “Lozan Antlaşması”nın imzalanması ve Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle yeni bir dönem resmi olarak başlamıştır.

1.1. 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) Dönemi

İlk Cumhuriyet hükümetini kuran İsmet İnönü, 1937 yılına kadar kurulan diğer hükümetlerin başında yer almıştır.

Genel olarak bu on dört yıllık süre içinde, İsmet İnönü; I. İnönü (30.10.1923-06.03.1924), II. İnönü (06.03.1924- 22.11.1924), III. İnönü (03.03.1925-01.11.1927) hükümetlerini kurmuştur. Daha sonra devam eden süreçte, IV. İnönü (01.11.1927-27.09.1930), V. İnönü (27.09.1930-04.05.1931), VI. İnönü (04.05.1931-01.03.1935) ve VII. İnönü (01.03.1935-01.11.1937) hükümetleri kurulmuştur. Bu dönemde yedi hükümetin kurulduğu görülse de 22.11.1924-03.03.1925 tarihleri arasında bir istisna olarak yaklaşık dört aylık bir Okyar Hükümeti’nin varlığı söz konusudur. Ancak, görev süresinin uzunluğu bakımından mevcut dönemin, İnönü Hükümetleri dönemi

içinde değerlendirilmesi uygun olacaktır. Genel yapı incelendiğinde, on dört yıl içinde ortalama olarak her iki yılda bir hükümet kurulmuştur.

Cumhuriyet öncesi Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında tecrübe edilen içeride yerli bir ekonomi modeli oluşturma fikri tekrar gündeme geldi (Kazgan, 2006: 60). Rejimin bu yıllarında ekonomik sürecin işleyişi, salt bir liberal iktisat mantığıyla hareket etmeyerek, arka planını devletin oluşturduğu model üzerinden kurulmuştur (Tekeli ve İlkin, 1983: 34-35). Cumhuriyet yönetiminde olanların ana hedefi, bu model etrafından bir ağ kurarak sanayileşme sürecinin ivmesini arttırmak ve hemen akabinde “sermaye birikimi” zeminini hızlandırmaktı (Tezel, 2002: 154). Belirtildiği gibi, Cumhuriyetin aktörleri kuruluş aşamasında olmalarına rağmen, sanayileşme üzerinden bir aks oluşturarak, sermaye temelli birikim sürecine dâhil olmak istiyorlardı.

1927 yılında ekonomiye fikir sunarak iktisadi gelişmeleri arttırmak ve bu temelde araştırmalar yapmak amacıyla “Ali İktisat Meclisi” kurulmuştur. Neziroğlu ve Yılmaz (2013: 135), İsmet İnönü'nün IV. İnönü Hükümeti meclis konuşmasında, iktisadi sürece ve “Ali İktisat Meclisi”ne dair şöyle bir vurgu yaptığını belirtir:

İktisadi faaliyetlerimizi evvelemirde ve bilhassa memleketin iktisadi açığını kapamak hedefine temerküz ettirmeye çalışacağız. Derhal teşkil edeceğimiz Âli İktisat Meclisinin gerek bu hususta ve gerek hayat pahalılığında hükümete fenni birçok delâletler yapabileceğini kuvvetle ümit ediyorum.

İnönü'nün meclis tutanaklarına geçen sözlerinden de anlaşıldığı gibi, “Ali İktisat Meclisi”nden beklenen, ülke içinde iktisadi gelişmelere katkı sağlamasıdır.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1929 yılına kadar olan “dışa açık ekonomi” süreci, 1929 yılıyla birlikte iktisadi tutumların değişime uğrayacağı ve kısa bir süre içinde yeniden inceleneceği bir yıl olarak görülür (Boratav, 2003: 48-49). Anlaşılan şu ki; buhran öncesi ve sonrasında ülkenin ekonomik rotası birbirinden farklılık gösterecek, uygulanan iktisadi politikada yön değişikliğine gidilecekti.

Yenal'a göre; ülke kazançlarının topyekûn azaldığı bir süreç olarak tanımlanan “1929 Krizi”nin Türkiye'yi etkilemesi, küresel çapta tarım ürünleri talebinde oluşan daralmayla ilgiliydi (Yenal, 2013: 78-79). Bilindiği üzere, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke ekonomisine katkı sağlayan ana sektörün tarım olması, krizin olumsuz etkilerinin ülke içinde derinden yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

Büyük Buhran nedeniyle, “sermaye” ülkeyi terk etmiş ve bu durum sonucunda hükümet, denk bütçe ilkesini gündemine taşımak zorunda kalmıştı (Kuruç, 1987: 36). Dolayısıyla, 1929 rüzgârları ülkede esmeye başladığında, yaşanan “sermaye çıkışı”, ülkenin aktörlerini bütçe üzerinde kontrol mekanizması kurmaya yönlendirmiştir.

Pamuk’a göre; meydana gelen bu krizden sonra Türkiye, iktisadi sisteminde kurduğu duvarların boyunu buhran öncesi yıllara göre arttırmaya ve bununla birlikte buhran sonrasında da kalkınma meselesinin odağına yine “devlet eliyle sanayileşme” fikrini yerleştirmeye devam etti (Pamuk, 2014: 174). Öyle ki, iktisadi süreçte yaşanan bunalım sonrası, ekonominin yapısı “devletçilik” temelinde yapılandırılmıştır.

Boratav’a göre; “dışa açık ekonomi” modelinin benimsendiği cumhuriyetin kuruluş yıllarında, krizin etkisiyle “devletçilik” daha sonra gündemde olmuştur (Boratav, 2006: 143). 1929 yılında yaşanan kriz sonrasında, Türkiye ekonomisi için temel unsur olan “devletçilik”, sanayileşme dinamiklerini hayata geçirecek bir tutum olarak görülmekle beraber, 1930’lu yılların sonuna kadar etki alanını genişletecektir.

1930’lu yıllar bilindiği üzere, buhran sonrası devletin ekonomideki ağırlığının arttırdığı yıllardır. Bu yıllar, Türkiye ekonomisinin yabancı ekonomilere karşı kapalı bir tutum sergilediği ve devletin yerli sanayi oluşturma hamlelerinin fark edilebildiği yıllar olarak aktarılır (Boratav, 2003: 59). Yapılan hamlelerin özü, içsel hareketliliklerin yaşandığı buhran sonrası ve takip eden 1930’lu yıllar için “devletçi-sanayici” modele yöneliktir. Bu gelişmelere ek olarak, hükümetin tarım sektöründe de bir ivme yaratmak istediği belirtilmiş ancak “1929 bunalımı” Türkiye ekonomisinde en fazla tarım sektöründe hasar oluşturduğu için bu durum istekten öteye gidememiştir (Timur, 2001: 144). Böylelikle, Türkiye ekonomisinin kuruluş yıllarında tarım sektörü öncülüğünde gelişimi, küresel krizle birlikte sekteye uğramıştır.

Yeni rejim, 1933’ün sonlarına doğru Sovyetlerin uyguladığı “Beş Yıllık Plan”lardan ilham alarak “Beş Senelik Sanayi Programı” oluşturmuştur. Genel olarak, planda; iktisadi hayatta aktifleşmemiş alanların da faaliyete geçirilmesi ve birbiriyle bağımlı içsel hareketliliklerin yaşandığı bir düzenin oluşturulmak istendiği belirtilmiştir (Kuruç, 1993: 68). Bu bağlamda, Sovyetlerden etkilenerken ilk kez

sanayileşme yönlü ekonomik atılımlar, bir plan çerçevesinde teorik olarak masaya yatırılmıştır.

İnan'a göre; "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı"nda, devlet ve yerli kuruluşlar aktör olarak görülmüş ve tedarik sürecinde sorun yaşanmayacak sanayi dallarına odaklanılmıştır (İnan, 1972: 16). İnan'ın belirttiği gibi, devlet ve yerel kuruluşların başrolde olduğu planın içeriği, sanayiye yönelik olmakla beraber, "ithal ikamecilik" rotasında görülebilir.

1.2. 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi

Hükümetlerin dönemlere ayrılmasındaki ikinci kısmı 1938-1949 CHP Hükümetleri oluşturmaktadır. Mevcut dönem içinde, CHP Hükümetleri farklı isimlerle ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur.

Öncelikli olarak, Celal Bayar I. Bayar (01.11.1937-11.11.1938) ve II. Bayar (11.11.1938-25.01.1939), Refik Saydam I. Saydam (25.01.1939-03.04.1939) ve II. Saydam (03.04.1939-09.07.1942) hükümetlerini kurmuştur. Daha sonra Şükrü Saraçoğlu yönetiminde I. Saraçoğlu (09.07.1942-09.03.1943) ve II. Saraçoğlu (09.03.1943-07.08.1946) ve Recep Peker (07.08.1946-10.09.1947) yönetiminde hükümetler kurulmuştur. Devam eden süreçte, Hasan Saka I. Saka (10.09.1947-10.06.1948) ve II. Saka (10.06.1948-16.01.1949) ve son olarak Şemsettin Günaltay (16.01.1949-22.05.1950) hükümetleri kurulmuştur. On üç yıl içinde on hükümet değişikliği olmuş ve bir yıl içinde ortalama birden fazla hükümet kurulmuştur.

1936 yılında hazırlığına başlanan "İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı", bir önceki programa göre daha fazla detay içermekteydi (İnan, 1972: 195). Ancak, savaş koşulları nedeniyle yeni planın hayata geçilmesi askıya alınacak ve savaştan sonra 1930'ların temel iktisat politikası olan "devletçilik" bir süre daha geçerliliğini devam ettirecekti (Pamuk, 2014: 189). Dolayısıyla, yeni hazırlanan plan daha kapsamlı olmasına rağmen, ülkenin yaşadığı atmosfer planın uygulanmasına fırsat vermemişti.

Boratav'a göre; içinde bulunulan savaş dönemi, iktisadi önceliğin askeri harcamalara ayrılmasından dolayı, Türkiye ekonomisi için yavaşlama yılları olarak değerlendirilmektedir (Boratav, 2003: 81). Küresel savaş ortamı, karar vericilere savunma harcamalarını arttırmaya hatta üzerinde çalışılan iktisadi faaliyetleri mecburen sonlandırmaya itmiştir. Bu koşullar altında, ülkenin iktisadi gidişatını kontrol altına almak için "Milli Korunma Kanunu" devreye sokulacak ve

gerektiğinde piyasanın doğurduğu olumsuz sinyallere müdahale yapılacaktı (Tekeli ve İlkin, 2014: 85).

Genel olarak savaşın doğurduğu olumsuz ekonomik koşullar, Saraçoğlu ve Saydam Hükümetleri yönetiminde benzer olmasına karşı, sorunla mücadelede Refik Saydam daha sert bir çizgide hamleler yaparken, Şükrü Saraçoğlu ise ekonomide bu tür yaklaşımları azaltmayı tercih etmişti (Boratav, 2003: 83-84). Ayrıca, savaş yıllarının sonuna doğru, 1945 yılında tek parti iktidarının daimi olamayacağı anlaşıncı, II. Dünya Savaşı sonrasında İsmet İnönü, siyasal sistemin serbestliğinin ve karşıt görüşlü partilerin inşa edilebilmesinin önünü açarak içinde bulunduğumuz çok partili siyasal rejime geçişin öncülüğünü üstlenmiştir (Karpav, 2007: 78).

Özetle, 1930-1945 yılları arasında sergilenen “devletçi-sanayici” iktisadi tutum, 1946 sonrası yerini liberalleşmeye bırakmış, 1945’lerden itibaren “Demokrat Parti” ile “Cumhuriyet Halk Partisi” destekçilerinin arasında ayrışma yükselmiş ve takip eden 1945-1950 yılları arasında çok partili yaşam benimsenmişti (Uslu, 2015: 343). Yaşanan bu süreçte, Demokrat Parti 1946 yılında gerçekleşen seçimin sonuçlarının şaibeli olduğunu kamuoyuna duyurmuştu (Tekeli ve İlkin, 2014: 314). Ancak bilindiği gibi, sonrasında seçime şaibe karıştırıldığı iddialarının sürmesine rağmen, CHP seçimleri kazanarak yeniden hükümet kurmayı başarmıştı.

Bu dönemde yaşanan gelişmelerden biri de Türkiye’nin bağımsızlığını merkeze alan 1946 Planı olmuştur (Tekeli ve İlkin, 1981: 2). Planın hazırlanmasından sonra, Cumhuriyet tarihinde “ilk büyük devalüasyonun yapılması” başka bir hareketliliği göstermiştir (Boratav, 2003: 98). Ayrıca, hemen akabinde IMF’ye girebilmek için dış ticarete serbestlik yönünde adımlar atılmıştı (Gülalp, 1993: 33). Bu bağlamda, savaşın ardından Türkiye ekonomisinin izlediği iktisadi perspektif, “dışa açık” bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Tekeli ve İlkin’e göre; “1946 Planı”, kendinden önce hazırlanan planlardan daha kapsayıcı olmasına rağmen, yabancı ekonomilerin bu programa destek verme konusunda isteksiz oluşu, 1947 yılında yeni bir planın hazırlanmasına zemin hazırlamıştır (Tekeli ve İlkin, 1981: 5-6). Gülalp’e göre ise “Marshall Yardımları” alabilmek için hazırlanan “1947 Planı”, devletçiliğin uygulandığı dönemin aksine ihracatın ağırlıkta olduğu, yabancı fonlar aracılığıyla ulaşım ağının kurulduğu ve bu sayede pazarın dolaşımının sağlandığı süreci oluşturmuştur (Gülalp, 1993: 33).

Dolayısıyla, devletin aktör olarak içinde bulunduğu mekanizma, 1946'dan 1950'ye geçilen süreç içinde yavaşça terk edilmeye başlanmıştır (Boratav, 2006: 353-354).

1.3. 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi

1950 seçimlerinde Demokrat Parti, ülke yönetiminde uzun yıllardır görevde olan Cumhuriyet Halk Partisini geride bırakarak hükümet kurmayı elde etmiştir. Tek partili dönemden çok partili döneme geçişin başlangıcı olarak ifade edilen Menderes Hükümetleri, 1950-1959 yılları arasında ülke yönetiminde söz sahibidir.

Kurulan hükümetler; I. Menderes (22.05.1950-09.03.1951), II. Menderes (09.03.1951-17.05.1954), III. Menderes (17.05.1954-09.12.1955), IV. Menderes (09.12.1955-25.11.1957) ve V. Menderes (25.11.1957-27.05.1960) hükümetlerinden oluşmaktadır. On yıl içinde Adnan Menderes, beş hükümeti yönetmiş ve ortalama görev süresi olarak her iki yılda bir hükümet kurmuştur.

Neziroğlu ve Yılmaz (2013: 755), 29 Mayıs 1950 tarihinde Adnan Menderes'in meclis kayıtlarına geçen ekonomiye dair sözlerini şöyle belirtmiştir:

...Türkiye'de zirâat milli ekonominin ticaretimizin ana kaynağını teşkil etmektedir. Bunun içindir ki milli gelirin artması ve her sahada kalkınmanın ana şartı bu temelin kuvvetlenmesi suretiyle mümkün olabilecektir. Zirâatın iktisâdî bünyemizin temelini teşkil ettiğini hiç bir zaman gözden uzak tutmayacağız. Eski iktidarın yaptığı gibi gösterişçi ve pahalıya mal olan bir devlet müessesesinin, karasaban ve kağının mahkûmu olan geri bir zirai bünye üzerine kurulamayacağı, kurulmak istendiği takdirde ise milli ekonomiyi takatsiz düşüreceği hakikatı daima hesap olunmak lazımdır.

Yukarıda Adnan Menderes'in ifadelerine göre, tarım sektörü, ekonomik kalkınmada aktör olarak belirtilmiş ve diğer sektörlerin ekonomiye katkı sağlayabilmesi ancak tarım sektörünün güçlendirilmesinde görülmüştür.

Tunçay'a göre; Demokrat Parti, 1950-1954 yılları arasında yabancı finansman desteği elde edip kalkınma hamleleri yapabilmek için dış kaynakların teşvikine dair yasalar hazırlıyor ve sermayeyi ülke içine çekebilmek için özel bir çaba sarf ediyordu (Tunçay, 2000: 177-180). Diğer yönden, iktidar olmadan önce gariban köylülerin sorunlarını dert edinen Demokrat Parti'nin, iktidar olduktan sonra hayata geçirdiği pratik, ağırlıklı olarak zengin çiftçilere yönelik olmuştu (Timur, 2003: 44).

Gülalp'e göre; Türkiye'nin "Marshall Yardımları" alması ve beraberinde "Kore Savaşı" atmosferinin küresel piyasalarda kırılma yaratması, 1953 yılına kadar ülke lehinde gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştı (Gülalp, 1993: 33). Pamuk'a

göre; 1953 yılına varıldığında, serbest ekonomi uygulamalarının ülkeyi kalkındırdığına ve ekonomik gidişatı iyileştirdiğine inanılıyordu (Pamuk, 2014: 229). Ancak, 1953'ün sonuna doğru, ekonomide olumsuzluklar baş göstermiş ve “altın-döviz-rezervleri” erimişti (Kazgan, 2006: 85).

Demokrat Parti'nin ilk dönem ekonomik uygulamaları, büyük toprak zenginlerinin çıkarlarına hizmet etmiş ve “ithalat güdümlü sanayileşme politikası” yabancı ekonomilere duyulan gereksinimi arttırmıştır (Eroğul, 1990: 90). Dolayısıyla, Menderes'in ülke yönetimine geldiği ilk dönem ekonomiyi “serbestleştirme” çabası, ülkeyi dış kaynaklara bağımlı bir hale getirmiştir.

Keyder'e göre; Menderes, 1954 yılında ilk dönem uyguladığı “liberal reçeteler” yerine, “devletçilik” odağında kaideleri tekrardan gündemine almıştı (Keyder, 2014: 167). Belirtilen bu değişim, Menderes'in iktidara geldiği ilk yıllara göre tam aksi istikamette bir yöntem olup, kendisi için yeni ancak Türkiye ekonomisi için 1930'larda tecrübe edilen bir uygulamaydı. 1954 yılıyla birlikte ekonomik süreçte yaşanan tıkanmalar, Adnan Menderes'i iktisadi yardım istemek için önce Amerika'ya sonrasında ise Almanya'ya götürecekti. Sonuç olarak mevcut koşullar, ekonomide yaşanan sorunların çözümü için yabancı kaynak arayışına yönelen Menderes'i, ilk yıllarına göre izlediği tutumun aksi yönünde hareket etmeye mecbur bırakacaktı.

Boratav'a göre; 1954-1961 yılları arasında “dış ticaret kontrolleri” yapılsa dahi ekonomideki açıklık kapatılamamış ve kamusal yapı sermaye ile iç içe geçmiştir (Boratav, 2003: 107-109). Boratav'ın belirttiği gibi, Demokrat Parti yönetimini kapsayan bu yıllarda, iktisadi anlamda iyileşme sağlanamamış ve uygulanan görece “devletçi uygulamalar” ekonomide verimlilik gösterememişti.

Eroğul'a göre; Menderes'in ilk döneminde izlediği, krediler aracılığıyla para hacmini genişletme politikası, sonraki dönemler için işlememiş ve bu yaklaşım ülkeyi enflasyonist koşulların içine itmiştir (Eroğul, 1990:163). Bu bağlamda, Menderes'in hükümet kurduğu ilk zamanlarda dış ekonomilerden almış olduğu krediler o dönem için ekonomide genişleme etkisi yapsa da takip eden dönemler için bunun devam etmeyeceği yaşanarak tecrübe edilmiş oldu.

Atılğan (2015: 399), çok partili siyasal rejime geçişin başlangıcı olan Demokrat Parti'nin ekonomik olarak geldiği noktayı şöyle aktarmaktadır:

1950'lerin sonuna gelindiğinde, enerjik biçimde canlandırıldığında en çok 50 yıl içinde Türkiye'yi en kalkınmış ülkelerle aynı seviyeye getireceğine inanılan hür ve şahsi teşebbüse dayalı liberal ekonomi politikaları, ekonomiyi çaresiz ve bitik bir duruma getirmişti. Ne Milli Koruma Kanunu, ne 1958'de yapılan devalüasyon (dolar 2,80 liradan 9,025 liraya çıktı), ne durmaksızın alınan ve hep daha çoğu alınmak istenen dış borçlar Menderes'in beklediği gibi 'kalkınmayı tahakkuk' ettirebildi. Zira, DP'liler ufuksuz bir biçimde kalkınmayı ekonomik büyümeyle aynı şey olarak görüyorlardı. Bu bakımdan, ekonomi yönetimleri plansız, programsız ve günü kurtarmaya yönelikti.

Atılğan'ın da ifade ettiği gibi, Menderes yönetiminin sonlarına gelindiğinde, ekonominin dar boğaza girdiği, liberal iktisadi çizgide yapılan ekonomik hamlelerin netice vermediği ve beraberinde Türkiye için ekonomik açıkların engellenemez olduğu bir süreç yaşanmıştır. Bu noktada, Menderes'in oluşan sorunlara karşı yabancı kaynaklara dayalı çözüm reçetesi dayatması, ekonomik yapıda oluşan bozulmayı daha da derinleştirerek ülkeyi mali açıdan istikrarsızlaştırmıştır.

1.4. 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi

Adnan Menderes'in on yıllık serüveni, 27 Mayıs 1960 yılında ordunun yönetime el koymasıyla son bulmuştur. Demokrasinin kesintiye uğramasıyla kurulan askeri hükümetlerin yönetimini, Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel üstlenmiştir. 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri, I. Gürsel (30.05.1960-05.01.1961) ve II. Gürsel (05.01.1961-20.11.1961) olarak iki hükümetten oluşmaktadır.

Neziroğlu ve Yılmaz (2013: 1311-1313), 7 Temmuz 1960 tarihli Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısında Başbakan Gürsel'in ekonomiye dair sözlerini şöyle belirtmiştir:

...Vatandaşın geçiminin, ihtikar yollarıyla tahdit ve tazyik altında bulundurulması, Milli Koruma kanunlarıyla değil, iktisâdi tedbirlerle önlenecektir... Hükümetimiz yabancı sermaye yatırımlarını en sıhhatli dış yardım kaynağı telâkki etmektedir. Bu bakımdan, yabancı sermayeyi teşvik için gayret sarf edilecek ve Türkiye'deki yatırım imkânlarını yabancı sermayedarlara tanıtmak üzere teşkilâtın kurulmasına çalışılacaktır... Hükümetimiz hususi teşebbüse ayrı bir önem vermektedir. Binaenaleyh hususi teşebbüsü teşvik ve geliştirmek için gerekli tedbirleri bundan böyle de almak kararındadır. Ziraat, sanayi, ulaştırma, bayındırlık ve imar işlerimiz, umumi bir kalkınma planı çerçevesi içine alınacaktır.

Yukarıda ifade edilen Başbakan Gürsel'in açıklamalarından, yönetimin yabancı sermayeye gereken kolaylığı sağlayacağı, ülke içinde gerçekleşecek özel girişimlerin destekleneceği ve tasarlanması düşünülen iktisadi yol haritasının plan-program dâhilinde inşa edileceği anlaşılmaktadır.

1960'lı yıllar, planlı ekonomiye geçilen yıllar olarak bilinmektedir ve bu dönemin ekonomik unsurunu “ithal ikamecilik” oluşturmuştur. Bu dönemde, ekonominin planlı bir şekilde yönetilmesi için, Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve devam eden süreçte “planlama” olgusu “1961 Anayasası” ile yasalaştırılmıştır. Bu bağlamda, planlamanın yürütücü olan Devlet Planlama Teşkilatı; “...hükümetçe kabul edilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için planları hazırlayan ve hükümetlere müşavirlik eden bir organ olarak ortaya çıkmıştır” (Akçay, 2007: 78). Akçay'ın da ifade ettiği gibi, Devlet Planlama Teşkilatı, iktisadi süreçte tek başına “karar mekanizması” olarak değil, iktisat yönetimine “danışmanlık” yapacak bir kurum olarak görülmektedir.

Yenal'a göre; “planlama”, sadece Türkiye için değil, diğer “azgelişmiş ülkeler” için de ekonomik sistemin oluşturulmasında bir çözüm olarak düşünülmüş ve bu süreçte hükümetler yerel kaynaklara yönelmiştir (Yenal, 2013: 112). Gerçekten de 1960'larda “üçüncü dünya ülkeleri” ve “azgelişmiş ülkeler” olarak bilinen ülkeler, iktisadi gelişmenin “planlama” yoluyla gerçekleşeceğine inanmışlardı.

Keyder'e göre; geline süreç içinde “ne var ki 1960'taki askerî darbe ithal ikamesinin ilk dönemine son verdi ve Devlet Planlama Teşkilatı ve saygın teknokratlarıyla birlikte eksiksiz bir sanayileşme politikasını açıkça başlattı” (Keyder, 2014: 168). Akat'a göre ise; Türkiye ekonomisinde genel olarak iktisaden toparlanma süreci yaşansa da “rastgele sanayileşme” politikaları bu dönemde de sürdürülmüştür (Akat, 1983: 88).

Kazgan'a göre; “planlama” ile iktisadi bir iyileşme net olarak yaşanmamış ancak “1961 Anayasası”yla genişletilen sosyal haklar bu dönemin olumlu gelişmelerinden sayılmıştı (Kazgan, 2006: 99). Bu çerçevede, Gürsel yönetimi; iktisadi sürecin normalleştirilmesi, devletin tüm topluma adil davranması, partilerin ve siyasal hareketlerin askıya alınması ve özgürlükleri daraltan yasaların iptal edilmesi gibi konuları içeren birtakım kararlar almıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 216).

1.5. 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) Dönemi

Askeri hükümetler olarak değerlendirilen Gürsel Hükümetleri sonrasında, demokrasinin ülkede tekrar devreye girmesiyle birlikte, ülke yönetiminde 1962-1964 yılları arasında İsmet İnönü söz sahibi olmuştur.

Bu dönemde İsmet İnönü; VIII. İnönü (20.11.1961-25.06.1962 CHP-AP ilk koalisyon), IX. İnönü (25.06.1962-25.12.1963 CHP-CKMP-YTP-Bağımsızlar) ve X. İnönü Hükümeti (25.12.1963-20.02.1965) olarak dört yıl içinde üç hükümet kurmuştur.

Ecevit'e göre; CHP, askeri hükümetler sonrası göreve geldikten sonra, iktisaden 1950'lerin tüm olumsuzluklarıyla karşılaşmasına rağmen, kısa bir sürede, ekonominin durumunu işler hale getirmiştir (Ecevit, 1968: 44). Timur'a göre ise; darbe sonrası demokratik ortam sağlandığı halde, CHP'nin gerçekleştirdiği iktisadi süreç "kemer sıkma ve durgunluk" ile sonuçlanmıştı (Timur, 2004: 192). Ayrıca, askeri yönetimle başlayan "planlı ekonomi" süreci, bu dönemde de devam ettirilerek, "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1963-1967) hazırlanmış ve on beş yıllık bir çerçeveye düzenlenmiştir. DPT (1963: 33), "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı"nda on beş yıllık hedeflerini genel olarak şöyle aktarmıştır:

...Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan her sahada yeter sayıda ve üstün nitelikte ilim adamı ve teknik mütehassısın yetiştirilmiş olması, yüzde 7 lik bir gelişme hızının sağlanması, istihdam meselesinin çözülmesi, dış ödeme dengesine ulaşılması ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi, şeklinde özetlenebilir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, Türkiye ekonomisinin bir türlü dengelerini kuramadığı işleyişin, plan çerçevesinde kalıcı bir şekilde kurulması hedeflenmekte ve düzenli bir yapı içinde iktisadi gelişmelerin yaşanması öngörülmektedir.

Boratav'a göre; yeni planlama sistemi, 1930'larda uygulanan planlarla aynı eksen de görülmemiş ve kapsam olarak ayrı bir çizgiyi oluşturmuştu (Boratav, 2003: 118). Belirtildiği gibi, 1960'ların ana dinamiği olan "planlama" Türkiye ekonomisini yeni bir noktaya taşıma hedefindeydi.

Gülalp'e göre; 1930'larda ülke içi olanaklar ve içsel dinamikler sayesinde "ithal ikameci" model uygulanırken, 1960'larda dış kaynaklar bağlantısıyla bu modelin gerçekleştiği öne sürülmektedir (Gülalp, 1993: 36). Dolayısıyla, 1930'lu yıllarda yaşanan iktisadi deneyim, 1960'lı yıllarda plan formunu almış ve yabancı sermaye ışığında hareket kabiliyetini dönüştürmüştür.

Bu dönemde gerçekleşen bir diğer gelişme ise 1962 yılında "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu"nın kurulmasıdır. Konsorsiyumun temel amacı, ülke ekonomisine yabancı krediler sağlayarak, finansman ihtiyacının giderilmesidir

(Eken, 2009: 69). Böylelikle, yabancı kaynaklarla “planlı dönem”in desteklenmesi sağlanmış ancak bu durumun sonucu olarak “dış borçlar” artmaya devam etmiştir.

1.6. 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi

Bu dönem 1965 yılında bir dönem görev yapan Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965) sonrasında, Süleyman Demirel yönetiminde I. Demirel (27.10.1965-03.11.1969), II. Demirel (03.11.1969-06.03.1970) ve III. Demirel (06.03.1970-26.03.1971) hükümetlerini kapsamaktadır. Aynı zamanda 1965-1970 yılları, bütünlük taşıması açısından Demirel Hükümetleri olarak değerlendirilmiştir.

1965 seçimlerinde Süleyman Demirel yönetimindeki Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisini geride bırakarak ülke yönetimini devralmıştır. Karpaz’a göre; Cumhuriyet Halk Partisi içindeki bazı gruplar bu yenilginin sebebini, İsmet İnönü’nün yeni anayasada belirtilen “sosyal reformları” hızlı bir şekilde uygulamaya geçirememesinde görmüşlerdir (Karpaz, 2012: 158).

Cem’e göre; Süleyman Demirel’in başında olduğu Adalet Partisi, Demokrat Parti’nin devamı niteliğinde kurulmuş ve farklı zamanlarda birebir benzer kesimlerce desteklenen bu iki partinin iktisadi tutum açısından keskin ayrımlara sahip olmadığı belirtilmiştir (Cem, 2007: 370).

Demirel’in iktidara geldikten sonra hükümet programında belirttiği iktisadi çizgi; “karma ekonomi” sisteminin benimsendiği bir düzen içinde, tüm kesimlerin ekonomik ve sosyal olarak kalkınması yönündedir. Ayrıca, Demirel; 1960’ların temel iktisat politikası olan planlamanın, “...biçildiği şekilde giyilmesi gereken bir dar ceket...” olmadığını belirtmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 2185). Dolayısıyla, “halk için planlama” olarak adlandırılabilir bir anlayış benimsenerek, planlamada belirtilen hedeflerin tüm toplumu kapsamı ve bireylerin gereksinimlerini temel alması gerektiği öngörülmüştür.

Demirel iktidarının ilk dönemlerini de kapsayan “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”nın ardından kontrollü bir şekilde iktisadi gidişatı yönlendirmek ve bu minvalde hazırlık yapmak için “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1968-1972) devreye sokulmuştur. Bu plan, bir önceki ile mukayese edildiğinde, gelişme oranına daha fazla önem vermiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001: 148). Ayrıca, yapılan bu yeni plan içinde sanayi sektörü, ekonominin seyrini değiştirebilecek bir unsur olarak

görülmüş ve temel amaç bütünsel bir ekonomi koridoru oluşturma fikri etrafında şekillenmiştir.

Pamuk’a göre; yaşanan başka bir gelişme ise, Türkiye’den Avrupa’ya doğru başlayan işçi göçü neticesinde, ülkeye döviz girmeye başlaması ve ekonomik havanın rahatlamasıyla birlikte “ithal ikameci” modele katkı sağlanmasıdır (Pamuk, 2014: 238). Özdemir’e göre ise; oluşan bu iktisadi hareketlilik, halk kitlelerinin refaha ulaşma inancını arttırarak Adalet Partisi ile bütünleşmesini sağlamıştı (Özdemir, 2000: 218). Böylece, ülke içinde olmayan dövizin dışarıdan işçiler aracılığıyla sağlanması durumu, ekonomik sürece artı sağlayacak ve iktisadi açıklığın giderilmesinde değerlendirilecekti. Ancak, bu durumun yeterli ve sürekli olmamasıyla birlikte, “ne yazık ki, 1960’lı yılların sonuna doğru, 1950’li yıllarda olduğu gibi, ekonominin dengesini bozacak etmenler güçlenmeye başladı” (Yenal, 2013:121). Sonuç olarak, dışa bağımlı olarak sürdürülen “ithal ikameci” tutum iflas etti ve “1970 Kararları” ile ülkede bir kez daha “devalüasyon” rüzgarları baş gösterdi.

1.7. 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi

III. Demirel Hükümeti 12 Mart 1971 Muhtırası ile son bulmuş ve demokrasinin yeniden kesintiye uğramasıyla tekrardan hükümet değişikliğine gidilmiştir. 1971-1980 yılları arasında koalisyonların yoğunluğundan dolayı bu dönem I. Koalisyon Hükümetleri olarak aktarılmıştır.

Başlangıçta Nihat Erim, I. Erim (26.03.1971-11.12.1971) ve II. Erim (11.12.1971-22.05.1972, AP-CHP-MGP-Bağımsızlar), Ferit Melen (22.05.1972-15.04.1973, AP-CHP-MGP-Bağımsızlar), Naim Talu (15.04.1973-26.01.1974, AP-CGP-Bağımsızlar) hükümet kurmuştur. Daha sonra Bülent Ecevit tarihsel olarak (26.01.1974-17.11.1974, CHP-MSP) koalisyon kurmasından sonra, güvensizlik oyu ile II. Ecevit (21.06.1977-21.07.1977, CHP) ve devamında III. Ecevit (05.01.1978-12.11.1979, CHP-CGP-DP) hükümetlerini kurmuştur. Ayrıca, Sadi Irmak CHP-MSP koalisyonunda önce (17.11.1974-31.03.1975) geçici bir hükümet kurmuştur. Süleyman Demirel IV. Demirel (31.03.1975-21.06.1977, AP-MSP-MHP-CGP), V. Demirel (21.07.1977-05.01.1978, AP-MSP-MHP) ve VI. Demirel (12.11.1979-12.09.1980, AP) hükümetlerini oluşturmuştur. 1971-1980 yılları arasında koalisyon hükümetlerinin ağırlıkta olduğu ortalama dokuz yıl içinde on bir hükümet kurulması

bir yılda birden fazla hükümetin kurulduğunu ve her yıl yönetimin değiştiğini göstermektedir.

Gülap'e göre bu dönem, uygulamaya konulan IMF kararları neticesinde tekrardan "ithal ikameci" sanayileşmenin sürdüğü dönem olarak değerlendirilmiştir (Gülap, 1993: 38). Ayrıca, döviz uygulaması değişikliğine gidilmesi, dönemin başlarında bir genişleme yaratsa dahi bu durum 1970'lerin ortasında yeni bir durgunluk atmosferini engelleyememiştir.

Koalisyonların yoğun olduğu bu dönemde hazırlanan "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1973-1977), uzun vadede yabancı ekonomilere olan ihtiyacın azaltılmasını, üretime dayanan refah toplumunun kurulmasını ve genel anlamda gelir adaletinin sağlanmasını hedeflemiştir (DPT, 1972: 103). Bu bütünlüğün yanı sıra, hazırlanan planda alınan sosyal ve iktisadi kararlar, sanayi sektörünün ivmesini düşürmeyecek şekilde düzenlenmiştir (Küçük, 1985: 359).

İktisadi süreçte yaşanan planlama hamlelerine rağmen 1974 yılında tekrardan kriz ortamı oluşmuştur. Keyder'e göre; genişleyen Türkiye ekonomisinin "1974 Petrol Krizi" ile beraber hareket alanı mecburen daralmaya başlamıştı (Keyder, 1987: 32). Boratav'a göre ise; ekonomi yönetimi, yaşanan bu daralmayı borç ve kredi kanallarıyla kapatmak istemiş ve bu durumda dahi "ithalat politikasını" sürdürmek istemişti (Boratav, 2003: 129). Hem politik olarak "Kıbrıs Harekâtı" sonrasında yaşanan "Amerikan ambargosu" hem de "Petrol Krizi"nin yarattığı ekonomik atmosfer, 1974 yılıyla beraber ülke yönetimini büyük bir daralma içine sokmuştur. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinin borçlanma yoluyla genişleme çabaları, 1978 yılında borçların ödenememesiyle durma noktasına gelmiş ve bu çaresizliğe çözüm olarak tekrardan IMF'nin "istikrar reçeteleri" gündeme alınmıştır.

Kazgan'a göre; bu süreçte özel kurumların borcu devlet garantörlüğünde karşılanmış ve dolaylı olarak mevcut borç halk tabanına yansımıştır (Kazgan, 2006: 114). Sonuç itibarıyla, ithalatı sırtlayan özel sektörün genişleme ağı durmuş ve bu daralma sonrasında yaşanan borç krizine çözüm olarak devlet bu yükü sahiplenmiştir.

1978 yılında meydana gelen iktisadi daralma etkisini sürdürürken 1979 yılında "IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı" (1979-1983) devreye konulmuştur. Bu plan, yerel kaynakların daha fazla kullanılarak bir sanayileşme inşa edilmesi fikrine ve iktisadi

serbestleşmenin bir denetime tabi tutulmasına odaklanmıştır (DPT, 1978: 3). Dolayısıyla, hazırlanan yeni planda ekonomik hamlelerin bir süzgeçten geçirilmesi ve gerektiğinde iktisadi sistem içinde bir frenleme mekanizması kurulmak istenmiştir. Yeni hazırlanan dördüncü planda, bir önceki planın değerlendirilmesi yapılmış ve eski plandaki iktisadi beklentilerin gerçekleşmeme nedenleri aktarılmıştır. İktisaden başarısızlığın nedeni; yabancı ekonomilere olan bağımlılık, yaşanan “Petrol Krizi”, sanayinin dış pazara ürün satamayıp ithal ettiği malları arttırması ve benzeri olarak belirtilmiştir (DPT, 1978: 58-65).

Tüm bu hareketliliğin yanı sıra, 1978 sonrası “sermaye sahipleri” mevcut dönem içinde güçlenen işçi sınıfına gözdağı vermiş ve sendikal hareketleri bastırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştu (Boratav, 2003: 146). Dolayısıyla 1970’lerin sonunda sermayenin işçi sınıfını kontrol edememe hali, dolaylı olarak IV. Demirel Hükümetine “24 Ocak Kararları” zeminini hazırlatmıştır. Ayrıca, Turgut Özal’ın ekonomiyi “serbestleştirme” planını Demirel’e takdim etmesinin ardından alınan kararlar 24 Ocak 1980’de uygulamaya geçirilmiştir.

Ana hatlarıyla “24 Ocak Kararları”, devletin ekonomiden arındırılıp yerini piyasa mekanizmasına bırakması, kamunun iktisadi yapısının özelleştirilmesi, ücretlerin baskılanarak işçi sınıfının sosyal ve ekonomik durumunun düşürülmesiyle sermayeye “ucuz emek” transferi ve yabancı sermayeyi etkilemek için gereken her imkânın seferber edilmesi olarak aktarılabilir. Shick ve Tonak (2006: 378-379), Türkiye’nin iktisadi ve siyasi olarak geldiği noktayı şöyle ifade etmektedir:

...1970’lerin ikinci yarısında tırmanan siyasi gerginlik ve kargaşa giderek yalnızca 1980’nin ilk 6 ayında 1600’ü aşkın insanın ölümüne neden olan bir tür iç savaşa dönüşmüştü. Partizanlık devletin her yanına nüfuz etmiş, parlamento felce uğramıştı. Ekonomiye tam bir durgunluk hakimdi; sanayi ancak yarı kapasite ile çalışıyordu. İktidar ise tam bir siyasi acz içine düşmüştü. Böyle bir ortamda, 12 Eylül 1980’de ordu üçüncü kez müdahalede bulundu. Ordu desteğinde kurulan kabinede ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak 24 Ocak kararlarının mimari olarak bilinen Turgut Özal da yer aldı ve bu kararların uygulanması için kendisine gerekli destek sağlandı.

Yukarıda ifade edildiği gibi, hem politik hem de iktisadi olarak ülkenin sürüklendiği kaotik ortam her gün sokaklarda onlarca vatandaşın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Yaşanan hadiselerin sonunda, 12 Eylül 1980 tarihinde Kenan Evren’in başında olduğu TSK ülke yönetimine el koymuştur. Neredeyse her on yılda bir yönetimin askeri hükümetlerce idare edilmesi, Türkiye’nin siyaseten ve iktisaden gerilemesine sebep olmuştur. 12 Eylül 1980 sonrası askeri yönetiminde

elvermesiyle, Türkiye bu zamana kadar görülmemiş bir “liberalizasyon” sürecine girmiş ve “24 Ocak Kararları”na yönünü doğrultmuştur.

1.8. 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi

1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti, Orgeneral Kenan Evren’in başında olduğu 12 Eylül 1980 askeri darbesinden on beş gün sonra emekli Amiral Bülend Ulusu’nun başkanlığında ortalama üç yıl (20.09.1980-13.12.1983) ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. Kurulan askeri hükümette ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Turgut Özal’dır.

Neziroğlu ve Yılmaz (2013: 5952), Ulusu’nun 27 Eylül 1980 tarihli Milli Güvenlik Konseyinde iktisadi sürece dair sözlerini şöyle aktarmıştır:

Enflasyonun tam kontrol altına alınarak fiyat artışlarının makul bir düzeyde tutulması, kaynaklarımızın en verimli şekilde kullanılması ve planlı kalkınma kurallarına uygun sağlıklı bir kalkınma sürecinin devam ettirilmesi ekonomide ve mali alanda uygulayacağımız politikaların temel prensibi olacaktır... Kalkınmamızı kendi öz kaynaklarımıza ve millî tasarruflarımıza dayandırmak ana amacımızdır... Piyasa ekonomisi kurallarının işlediği bir ortam içinde ekonomik sorunlarımızın halledilmesine çalışılacaktır.

Uluslu’nun açıklamalarından hareketle, ekonomik faaliyetlerin temel olarak “planlama” çizgisinde yürütülmek istendiği ifade edilmektedir. Ancak devamında ise, ekonomik gidişatta yaşanacak problemlerin çözümünün, “piyasa ekonomisi” çevresinden ele alınacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, iktisadi sürecin “planlama” ve “piyasa ekonomisi” doğrultusunda koordine edileceği vurgulansa da “24 Ocak Kararları”nın etkisiyle bu dönemin hâkim politikasını “iktisadi serbestleşme” oluşturmuştur.

Bu dönemde yaşanan başka bir gelişme ise, askeri darbeden hemen sonra 3 Ekim 1980 tarihinde büyük sermaye kesimlerinden biri olarak tanınan Vehbi Koç’un, Kenan Evren’e yazdığı mektuptur. Vehbi Koç, yazdığı mektubun içeriğinde ülkenin politik durumuna değindiği gibi iktisadi konulara da değinerek; “işçi-işveren” ilişkilerinin minimum seviyede yeniden düzenlenmesini ve kapatılan sendikaların tekrardan bir “emek hareketi” içine girmemesi için gerekli mevzuatın oluşturulmasını talep etmiştir (Sönmez, 1992: 318-319). Bu noktada, “1961 Anayasası”yla kazanılan işçi haklarının, 12 Eylül 1980 sonrasında sermayenin denetimine tabi tutulduğu görülmektedir.

1970’ler boyunca sürdürülen yaklaşımları rafa kaldıran Türkiye, 12 Eylül sonrası iktisaden ve siyaseten bir dönüşüme uğramıştır. Yeldan’a göre; Türkiye, 1980 yılıyla birlikte “piyasa ekonomisi” içine girerek, uygulayacağı politikaları “klasik iktisat” yaklaşımına göre hazırlamıştır (Yeldan, 2006: 26).

7 Kasım 1982 tarihinde hazırlanan yeni anayasa halk oylamasına sunulmuş ve %90’ı aşan bir destekle kabul edilmişti. Yeni anayasada kuşkusuz en ağır maddeler çalışma ilişkilerini kapsamış ve bu bağlamda; “grevler” yasaklanmış, “lokavt” anayasal hak haline getirilmiş ve sendikalara siyaset yasağı getirilmişti. “1961 Anayasası”yla genişletilen bireysel özgürlükler, hazırlanan “1982 Anayasası”yla adeta geriye alınmıştı.

Savran’a göre; 1982 yılı sonuna doğru “...düşük ücretler, suskun bir işçi sınıfı, ihracat patlaması ve uluslararası finans kuruluşlarının desteği...” iktisadi genişlemeyi sağlamıştı (Savran, 2013: 255). Yaşanılan bütün bu dönüşümle birlikte ekonomide serbestleşme havasına girilirken, siyasette ise demokrasinin tekrar devreye girmesiyle ANAP rüzgârları ülkede etkisini göstermiştir.

1.9. 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi

Bu dönem ANAP Hükümetleri’nin ülke idaresinde söz sahibi olduğu dönemi kapsamaktadır. 1984-1991 ANAP Hükümetleri Turgut Özal (I. Özal 13.12.1983-21.12.1987 ve II. Özal 21.12.1987-09.11.1989), Yıldırım Akbulut (09.11.1989-23.06.1991) ve Mesut Yılmaz (23.06.1991-20.11.1991, I. Yılmaz) yönetimlerinden oluşmaktadır. Böylece ANAP idaresinde ortalama olarak sekiz yılda dört hükümet kurulmuştur.

“Özallı yıllar” olarak da bilinen bu dönemde, iktisadi aktörler önlerini net olarak görememiş ve ekonomi modeli derme-çatma bir hal almıştır (Kazgan, 2006: 128). Kazgan’ın da ifade ettiği gibi, alınan kararların sonucunu tam olarak kimse kestiremediği için iktisadi liberalleşme rotası Türkiye’yi deneme tahtasına çevirmiştir.

Yenal’a göre; mevcut dönem içinde de bütçenin açık vermeye devam etmesi ve yönetimde oluşan gayri ciddi tutum, Özal idaresinin negatif yönünü göstermiştir (Yenal, 2013: 137). Bu bağlamda “serbest piyasa ekonomisi” yolunda ilerleme fikri, dönemin başında hâkim düşünce iken, 1980’lerin ortasından sonra oluşan mali

açıklar ve iktisadi göstergelerdeki düşüş, 1980’lerin sonuna doğru ülke içinde yaşanacak krize işaret etmiştir.

Sönmez’e göre; Turgut Özal, ilk döneminde “popülist politikalar” gerçekleştirmiş ve darbe hükümetinin iktisadi eylemlerini sürdürmüştür (Sönmez, 2003: 165). Bilindiği üzere “24 Ocak Kararları”nın arka bahçesinde olan Turgut Özal, her ne kadar askeri hükümet sonrası seçimle ülke yönetimine gelmiş olsa da ekonomide uyguladığı pratik, darbe döneminin devamı niteliğindeydi. Neziroğlu ve Yılmaz (2013: 5978-5979), 19 Aralık 1983 yılında Özal’ın yaptığı hükümet konuşmasını şöyle aktarmaktadır:

Hükümetimiz milliyetçi ve muhafazakâr, sosyal adaletçi, rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisini esas alan bir hükümettir... İlk hedefimiz, aşırı enflasyonu kontrol altına alarak dar gelirlinin belini büken pahalılığı önlemek için fiyat artışlarını yavaşlatmaktadır... Bizim uygulayacağımız ekonomik politikalar, bize has, bizim şartlarımıza uygun politikalar olacaktır... Rekabet şartlarının hâkim kılındığı serbest pazar ekonomisinin uygulanması ekonomik sistem tercihimizdir... Devletin tanzim edici ve yönlendirici fonksiyonu genel seviyede olmalı, detaylara müdahale edilmemelidir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, bu dönemin iktisadi sürecine Turgut Özal yön vermiştir. Geçmiş dönem hükümetlerinde görüldüğü gibi, bu dönemde de politika yapıcılar, halk tabanına yansıyacak bir ekonomik hattın oluşturulmasını amaçlamıştır.

“Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1985-1989), Turgut Özal’ın yönetimde olduğu ANAP Hükümeti süresince hazırlanmıştır. Genel olarak oluşturulan yeni planın amaçları; vatandaşların sosyal ve iktisadi durumlarını düzeltmek için girişimlerde bulunulması, enflasyonu önleyecek tedbirlerin alınması, tasarrufların arttırılması, dış kaynakların ülke içinde yatırım yapmalarının desteklenmesi ve beşeri sermayenin arttırılması şeklinde özetlenebilir (DPT, 1984: 1-3). “Beşinci Plan”ın hazırlanan diğer planlardan pek de farklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca, bu planda, “sermaye hareketleri” üzerine vurgu yapılması, dönemin iktisadi mantığıyla uyum göstermektedir.

Boratav’a göre; 1980’li yılların ortasına kadar, “neoliberalizmin etkisiyle” ihracatta gelişmeler yaşanmış ancak verilen destekler içinde yasal olmayan uygulamaların oluşması, “hayali ihracat” konusunu ülkenin gündemine taşımıştır (Boratav, 2003: 155). Özal’ın ikinci devresinde ısınmaya başlayan ekonomi, halkın

satın alma gücünü düşürmüş ve sonrasında yaşanan sosyal gelişmeler ücretlerde görece düzelmeye imkân tanımıştı (Yenal, 2013: 137).

Yeldan’a göre; 1980’li yılların bitimine doğru, iktisadi sürecin daralmaya başlamasıyla uygulanan ihracat yoğunluklu kalkınma modelinin sonsuza kadar devam ettirilemeyeceği anlaşıldı (Yeldan, 2006: 39). Dolayısıyla 1989’lara doğru yaşanan daralma sonrası Türkiye, iktisadi penceresini doğrudan serbestleşmeye yönelik olarak çevirmiş ve hareket alanını finansal sistemle bütünleşme üzerine dönüştürmüştür.

Özal yönetiminde “32 Sayılı Karar”la ilgili Merkez Bankası eski Başkanı Rüşdü Saraçoğlu şöyle bir değerlendirme yapmıştır: “...Döviz taşıma özgürlüğü geldi. Bunda Özal kadar benim de günahım var. Çünkü bütün bunlar Türkiye ekonomisinin dünyayla entegre olmasına yol açtı. Şu anda uluslararası sermayeye herhangi bir ülkede ödeme gücü çıkarsa bundan Türkiye de etkileniyor.” (Kazgan, 2006: 153).

Yukarıda Saraçoğlu, Turgut Özal ile birlikte aldıkları iktisadi kararın, Türkiye ekonomisini diğer dünya devletleriyle finansal olarak “eklemlenme” sürecine soktuğunu belirtmiştir. Özal’ın iktidar olmadan önce de benimsediği ve “24 Ocak Kararları” ile altyapısını oluşturduğu “dışa açık serbestleşme politikası”, Saraçoğlu tarafından aslında herhangi bir iktisadi kontrolün sağlanamadığı bir süreç olarak aktarılmıştır. Dolayısıyla, 1989 yılında yürürlüğe koyulan “32 Sayılı Karar” ile dövizin dolaşımı serbest bırakılırken, Türk Lirası değersizleşmiş ve “sermaye hareketleri” üzerindeki kontroller tamamen kaldırılmıştır.

Boratav’a göre; 1989 yılında emek hareketlerinin yoğun bir şekilde görülmesi, 12 Eylül döneminde tırpanlanan işçi haklarının tekrardan kazanımına zemin hazırlamıştır (Boratav, 2003: 176). Askeri darbe aracılığıyla, “emek hareketlerinin bastırılması” ve devamında Özal idaresinin bu yöndeki uygulamaları, işçilerin kararlı eylemliliği ile son bulmuş ve ücretlerde “kimi” iyileştirmeler yapılmıştır.

Bu dönemde yaşanan başka bir gelişme ise “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı”nın (1990-1994) hazırlanmasıdır. Plan genel olarak; diğer ülkelerle piyasa çevresinde eklemlenmiş bir iktisadi düzeneğin inşa edilmesi, ithalat ve ihracatın genişletilmesi, AB ile ilişkilerin kurulması, üretimde kaynakların verimli bir şekilde kullanılması ve iktisadi büyümeyle doğru orantılı olarak istihdamın artırılması gibi

konuları kapsamıştır (DPT, 1989: 1-3). Dolayısıyla planın ana hedefi; ülkede yaşayan vatandaşların beşeri sermayelerini arttırmak ve diğer ülkelerle iktisaden bütünleşmektir.

1.10. 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi

ANAP Hükümetleri 1991 yılının son aylarına kadar görevde kalmış ve devam eden süre zarfında Türkiye tekrardan koalisyon deneyimlerinin yaşandığı döneme girmiştir.

Öncelikle Süleyman Demirel VII. Demirel (20.11.1991-25.06.1993, DYP-SHP) koalisyonunu kurmuştur. Daha sonra Tansu Çiller I. Çiller (25.06.1993-05.10.1995, DYP-SHP), güvensizlik oyuyla II. Çiller (05.10.1995-30.10.1995, DYP) ve III. Çiller (30.10.1995-06.03.1996, DYP-CHP) koalisyonunu oluşturmuştur. Devam eden süreçte Mesut Yılmaz (06.03.1996-28.06.1996, ANAP-DYP) II. Yılmaz Hükümeti ve Necmettin Erbakan (RP-DYP, 28.06.1996-30.06.1997) koalisyonları kurulmuştur. Daha sonra Mesut Yılmaz (30.06.1997-11.01.1999, ANAP-DSP-DTP) III. Yılmaz, Bülent Ecevit (11.01.1999-28.05.1999, DSP) IV. Ecevit ve (28.05.1999-18.11.2002, DSP-MHP-ANAP) V. Ecevit hükümetlerini oluşturmuştur.

1992-2002 yılları arasının II. Koalisyon Hükümetleri olarak adlandırılmasının ana nedeni, dönemin yoğun olarak koalisyonlardan oluşmasıdır. Yaklaşık on bir yıl içinde dokuz hükümet kurulmuş ve ortalama olarak bir yıl içinde birden fazla hükümet görev yapmıştır.

Pamuk’a göre; ANAP iktidarının son zamanlarında uyguladığı cömert ancak sonucu düşünülmeden uygulanan iktisadi davranışlar, koalisyonların yaşandığı bu dönemde de görülmüş ve yapılan hamleler mali açıkları arttırarak kamunun yapısını her yönden bozmuştur (Pamuk, 2014: 276). Dolayısıyla uygulanan politikalar, iktisadi işleyişte verimsizlik yaratmış ve mevcut dönemde gerek devlet bankaları gerek diğer kamu kurumları dar boğaza girmiştir.

Sönmez’e göre; 1994’lere doğru yaklaşıldığında, ekonomi “döviz-faiz” ikilisi arasında bir uçuruma sürüklenmiş, devlet harcamaları “vergi gelirleri yerine iç borçlanmayla” sürdürülmüş ve enflasyon devasa boyutlara ulaşmıştır (Sönmez, 2003: 163-164). Sonuç itibariyle, 1990’lı yılların başından itibaren “kamu finansman açığı” katlanarak artmış ve Türk parası yabancı paralar karşısında şok düşüşler yaşamıştır.

DYP-SHP koalisyonundan oluşan I. Çiller Hükümeti, ekonomide gelişen bu olumsuzlukları atlatmak için 1994 yılında birtakım kararlar almıştır.

Alınan kararlar; bütçe denkleğinin oluşturulması, devlet kurumlarının “yap-işlet-devret” formülüyle özelleştirilmesi, emeklilik sistemi içeriğinin ve çalışma ilişkilerinin değişikliğe uğraması, Merkez Bankasının daha bağımsız bir kurum olması için gereken çalışmaların yapılması ve ihracatta gelişmeler kaydederek dış kaynakların ülkeye çekilmesi üzerinde durmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2001: 486-488). Dolayısıyla yaşanan mali buhran ve kriz ortamına çözüm reçetesi olarak, kamunun daraltıldığı ve akabinde özelleştirmelerle devlet kurumlarının bile satışa çıkarıldığı “liberal politikalar” sunulmuştur. Sonuç olarak, toplumda “kemer sıkma politikaları” diye yankı bulan bu reçeteler, emek rejimi üzerinde baskı oluşturmuş ve geniş halk kitlelerini işsizlikle karşı karşıya bırakmıştır.

Krizden bir yıl sonra 1995 yılında “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (1996-2000) I. Çiller Hükümeti görevdeyken hazırlanmıştır. Planın içeriğinde “küreselleşme” kavramının benimsenerek Türkiye’nin piyasa ekonomisiyle eklemlenmesi, tüm ekonomik birimlerin her yönden geliştirilmesi ve toplumun sosyoekonomik yapısının kuvvetlendirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1995: 19).

Yeldan’a göre; 1994 yılında yaşanan krize köklü bir çözüm üretilenmemiş ve takip eden yıllarda yeniden faizlerin arttırılarak sermayeyi ülke içine çekme formülü üzerinde durulmuştur (Yeldan, 2006: 54). Kepenek ve Yentürk’e göre ise; Türk parasına karşı güvensizlik sebebiyle talebin dolara kayması, takip eden yıllarda da etkisini devam ettirmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001: 489). Ayrıca, I. Çiller Hükümetinin günü kurtarıcı çözümlerleri, ülkenin iktisadi yapısını rahatlatamamış ve kamu finansman açıklarının süreklileşmesine zemin hazırlamıştır.

Sıcak paraya sırtını dayayan Türkiye ekonomisi, 1995 yılı ve sonrasında da plansız ve programsız ilerleyişine tam sürat devam ederek adeta borç batağına düşmüştü (Yenal, 2013: 153). Böylece, “koalisyonlu yıllar” boyunca ekonominin dengesi bozulmuş ve 1990’ların sonuna doğru yüksek enflasyon ülkede kendini iyice hissettirmişti. Kronikleşen bu duruma çözüm olarak, 1999 yılında IMF’nin “istikrar reçeteleri” tekrardan gündeme alınmıştır. Bu reçetelerin temel hedefi; Uluslararası Para Fonu ile hareket ederek Türkiye’yi enflasyonist ortamdan kurtarmak ve ekonomide yapısal anlamda iyileştirmeler sağlamaktır.

Bağımsız Sosyal Bilimcilere göre; Türkiye'nin 1998 yılında Uluslararası Para Fonu ile başlattığı finansal süreç, 2000-2001 yıllarında mali buhranların yaşanmasıyla sekteye uğramış ve 2002 yılıyla birlikte “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” krizden çıkış formülü olarak sunulmuştur (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2012: 22).

Uluslararası Para Fonu'nun uygulamaları, 2000 yılı sonrasında Türkiye'de genel anlamda istikrar yaratamamış ve buna ek olarak izlenen adımlar hem bankacılık sektörünü hem de kamunun mali yapısını olumsuz şekilde etkilemiştir (Pamuk, 2014: 283). Pamuk'un ifade ettiği gibi, uygulanan “IMF reçeteleri”, o günün şartlarında kurtarıcı gibi görünse de 2001 yılında bankacılık sektörünün yaşadığı kriz ortamı ve devletin finansal yapısının bozulması engellenememiştir.

Sönmez'e göre; Uluslararası Para Fonu'nun döviz kuru rejimi üzerinde oluşturduğu değişiklik, ülke içinde cari açıkların artarak yükselmesine sebep olmuş ve sonrasında hem talep dövize kaymış hem de sermaye hareketlerinde ülke içinden kaçış başlamıştı (Sönmez, 2003: 174). Ayrıca, ekonomik bunalımın derinden hissedildiği 19 Şubat 2001 tarihinde, MGK toplantısında Başbakan Bülent Ecevit ile Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasında yaşanan anayasa kitapçığı meselesi de patlak verince, alevlenen kriz ortamına adeta benzin dökülmüş oldu.

İktisadi daralmanın iyice hissedilmeye başlandığı 2000 yılında hazırlanan “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2001-2005), uluslararası gelişmeye eş değer, demokrasi zemininde üretime yoğunlaşmak istendiği ve iç dinamiklerin devreye sokularak ülkeye iktisadi bir ivme kazandırmayı hedeflemişti (DPT, 2000: 21). Hazırlanan plan her ne kadar büyük beklentiler içinde olsa da yaşanan “2001 Krizi”, iktisat yönetimini IMF kontrolünde yeni bir program hazırlamaya itmiştir.

Krizden kurtulmak için V. Ecevit Hükümeti, Uluslararası Para Fonu gölgesinde hazırlanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nı Kemal Derviş yönetiminde devreye sokmuştur. Programın temel vurgusu; Türkiye'yi yaşadığı enflasyonist ortamdan kurtarmak, kamunun mali yapısını kontrol altına alarak “yapısal reform”lar sağlamak, yabancı ekonomilere olan borçlanmayı disipline ederek bağımsız bir ekonomi oluşturmak olarak özetlenebilir. Bu bağlamda krizin oluşturduğu bunalım atmosferi, Türkiye'nin iktisaden ve siyaseten yönünün değişmesine neden olmuştur.

1.11. 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi Ekonomisi

3 Kasım 2002 tarihiyle birlikte koalisyon dönemlerinin sona erdiği, AKP Hükümetleri'nin tek parti iktidarı olduğu dönem resmi olarak başlamıştır.

Bu dönemde öncelikli olarak Abdullah Gül (18.11.2002-14.03.2003) ve Recep Tayyip Erdoğan I. Erdoğan (14.03.2003-29.08.2007), II. Erdoğan (29.08.2007-06.07.2011) ve III. Erdoğan (06.07.2011- 28.08.2014) hükümetleri kurulmuştur. Daha sonra Ahmet Davutoğlu I. Davutoğlu (28.08.2014-28.08.2015), II. Davutoğlu (28.08.2015-24.11.2015), III. Davutoğlu (24.11.2015-22.05.2016) ve Binali Yıldırım (24.05.2016-) hükümetleri kurulmuştur.

AKP iktidara geldikten sonra, V. Ecevit Hükümeti döneminde altyapısı oluşturulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nı devam ettirmiş ve “neoliberal politikalar” hızlandırılmıştır. Ana hatlarıyla içinde bulunulan dönem, hem özelleştirmelerin hem de dış kaynaklara sağlanan kolaylıkların arttırıldığı bir dönem olmuştur. Dolayısıyla, hükümetin izlediği bu tür uygulamalar, Özal'ın mimarı olduğu iktisadi yaklaşımın benimsendiğini göstermiştir.

Pamuk'a göre; AKP'nin uyguladığı iktisadi politikalar, devlet bütçesini disipline etmiş ve gerçekleştirilen özelleştirme hamleleri devlet borçlarının hafifletilmesinde etken rol oynamıştır (Pamuk, 2014: 288). Ancak kamu borçlarını azaltma amacı taşısa dahi üretken kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.

Sönmez'e göre; 2002 yılıyla başlayan bu dönemde Türkiye ekonomisi “...adeta dostlar alışverişte görsün türü bir büyüme...” sergileyerek aslında ne istihdamın arttırıldığı ne de oransal anlamda genişlemenin halk tabanına yansıtıldığı bir sürecin içinde olmuştur (Sönmez, 2004: 170).

AKP'nin krizle birlikte yönetime gelmesinden, 2006 yılına kadar takip edilen ekonomi politikaları, aslında devletin mali yapısını pek de onaramamış hatta devlet borçlanmasını daha da arttırmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2012: 23-24). Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi her ne kadar “kısa vadeli sermaye hareketleri” ve akabinde “özelleştirme” gelirlerinin sağlandığı çevre içinde olsa da takip edilen politikalar kamunun iktisadi yapısında devamlı bir iyileşme sağlamamıştır.

Genel olarak dünyanın içinde bulunduğu iktisadi atmosfer, gelişmekte olan ülkelerde “sermaye hareketleri” ivmesinin oluşmasını sağlamış ve oluşan bu

hareketlilikten Türkiye’de faydalanmıştır. Ancak yabancı fonlara dayanan bu iktisadi tutum, dış kaynaklara olan “bağımlılığın” dozunu arttırmıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 222). Yani, 2007 yılına kadar hem küresel zeminin elvermesi hem de ülke içinde sermayeyi çekici kılan uygulamaların yürürlüğe konmasıyla yabancı yatırımlar ve fonlar ülke içine girerek iktisadi büyümenin motorunu oluşturmuştur. Ancak izlenen iktisadi pratik, sektörel temelde iyileşmeler sağlayamamış ve “cari açıkları” arttırmıştır (Bulutay, 2015: 48-49). Bu bağlamda, iktisat yönetiminin gözünü küresel atmosferle bütünleşerek ülke içine sermayeyi çekme fikri bürüse de ilk yıllarda genişleme yaratan bu etki, mevcut atmosferin değişmesi sonrasında bozulmuştur.

Bağımsız Sosyal Bilimcilere göre; 2007 yılına doğru yaklaşıldığında, Türkiye ekonomisi “kırılganlık” göstermiş, bir önceki genişleme atmosferinin aksine, “sıcak para” girişleriyle dış kaynaklara olan koşullanma sonucunda, kamunun iktisadi yapısında bozulmaların başladığı ve ekonomik krizin ön koşullarının olduğu ifade edilmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2012: 148-150). Dolayısıyla, büyüme oranları açısından yeni hükümetle birlikte 2007 yılına kadar olumlu gelişmeler yaşayan Türkiye ekonomisi, bundan sonra istikrarsız bir yapı içinde olacaktır.

1 Temmuz 2006 yılında yayınlanan “Dokuzuncu Kalkınma Planı” (2007-2013) genel olarak; beşeri sermaye ağırlığında çalışma alanlarının genişletilmesi, farklı coğrafyalarda kalkınma adımlarının oluşturulması ve ekonominin küresel dünyayla yarışması konularını kapsamıştır (DPT, 2006: 2). Türkiye’nin daralan ekonomi koridorunda, iyi temennilere dayalı yeni bir plan oluşturma gayreti içinde olduğu anlaşılmıştır. Ancak “küresel kriz”in yaklaştığı bu fasılda, ekonominin ve sürdürülen iktisadi pratiğin kriz ürettiği açıkça görülmektedir.

Saraçoğlu ve Yeşilbağ’a göre; AKP yönetiminin “küresel kriz”in yaşadığı 2008 yılına kadar iktisadi büyüme sağlaması, birebir kendi ürettiği pratik sayesinde değil, dünya genelinde iktisadi şartların elvermesi ve kendinden önceki yönetimin yürürlüğe koyduğu “Derviş Programı”na mutabık kalınmasıyla ilişkilendirilmiştir (Saraçoğlu ve Yeşilbağ, 2015: 879). Sonuç itibariyle, kısa dönemli bu büyümenin ardından, 2008 yılında “küresel kriz”in meydana gelmesiyle ekonomide gerileme görülmüş, sermaye hareketlerinde içeriden dışarıya doğru kaçış başlamış ve büyüme oranlarında düşüş yaşanırken, 2009 yılında işsizlik oranı %14 olarak ekonomik verilere yansımıştır.

Pamuk’a göre; “2008 Krizi”nin yarattığı tahribat, genel olarak merkez bankalarının gayretleriyle aşılarak küresel tabanda da nakit akışın yükselmesi ve düşük faizler neticesinde atlatılmaya çalışılmıştır (Pamuk, 2014: 291). Bu bağlamda, merkez ülkelerden Türkiye’ye tekrardan sermaye girişleri başlamış ve iktisaden toparlanma sürecine girilmiştir. Bu döngünün etkisiyle birlikte 2010 (%9,2) - 2011 (%8,8) yıllarında iktisadi büyüme oranlarında görülen artışlar, “değerli TL” ve “cari açık” problemine yol açmış ve yaşanan bu açıklık, yabancı fonlarla kapatılmaya çalışılmıştır (Akçay ve Güngen, 2016: 223-224). Ayrıca, takip eden 2012 yılında büyüme oranı fark edilebilir bir düşüşle %2,1’e gerilemiştir. Büyüme oranları değerlendirildiğinde, görece bir düzelme ardından iktisadi sürecin istikrar sağlamadığı ve tıkanıklığın devam ettiğine dair sinyaller sürmüştür.

Bağımsız Sosyal Bilimcilere göre; tek parti iktidarı olan AKP yönetimi, “borçlanma” üzerinden bir iktisat koridoru oluşturmuştur (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 169). Genel olarak bu dönemde “devletin borçlanma gereği” zaman içinde azalmış olsa da özel kesimin borçları katlanarak artmış ve vatandaşların bireysel borçlanma oranları yükselmiştir. Sönmez’e göre; bu sürdürülebilirliğin altında yatan neden, halk kesimlerinin “borçlanmayı” öğrenmesi ve yabancı sermayenin ekonomide lokomotif görevi üstlenmesiyle ilişkilendirilmiştir (Sönmez, 2013: 59).

2013 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan “Onuncu Kalkınma Planı” (2014-2018), ekonomide gerekli iyileştirmeler yapıldıktan sonra “sermaye birikimi” sağlamak ve bütçede oluşan açıklığın örtülmesi için iç dinamikleri harekete geçirerek dışarıdan alınan mal ve ürünleri azaltmak gibi konuları kapsamaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 27). Planda belirtildiği gibi, temel vurgu, üretim ve verimliliğin ön planda olduğu bağımsız bir ekonomi oluşturma fikrine dayanmaktadır.

Sonuç olarak, AKP yönetiminin günümüzde ekonomi üzerine eylemleri; “yapısal reformların inşa edildiği”, yabancı yatırımların ülke içinde ağırlıkta olduğu, mevcut finansal yapının dünya piyasalarıyla etkileşimde olduğu, devletin ekonomideki ağırlığının azaltıldığı ve özel kesimin iktisadi süreç içinde daha belirgin bir role sahip olduğu alanı ifade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMETLERİN MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 1923-2015

İkinci bölümde 1923-2015 yılları arasında yönetimde olan hükümetlerin temel iktisadi göstergeleri karşılaştırılarak, makroekonomik veriler üzerinden değerlendirmeleri yapılacaktır. Ayrıca, oluşturulan tablolarda aynı yıl içinde birden fazla hükümetin kurulduğu durumlarda, daha kısa süre görev yapan hükümetler (*) işaretiyle gösterilmiştir.

2.1. 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi

Bu bölümde 1923-1937 yılları arasında görevde olan İnönü Hükümetleri (I.) makroekonomik veriler doğrultusunda analiz edilecektir.

Tablo 1: 1923 -1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi Sektörlerin
GSYH İçindeki Payları (1948 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1923	I. İnönü	42,9	10,5	32,5	2,7
1924	(I.)*-II. İnönü (Okyar)*	47,7	8,5	30,9	3,3
1925	(Okyar)*-III. İnönü	44,7	9,1	29,9	3,7
1926	III. İnönü	50,0	8,8	27,6	3,1
1927	III.-(IV.)* İnönü	39,8	12,2	30,9	4,6
1928	IV. İnönü	42,6	10,9	29,6	4,6
1929		49,9	9,3	26,4	4,5
1930	IV.-(V.)* İnönü	46,8	10,2	26,4	4,6
1931	(V.)*-VI. İnönü	49,5	10,8	25,6	2,9
1932	VI. İnönü	39,5	14,2	28,8	3,1
1933		41,7	14,5	26,7	3,1
1934		40,3	15,6	26,8	3,4

1935	(VI.)*-VII.İnönü	38,9	16,0	27,5	3,4
1936	VII.İnönü	48,7	12,6	24,2	3,2
1937	VII.İnönü (I.Bayar)*	46,2	13,6	25,1	3,2
1923-1937		44,6	11,8	27,9	3,6

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 16)¹

Bu dönemde sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde, %38,9 ve %50 arasında iniş çıkış gösteren tarım sektörünün %44,6 ortalama ile Türkiye ekonomisinde öncü sektör olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönem içinde tarım sektörünü, %27,9 ortalama ile hizmetler, %11,8 ortalama ile sanayi ve %3,6 ortalama ile inşaat sektörü izlemektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarını ifade eden 1923-1937 İnönü (I.) Hükümetleri içinde, GSYH'ye en fazla katkı sağlayan sektör şüphesiz tarımdır.

Tablo 2: 1923-1937 İnönü Hükümetler I. Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1948 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Oranları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1923	I. İnönü	-	-	-	-	-
1924	(I.)*-II.İnönü (Okyar)*	14,6	27,3	-7,1	9,0	37,0
1925	(Okyar)* III.İnönü	12,5	5,5	19,7	8,8	27,0
1926	III.İnönü	18,2	32,1	15,0	9,2	0,07
1927	III.-(IV.)* İnönü	-12,7	-30,6	20,6	-2,2	26,8
1928	IV.İnönü	10,8	18,7	-1,0	6,1	11,7
1929		21,5	42,2	4,0	8,2	19,4
1930	IV.-(V.)* İnönü	2,5	-3,8	12,1	2,6	3,3
1931	(V.)*-VI. İnönü	8,2	14,4	14,6	4,8	-32,3
1932	VI.İnönü	-10,6	-28,7	17,5	0,05	-4,2
1933		15,5	21,9	18,2	7,3	16,8
1934		6,3	2,7	13,8	6,7	17,6
1935	(VI.)*-VII.İnönü	-3,0	-6,2	-0,03	-0,05	-2,7
1936	VII.İnönü	23,1	53,9	-3,2	8,2	13,5
1937	VII. İnönü (I.Bayar)*	1,5	-3,6	9,8	5,2	3,7
1924-1937		7,7	10,4	9,6	5,3	9,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-16)²

¹ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

Sektörel büyüme hızları incelendiğinde, %10,4 ortalama ile tarım sektörünü %9,8 inşaat, %9,6 sanayi ve %5,3 ortalama ile hizmetler sektörü takip etmektedir. GSYH büyüme hızları açısından en fazla küçülme, 1927 yılında III. İnönü Hükümeti görevde iken %-12,7 oranında gözlenmiştir. 1924-1937 yılları arasında GSYH ortalama olarak %7,7 büyümüştür. Tüm sektörler değerlendirildiğinde, en fazla dalgalanmanın yaşandığı sektör tarım sektörü olmuştur. Özellikle, 1926 yılından hareketle bir ya da birkaç yıl düşüşler yaşandıktan sonra tekrardan yükselişlerin yaşandığı ve sonrasında düşüşe geçildiği bir düzensizliğin olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Ancak, yine de bütün bu düzensiz iniş çıkışlara rağmen, tarımın büyüme hızı diğer sektörleri geride bırakmıştır. 1929 ile 1934 yılları arasında sadece sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme hızlarında artış görülmüş, verilerden hareketle iktisaden herhangi bir küçülmenin yaşanmadığı gözlenmiştir.

Tablo 3: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1923	I. İnönü	89,9	3,5	5,7	0,8	66,9	9,0
1924	(I.)*-II. İnönü (Okyar)*	89,5	3,7	5,7	1,1	67,3	6,8
1925	(Okyar)* III. İnönü	89,2	3,6	5,8	1,4	67,4	5,2
1926	III. İnönü	88,3	4,2	6,1	1,4	68,2	5,0
1927	III.-(IV.)* İnönü	87,8	4,4	6,2	1,7	68,6	4,1
1928	IV. İnönü	88,2	4,2	5,8	1,7	68,8	3,7
1929		88,1	4,0	5,8	2,0	68,9	3,2
1930	IV.-(V.)* İnönü	87,5	4,2	6,1	2,2	68,8	3,1
1931	(V.)*-VI. İnönü	88,6	4,0	6,0	1,4	67,9	4,4
1932	VI. İnönü	88,7	4,0	6,0	1,4	67,9	4,4
1933		89,0	3,5	5,9	1,6	67,6	3,9
1934		88,6	3,7	5,9	1,8	67,9	3,2
1935	(VI.)*-VII. İnönü	87,9	4,7	5,7	1,7	68,8	3,2

² Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızı ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörünün içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

1936	VII.İnönü	87,3	5,2	5,6	1,9	69,3	2,9
1937	VII.İnönü (I.Bayar)*	87,0	5,5	5,6	2,0	69,5	2,7
1923-1937		88,4	4,2	5,9	1,6	68,3	4,3

Kaynak: (Bulutay, 1995: 257; TÜİK, 2014: 132)³

1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) döneminde istihdamın sektörlere göre dağılımında karşımıza çıkan manzara, çalışanların ortalama olarak öncelikle %88,4 ile tarım, %5,9 ile hizmetler, %4,2 ile sanayi ve ardından %1,6 ile inşaat sektöründe istihdam edildiğidir. Gerçekten de tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı neredeyse tüm istihdam edilenlerin oranını kapsamaktadır. İşgücünün yoğun olarak tarım sektöründe istihdam edildiği bu durumda, diğer sektörlerde istihdam edilenler oransal anlamda çok az bir işgücünü yansıtmaktadır.

1923 yılından 1930 yılına kadar istihdam oranında artış eğilimleri görülürken, işsizlik oranında ise düzenli azalış eğilimlerinin olduğu dikkat çekmektedir. 1930 sonrasında ise işsizlik ve istihdam oranlarında yakın iniş çıkışlar görülmüştür. 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi istihdam oranı %68,3 ve işsizlik oranı %4,3 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1923	I. İnönü	-	-	-	-	-
1924	(I.)*-II. İnönü (Okyar)*	2,6	2,1	7,9	2,4	40,0
1925	(Okyar)* III. İnönü	2,3	2,0	0	2,7	30,0
1926	III. İnönü	3,2	2,1	20,9	9,5	1,0
1927	III.-(IV.)* İnönü	2,7	2,1	5,6	3,9	27,0
1928	IV. İnönü	8,3	8,9	3,7	2,3	13,0
1929		2,3	2,1	-1,2	2,0	20,0
1930	IV.-(V.)*İnönü	-3,6	-4,2	-0,8	1,4	3,9
1931	(V.)*-VI. İnönü	0,9	2,1	-3,6	-1,6	-34,8

³ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

1932	VI.İnönü	2,1	2,1	2,5	1,7	-2,3
1933		1,8	2,1	-10,6	1,1	17,9
1934		2,6	2,1	8,2	1,6	18,2
1935	(VI.)*-VII. İnönü	3,4	2,5	31,2	0,5	-2,6
1936	VII.İnönü	2,5	1,7	13,5	1,1	14,0
1937	VII.İnönü (I.Bayar)*	2,1	1,7	7,4	1,3	4,6
1924-1937		2,4	2,1	6,1	2,1	10,7

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132)⁴

1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları incelendiğinde, düzensiz iniş çıkışların yüksek olduğu inşaat sektöründe istihdamın artış hızının %10,7 ortalama ile diğer sektörleri geride bıraktığı görülmektedir. Bu dönem içinde inşaat sektörünü, genel ortalama açısından %6,1 artış hızı ile sanayi, %2,1 eş artış hızları ile tarım ve hizmetler sektörü takip etmektedir. 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi %-3,6 ile %8,3 arasında değişiklik gösteren toplam istihdam artış hızının ortalaması %2,4 olarak verilere yansımıştır. Toplam istihdam artış hızı, 1929 küresel krizi sonrası ilk defa 1930 yılında negatif seviyeye düşerek %-3,6 seviyesine gerilemiştir. 1930 yılına kadar sadece sanayi sektörü istihdam artış hızında negatif seviye (%-1,2) görülürken, 1930 yılından sonra diğer sektörleri kapsayan istihdam artış hızlarında da negatif seviyeler görülmüştür.

Tablo 5: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi Genel Gelir-Gider- Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

TL					
Yıllar	Hükümetler	Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1923	I.İnönü	111	106	-	5
1924	(I.)*-II.İnönü (Okyar)*	138	132	121	6
1925	(Okyar)* III.İnönü	170	201	145	-31
1926	III.İnönü	180	172	157	8
1927	III.-(IV.)*İnönü	202	199	171	3
1928	IV.İnönü	222	201	187	21
1929		224	213	189	11

⁴ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

1930	IV.-(V.)*İnönü	217	210	172	7
1931	(V.)*-VI.İnönü	165	182	141	-17
1932	VI.İnönü	187	212	162	-25
1933		174	174	157	0
1934		207	229	175	-22
1935	(VI.)*-VII.İnönü	231	260	184	-29
1936	VII.İnönü	271	252	219	19
1937	VII.İnönü (I.Bayar)*	314	287	244	27
1924-1937		207	209	173	-2

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 240; TÜİK, 2014: 581)⁵

1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi bütçe içinde açıkların ve fazlaların olduğu görülmektedir. Genel olarak bu dönemde gelirden olduğu gibi giderde de artışların olduğu dikkat çekmektedir. Verilerden de anlaşılacağı gibi vergi gelirleri, gelir kalemi içinde büyük bir kısmı oluşturmaktadır. Buradan hareketle, 1930 yılına kadar vergi gelirlerinde sürekli artış eğiliminin olduğunu söylemek mümkündür. Genel bütçe dengesi açısından 1933 yılında tam olarak gelir ve giderin eşit olduğu durum görülmüştür. 1933 yılından sonra düzenli olarak gelir, gider ve vergi gelir hesaplarında artışların olduğu gözlenmektedir. Mevcut dönem itibarıyla bütçe fazlalarının etkisi yüksek bir değerde seyretmezken oluşan bütçe açıklarının yüksek değerlere sahip olduğu verilerden anlaşılabilir da genel ortalama açısından bütçe üzerinde kontrollü bir gidişin olduğu izlenmektedir.

⁵ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktarılarak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

Tablo 6: 1923-1937 İnönü Hükümetleri I. Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacmi Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacmi				
1923	I. İnönü	86872	-	50790	-	-36,1	137,7	-	58,5	7,9	4,6
1924	(I.)*-II.İnönü (Okyar)*	100462	15,6	82435	62,3	-18	182,9	32,8	82,1	7,2	5,9
1925	(Okyar)* III.İnönü	128953	28,4	102700	24,6	-26,3	231,7	26,7	79,6	7,2	5,7
1926	III.İnönü	121411	-5,8	96437	-6,1	-25	217,8	-6,0	79,4	6,3	5,0
1927	III.-(IV.)*İnönü	107752	-11,3	80749	-16,3	-27	188,5	-13,5	74,9	6,2	4,7
1928	IV.İnönü	113710	5,5	88278	9,3	-25,4	202	7,2	77,6	7,1	5,5
1929		123558	8,7	74827	-15,2	-48,7	198,4	-1,8	60,6	6,1	3,7
1930	IV.-(V.)*İnönü	69540	-43,7	71380	-4,6	1,8	140,9	-29,0	102,6	4,5	4,6
1931	(V.)*-VI.İnönü	59935	-13,8	60226	-15,6	0,3	120,2	-14,7	100,5	4,3	4,4
1932	VI. İnönü	40718	-32,1	47972	-20,3	7,3	88,7	-26,2	117,8	3,5	4,2
1933		45091	10,7	58065	21,0	13	103,2	16,3	128,8	3,4	4,3
1934		68761	52,5	73007	25,7	4,2	141,8	37,4	106,2	4,8	5,1
1935	(VI.)*-VII.İnönü	70635	2,7	76232	4,4	5,6	146,9	3,6	107,9	4,6	5,0
1936	VII.İnönü	73619	4,2	93670	22,9	20,1	167,3	13,9	127,2	3,7	4,7
1937	VII.İnönü (I.Bayar)*	90540	23	109225	16,6	18,7	199,8	19,4	120,6	4,3	5,2
1924-1937		86763,2	3,2	79657,4	7,8	-7,1	166,4	4,7	97,6	5,2	4,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 437-439)

1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi dış ticaret göstergeleri incelendiğinde, 1932 yılına kadar hem ithalat hem de ihracat değişim oranları sürekli olarak iniş çıkış göstermiştir. 1932 yılından sonra ise hem ithalat hem de ihracat değişim oranları sürekli artış eğilimi göstermiştir. Dış ticaret dengesi olarak bilinen ihracat ve ithalat arasındaki farkın genel olarak 1930 yılına kadar ithalattan yana olduğu görülmektedir. Daha da açık olarak 1930 yılına kadar gerçekleştirilen ithalat daima ihracatı geri planda bırakarak dış ticaret açığı oluşturmuştur. 1930 yılı ve sonrasında ise gerçekleştirilen ihracat, ithalatın önüne geçerek dış ticaret fazlasının oluşmasını sağlamıştır. Ancak -7.100.000 dolar olarak hesaplanan dış ticaret denge ortalaması, mevcut dönemde dış ticaret açığının önde olduğunu ifade etmektedir. İthalat ve ihracatın toplamını oluşturan dış ticaret hacmi 1932 yılına kadar iniş-çıkış göstermiş ve 1932 sonrasında son beş yılda sürekli olarak genişleyerek dönemin genel ortalamasına %4,7 artış hızıyla 166,4 milyon dolar olarak yansımıştır. Gerçekleştirilen ihracatın ithalatı karşılama oranı 1930 yılına kadar %58,5 ve %82,1 oranları arasında değişirken 1930 yılı ve sonrasında ihracatın ithalatı %100 olarak karşıladığı ve hatta bu oranın üzerine çıktığı verilerde görülmektedir. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ithalat ve ihracatın GSYH içinde oluşturduğu paylar hesaplanmıştır. 1930 yılına kadar oransal olarak GSYH içinde ithalatın ihracattan daha fazla yer tuttuğu ve 1930 yılı ve sonrasında bunun tam tersi gerçekleştiği verilerden anlaşılmaktadır. Genel ortalama açısından GSYH içinde ithalatın %5,2 ihracatın %4,2 olarak gerçekleştiği ve sonucun birbirine yakın seyrettiği izlenmektedir.

2.2. 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi

Bu kısımda 1938-1949 yılları arasında görev yapan CHP Hükümetleri dönemi makroekonomik veriler ışığında analiz edilerek değerlendirilecektir.

Tablo 7: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1948 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1938	I.-(II.)*Bayar	44,5	14,5	25,4	3,7
1939	(II.Bayar)* (I.)*-II.Saydam	43,3	15,8	25,1	3,5
1940	II.Saydam	44,9	14,8	24,8	3,5
1941		41,8	16,1	26,9	3,0
1942	II.Saydam (I.Saraçoğlu)*	47,2	14,8	26,3	2,4

1943	(I.)*-II. Saraçoğlu	45,8	16,1	28,0	3,4
1944	II. Saraçoğlu	43,1	16,0	28,7	3,3
1945		39,0	15,8	31,9	3,8
1946	II.Saraçoğlu (Peker)*	45,6	15,1	28,4	3,3
1947	Peker-(I. Saka)*	38,7	15,4	29,8	2,9
1948	(I.)*-II. Saka	44,5	12,8	26,0	4,3
1949	(II.Saka)* Günaltay	40,6	13,1	27,2	5,4
1938-1949		43,3	15,0	27,4	3,5

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 16-21)⁶

1938-1949 farklı CHP Hükümetleri dönemi süresince sektörlerin GSYH içindeki paylarına bakıldığında, temel sektörün %38,7 - %45,8 arasında değişkenlik gösteren ve %43,3 ortalama seviyesi ile tarım sektörü olduğu görülmektedir. Türkiye ekonomisine en fazla katkı sağlayan tarım sektörünü %27,4 ile hizmetler, %15,0 ile sanayi ve %3,5 ile inşaat sektörü takip etmektedir.

Bu dönemde sanayi, hizmetler ve inşaat sektörünün kendi içinde yakın oranlarda seyrettiği görülmektedir. Tüm sektörler içinde inşaat sektörünün ekonomiye katkısı, oransal olarak çift haneyi bulamamış ve diğer sektörlerin oldukça gerisinde takip etmiştir.

Tablo 8: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1948 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Oranları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1938	I.-(II.)* Bayar	9,5	5,5	16,2	10,9	25,3
1939	(II. Bayar)* (I.)*-II.Saydam	6,9	3,9	16,6	5,5	0,03
1940	II.Saydam	-4,8	-1,3	-10,3	-6,0	-3,1
1941		-10,4	-16,5	-2,5	-2,7	-23,1
1942	II.Saydam (I.Saraçoğlu)*	5,5	19,2	-3,0	3,1	-17,3
1943	(I.)*-II. Saraçoğlu	-9,8	-12,6	-2,0	-3,8	27,6
1944	II. Saraçoğlu	-5,1	-10,7	-5,8	-2,9	-6,8
1945		-15,3	-23,3	-16,1	-5,6	-1,7
1946	II.Saraçoğlu (Peker)*	32,1	54,2	25,9	17,4	12,7

⁶ Tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

1947	Peker-(I. Saka)*	4,1	-11,6	6,0	9,3	-6,6
1948	(I.)*-II.Saka	16,4	36,1	5,4	5,4	10,5
1949	(II.Saka)* Günaltay	-5,0	-13,3	-2,8	-0,05	19,2
1938-1949		2,0	2,5	2,3	2,5	3,1

Kaynak: (Bulutay ve Tezel ve Yıldırım, 1974; Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-21)⁷

1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi incelendiğinde GSYH ortalama hızı verilerden hareketle %2,0 olarak hesaplanmaktadır. Sektörlere göre büyüme oranları incelendiğinde, %3,1 genel ortalama artış hızıyla inşaat sektörü en yoğun büyüme hızına sahiptir. İnşaat sektörünün büyüme hızını %2,5 aynı ortalama büyüme hızlarına sahip tarım-hizmetler ve %2,3 sanayi sektörünün büyüme ortalama hızı izlemektedir. Genel duruma bakıldığında 1940 yılına kadar negatif seviyeler görülmezken 1940-1945 yılları arasında büyüme hızlarının gerilediği daha da açık olarak iktisadi daralma ve küçülmelerin olduğu tablodan anlaşılmaktadır. 1946 yılıyla birlikte hem sektörel anlamda hem de ekonominin büyüme hızı açısından süreç toparlanma aşamasını gösterse de takip eden yıllar içinde bu gidiş süreklilik göstermemiştir. Bu dönem içinde iktisadi hasarın en fazla görüldüğü sektörün tarım sektörü olduğu da açıktır. 1939-1945 yılları arasında savaş koşullarının Türkiye ekonomisini etkilediği gözlenmektedir.

Tablo 9: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıl	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1938	I.- (II.)* Bayar	86,3	5,8	5,5	2,4	70,1	2.1
1939	(II. Bayar)* (I.)*-II.Saydam	86,3	5,9	5,4	2,3	70,1	2.1
1940	II.Saydam	86,0	6,6	5,2	2,2	69,1	2.4
1941		86,8	6,3	5,2	1,7	68,6	2.9
1942	II.Saydam (I.Saraçoğlu)*	87,3	6,0	5,2	1,4	68,0	3.3

⁷ Kalkınma Bakanlığı verileri kullanılarak tüm sektörlerin büyüme oranları hesaplanmış ve GSYH büyüme oranı bu kaynaktan aktarılmıştır. 1948 yılı için sektörel büyüme hızları; Bulutay, Tezel ve Yıldırım'ın kaynağının ekler kısmında 1948 yılı üretici fiyatlarıyla hazırlanan "Tablo 8.3.B" verilerine göre hesaplanmıştır. (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörünün içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

1943	(I.)*-II. Saraçoğlu	86,4	6,6	5,2	1,8	68,7	2.8
1944	II.	86,1	6,9	5,4	1,6	69,1	3.0
1945	Saraçoğlu	85,4	7,3	5,7	1,6	69,4	3.0
1946	II.Saraçoğlu (Peker)*	84,5	7,6	6,2	1,7	70,6	2.6
1947	Peker (I. Saka)*	84,4	7,8	6,3	1,6	70,5	2.5
1948	(I.)*-II.Saka	85,7	6,0	6,6	1,7	69,1	2.3
1949	(II.Saka)* Günaltay	84,6	6,4	6,9	2,0	69,3	1.7
1938-1949		85,8	6,6	5,7	3,2	69,4	2,6

Kaynak: (Bulutay, 1995: 257-258; TÜİK, 2014: 132)⁸

1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi istihdamın sektörlere göre dağılımında; en fazla işgücünün %85,8 ile tarımda, ardından %6,6 sanayi, %5,7 hizmetler ve %3,2 oranıyla inşaat sektörlerinde istihdam gerçekleşmektedir. Ülke iktisadını döndüren ana kolun, tarım sektöründe çalışanlarca gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Diğer sektörlerde istihdam edilenlerin oranı, tarım sektörüyle karşılaştırılamayacak derecede azınlıktadır. Bu dönemin istihdam ve işsizlik oranında ise dikkat çeker bir iniş çıkış görülmemekle birlikte 1945 sonrası işsizlik oranlarında görece düşüşlerin olduğu gözlenmiştir. Dönemin genel ortalaması olarak %69,4 istihdam ve %2,6 işsizlik oranları verilere yansımıştır. Cumhuriyetin erken dönemi diyebileceğimiz bu dönemde, yönetimin inşaat, sanayi ve hizmetler alanında dengeli ve düzenli olarak istihdam yaratamadığı gözlenmektedir.

Tablo 10: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1938	I.-(II.)* Bayar	2,6	1,8	9,0	1,6	26,5
1939	(II. Bayar)* (I.)*-II. Saydam	2,9	2,9	4,6	1,3	0
1940	II.Saydam	-0,9	-1,3	10,4	-5,5	-5,2
1941		0,2	1,1	-3,6	0,0	-23,3
1942	II.Saydam (I.Saraçoğlu)*	0,4	1,1	-4,1	1,3	-18,4
1943	(I.)*-II. Saraçoğlu	2,1	1,1	10,9	2,6	28,4

⁸ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

1944	II. Saraçoğlu	1,5	1,1	7,2	4,1	-5,3
1945		1,4	0,6	7,4	7,6	-2,4
1946	II.Saraçoğlu (Peker)*	5,1	4,1	8,5	13,9	14,0
1947	Peker-(I. Saka)*	2,4	2,2	5,2	4,2	-5,8
1948	(I.)*-II. Saka	0,5	2,2	-23,0	4,8	11,5
1949	(II.Saka)* Günaltay	3,0	1,7	11,1	8,6	18,6
1938-1949		1,8	1,5	3,6	3,7	3,2

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132)⁹

1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi istihdam artış hızları analiz edildiğinde, hizmetler sektörü %3,7 ortalama istihdam artış hızı ile diğer sektörleri çok küçük bir oranla geride bırakmıştır. Genel ortalama açısından hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin artış hızını; %3,6 sanayi, %3,2 inşaat ve %1,5 tarım takip etmektedir. Toplam istihdam artış hızı %-0,9 ve %5,1 oranları arasında değişmekle birlikte, genel olarak bu dönemde toplam istihdam artış hızı %1,8 olarak verilere yansımıştır.

Tablo 11: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

TL					
Yıllar	Hükümetler	Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1938	I.-(II.)*Bayar	323	304	244	19
1939	(II. Bayar)* (I.)*-II.Saydam	390	387	241	3
1940	II.Saydam	550	536	272	14
1941		648	575	350	73
1942	II.Saydam (I.Saraçoğlu)*	978	885	751	93
1943	(I.)*-II. Saraçoğlu	1.031	1.019	840	12
1944	II. Saraçoğlu	1.017	1.077	853	-60
1945		659	601	580	58
1946	II.Saraçoğlu (Peker)*	1.041	1.019	884	22
1947	Peker-(I. Saka)*	1.615	1.564	1.162	51
1948	(I.)*-II.Saka	1.468	1.402	1.161	66
1949	(II.Saka)* Günaltay	1.628	1.572	1.399	56
1938-1949		946	912	728	34

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 140; TÜİK, 2014: 581)¹⁰

⁹ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi gelir, gider, vergi geliri ve genel bütçe dengesine bakıldığında; 1945 yılı II. Saraçoğlu Hükümetine kadar eş zamanlı olarak gelir, gider ve vergi gelirinin sürekli artma eğiliminde olduğu tablodan okunmaktadır. 1944 yılında ilk kez II. Saraçoğlu Hükümetinde genel bütçe içinde giderlerin gelirlerden fazla olduğu, bütçe açığının ortaya çıktığı gözlenmektedir. Ayrıca, gelirlerin içinde vergi gelirlerinin yüksek bir paya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, genel ortalama itibariyle 1938-1949 CHP Hükümetleri yönetiminde bütçe dengesi sağlanmış ve bütçe fazlasının olduğu gözlenmiştir.

¹⁰ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

Tablo 12: 1938-1949 CHP Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızlı (%)		(%) İthalat	(%) İhracat
						Denge	Hacim				
1938	I.-(II.)*Bayar	118899	31,3	115019	5,3	-3,9	233,9	17,1	96,7	4,1	4,0
1939	(II. Bayar)* (I.)*-II.Saydam	92498	-22,2	99647	-13,4	7,1	192,1	-17,9	107,7	3,0	3,2
1940	II.Saydam	50035	-45,9	80904	-18,8	30,9	130,9	-31,9	161,7	1,4	2,3
1941		55349	10,6	91056	12,5	35,7	146,4	11,8	164,5	1,2	2,0
1942	II.Saydam (I.Saraçoğlu)*	112879	103,9	126115	38,5	13,2	239	63,3	111,7	1,2	1,4
1943	(I.)*-II. Saraçoğlu	155340	37,6	196734	56	41,4	352,1	47,3	126,6	1,1	1,4
1944	II.Saraçoğlu	126230	-18,7	177952	-9,5	51,7	304,2	-13,6	141	1,3	1,8
1945		96969	-23,2	168264	-5,4	71,3	265,2	-12,8	173,5	1,2	2,1
1946	II.Saraçoğlu (Peker)*	118889	22,6	214580	27,5	95,7	333,5	25,8	180,5	1,7	3,0
1947	Peker (I.Saka)*	244644	105,8	223301	4,1	-21,3	467,9	40,3	91,3	4,7	4,3
1948	(I.)*-II.Saka	275053	12,4	196799	-11,9	-78,3	471,9	0,9	71,5	4,2	3,0
1949	(II.Saka)* Günaltay	290220	5,5	247825	25,9	-42,4	538	14,0	85,4	4,6	3,9
1938-1949		86763,2	18,3	161516,3	9,2	26,8	306,3	12,0	126,0	2,5	2,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 437-438)

1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi dış ticaret istatistikleri analiz edildiğinde; ithalat ve ihracat değişim oranlarının 1945 yılına kadar iniş çıkış gösterdiği anlaşılmaktadır. 1945 yılından sonra, ithalat oranlarında sürekli olarak artış eğilimi görülmekle beraber, ihracat oranlarında da (1948 yılı hariç) artış eğilimleri görülerek pozitif bir hava seyretmektedir. 1938 yılında ithalattan yana ve -3.900.000 dolar olan dış ticaret dengesi, 1939-1946 yılları arasında ihracattan yana olmuş ve bu dönem içinde dış ticaret dengesi sağlanmıştır. Ancak, devam eden 1947-1949 yılları arasında dış ticaret dengesi ithalat yönlü ilerleyerek ihracatı geride bırakmıştır. Genel ortalama açısından bakıldığında, dış ticaret dengesi sağlanmış ve ağırlıkla ihracat yönlü gelişmelerin yaşandığı gözlemlenerek dönemin dış ticaret denge ortalaması 26.800.000 dolar olarak hesaplanmıştır. Dış ticaret hacminde 1944 yılına kadar iniş çıkışlar görülmüş ve 1944 yılı sonrasında sürekli olarak artan oranda bir ilerleme görülmüştür. Dış ticaret hacminin artış hızı dönemin genel ortalamasına %12 olarak yansımıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranında ise 1939-1946 yılları arasında ihracat, ithalatın hepsini karşılamış ve ortalamanın üzerinde de seyretmiştir. 1947-1949 yılları arasında da hemen hemen ihracat ithalatı karşılamış ve genel dönem ortalaması itibariyle ihracatın ithalatı karşılama oranı verilere %126 olarak yansımıştır. GSYH tabanlı doların ithalat ve ihracata bölünmesiyle GSYH içinde oluşturulan paylar hesaplanmıştır. İthalat ve ihracat, mevcut dönem içinde GSYH’de hemen hemen yakın bir yer tutarak, ortalama oran açısından %2,5 ithalat ve %2,7 ihracat oranlarını oluşturmuştur.

2.3. 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi

Bu bölümde 1950 yılından 1959 yılına kadar görevde olan Menderes Hükümetleri makroekonomik veriler doğrultusunda analiz edilerek aktarılacaktır.

Tablo 13: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1950	(Günaltay)* I.Menderes	41,1	13,1	26,8	5,6
1951	(I.)*-II. Menderes	43,6	11,9	25,4	5,4
1952	II. Menderes	42,8	11,8	25,3	5,7
1953		41,8	12,7	25,3	6,3

1954	(II.)*-III. Menderes	37,2	14,3	26,9	7,1
1955	III.-(IV.)* Menderes	37,7	14,7	27,0	7,0
1956	IV.Menderes	38,4	15,6	27,3	6,3
1957	IV.-(V.)* Menderes	37,8	16,2	27,1	7,2
1958	V.Menderes	39,5	16,4	26,6	6,3
1959		37,9	16,2	27,3	6,0
1950-1959		39,8	14,3	26,5	6,3

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 21)¹¹

1950-1959 Menderes Hükümetleri yönetiminde sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde; %37,2 ve %43,6 arasında değişkenlik gösteren tarım sektörünün %39,8 genel ortalama ile mevcut dönem içinde diğer sektörlerle göre daha üretken durumda olduğu anlaşılmaktadır. Tarım sektörünü, %26,5 ile hizmetler, %14,3 ile sanayi, %6,3 ile inşaat sektörü takip etmektedir. Mevcut dönem içinde sektörlerin kendi içinde yakın seyrettiği ancak diğer sektörlerle nazaran 1954 yılıyla beraber tarım sektöründe oransal bir düşüşün yaşandığı gözlenmektedir. Genel itibariyle, 1950-1959 Menderes Hükümetlerinin tarım sektörünün hâkimiyetinde bir dönem olduğu görülmektedir. Ayrıca, inşaat sektöründe çift haneler görülmezken, sanayi sektöründe de %20'lere ulaşılamamıştır.

Tablo 14: 1950-1959 Menderes Hükümetleri GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1950	(Günaltay)* I.Menderes	9,4	10,8	9,4	7,6	13,1
1951	(I.)*-II. Menderes	12,8	19,7	2,7	7,2	9,9
1952	II. Menderes	12,0	9,8	11,0	11,4	17,4
1953		11,2	8,7	19,2	11,4	22,8
1954	(II.)*-III. Menderes	-2,9	-13,5	9,3	3,0	8,9
1955	III.-(IV.)* Menderes	8,1	9,6	11,6	8,7	7,4
1956	IV. Menderes	3,3	5,0	9,7	4,2	-7,2
1957	IV.-(V.)* Menderes	7,9	6,3	11,6	7,3	24,1
1958	V.Menderes	4,6	9,2	5,8	2,7	-9,1

¹¹ Tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin fiyat değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

1959	V.Menderes	4,6	0,03	3,6	7,2	0,05
1950-1959		7,1	6,6	9,4	7,1	8,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-16)¹²

1950-1959 Menderes Hükümetleri yönetiminde, GSYH'nin ve sektörlerin büyüme hızları incelendiğinde, genel ortalama açısından %-2,9 ve %12,8 arasında değişkenlik gösteren iktisadi büyüme hızı %7,1 genel ortalamayla verilere yansımıştır. Sektörler tabanında ise sanayi sektörünün büyüme hızının diğer sektörleri %9,4 ortalamayla geride bıraktığı ve devamında %8,7 inşaat, %7,1 hizmetler ve %6,6 tarım sektörünün genel büyüme ortalama oranları görülmektedir. Genel olarak sanayi ve hizmetler sektöründe iktisadi küçülme yaşanmadığı dikkat çekmekle beraber, inşaat sektöründeki büyüme hızları 1956 yılına kadar devamlılık göstermiştir. 1956 yılı ve sonrasında ise inşaat sektöründe istikrarlı olmayan bir çizgi görülmektedir.

Tablo 15: 1950-1959 Menderes Hükümetleri İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1950	(Günaltay)* I.Menderes	84,3	6,4	7,1	2,2	68,8	1.4
1951	(I.)*-II. Menderes	82,7	6,7	8,1	2,5	70,2	1.7
1952	II.Menderes	80,7	6,6	9,0	3,7	71,6	1.8
1953		79,0	7,2	9,6	4,2	72,6	2.8
1954	(II.)*-III. Menderes	78,0	7,3	10,7	4,0	73,1	3.1
1955	III.-(IV.)* Menderes	77,2	7,5	11,4	3,9	72,8	3.0
1956	IV.Menderes	76,7	7,6	12,1	3,6	72,5	3.1
1957	IV.-(V.)* Menderes	75,5	8,0	12,7	3,8	72,5	2.7
1958	V.Menderes	70,0	8,0	18,1	3,8	72,5	2.8
1959		74,3	8,6	13,6	3,5	71,3	2.8
1950-1959		77,8	7,4	11,2	3,5	71,8	2,5

Kaynak: (Bulutay, 1995: 259; TÜİK, 2014: 132)¹³

¹² Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörünün içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

1950-1959 Menderes Hükümetleri süresince, istihdamın sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; genel ortalama olarak %77,8 ortalama ile tarım sektöründe istihdam edilenlerin ön planda olduğu bu süreçte %11,2 hizmetler, %7,4 sanayi ve %3,5 olarak inşaat sektöründe çalışanların oransal ortalamaları görülmektedir. Bu dönem içinde, tarım sektöründe istihdam edilenlerin yoğunlukta olduğu ve yaklaşık olarak diğer sektörlerde istihdam edilenlerin üç buçuk katı olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Ayrıca, 1958 yılına kadar tarım sektöründe istihdam edilenlerin oransal olarak düşüş yaşadığı, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin 1959 yılında artan oranlı yükselişe geçtiği görülmektedir. 1954 yılına kadar istihdam oranı düzenli olarak artarken, işsizlik oranı da aynı şekilde yükselmiştir. 1954 yılı sonrasında ise istihdam oranında düşüşler görülürken, işsizlik oranında da aynı şekilde düşüşler sürmüştür. 1950-1959 Menderes Hükümetleri genel ortalama açısından istihdam oranı %71,8, işsizlik oranı ise %2,5 olarak kayıtlara düşmüştür.

Tablo 16: 1950-1959 Menderes Hükümetleri İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1950	(Günaltay)* I.Menderes	2,7	2,2	2,9	4,9	13,4
1951	(I.)*-II. Menderes	3,7	1,8	7,4	19,0	15,9
1952	II.Menderes	4,4	1,8	3,1	15,8	57,5
1953		3,9	1,8	13,4	11,1	16,6
1954	(II.)*-III. Menderes	3,1	1,8	4,1	14,8	-1,0
1955	III.-(IV.)* Menderes	2,8	1,7	6,1	9,6	-1,0
1956	IV.Menderes	1,2	0,6	2,9	7,0	-6,1
1957	IV.-(V.)* Menderes	2,2	0,6	7,5	7,3	7,3
1958	V.Menderes	8,5	0,6	8,6	55,2	10,5
1959		-5,2	0,6	2,1	-28,6	-14,8
1950-1959		2,7	1,4	5,8	11,6	9,8

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132)¹⁴

¹³ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

¹⁴ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

1950-1959 Menderes Hükümetleri süresince, istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları incelendiğinde; 1958 yılına kadar düzenli büyüme hızları görülen ve 1959 yılında küçülme yaşayan hizmetler sektörünün bu dönemde %11,6 istihdam artış hızıyla diğer sektörleri geride bıraktığı anlaşılmaktadır. Hizmetler sektöründe 1959 yılı için yüksek bir daralma görülse de genel ortalama açısından istihdam artış hızını, %9,8 inşaat, %5,8 sanayi, %1,4 tarım sektörü takip etmiştir. 1950-1959 Menderes Hükümetleri süresince, %-5,2 ile %8,5 arasında değişiklik gösteren istihdam artış hızının ortalaması verilere %2,7 olarak yansımıştır. Menderes Hükümetleri'nin ilk üç yılında toplam istihdamın artış hızı düzenli olarak artarken, 1953 yılı ve sonrasında toplam istihdam artış hızında yavaşlamaların olduğu görülmektedir. Ancak, 1958 yılında %8,5 olarak gerçekleşen toplam istihdam artış hızı 1959 yılında küçülme yaşayarak %-5,2 olarak kayıtlara düşmüştür. Genel olarak bakıldığında 1959 yılı; hizmetler ve inşaat sektöründe de istihdam edilenlerin oranlarında bir önceki yıla göre yüksek düşüşlerin yaşandığı bir yıl olarak belirmiştir.

Tablo 17: 1950-1959 Menderes Hükümetleri
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

TL					
Yıllar	Hükümetler	Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1950	(Günaltay)* I.Menderes	1.419	1.467	1.242	-48
1951	(I.)*-II. Menderes	1.646	1.591	1.272	55
1952	II. Menderes	2.236	2.249	1.588	-13
1953		2.272	2.294	1.853	-22
1954	(II.)*-III. Menderes	2.391	2.565	2.095	-174
1955	III.-(IV.)* Menderes	3.148	3.309	2.482	-161
1956	IV. Menderes	3.305	3.487	2.816	-182
1957	IV.-(V.)* Menderes	3.967	4.163	3.271	-196
1958	V. Menderes	4.822	4.977	3.869	-155
1959		6.386	6.728	5.376	-342
1950-1959		3.159	3.283	2.586	-124

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 140; TÜİK, 2014: 581)¹⁵

¹⁵ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

1950-1959 Menderes Hükümetleri dönemi gelirler, giderler, vergi geliri ve genel bütçe dengesi incelendiğinde; dönem boyunca bütçe açıklarının sürekli olduğu görülmektedir. Bu dönemde yalnızca 1951 yılında bütçe fazlasının verildiği gözlenmektedir. Genel olarak, eş anlı bir biçimde gelirdeki artışlar, giderdeki artışların önüne geçememiş ve 1950-1959 Menderes Hükümetleri süresince sürekli olarak bütçe açıkları verilmiştir. 1953 yılına kadar dikkate değer bir bütçe açığı yokken, 1953 yılı sonrasında bütçe açıklarının katlanarak arttığı verilerden açık olarak okunmaktadır. Sonuç olarak, Menderes Hükümetleri yönetiminde bütçe dengesi sağlanamamıştır.

Tablo 18: 1950-1959 Menderes Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%)	GSYH Payları	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	İthalat (%)	İhracat (%)
						Denge	Hacim				
1950	(Günaltay)* I.Menderes	285664	-1,6	263424	6,3	-22,2	549,1	2,1	92,2	4,2	3,9
1951	(I.)*-II. Menderes	402086	40,8	314082	19,2	-88	716,2	30,4	78,1	5,0	3,9
1952	II.Menderes	555920	38,3	362914	15,5	-193	918,8	28,3	65,3	6,0	3,9
1953		532533	-4,2	396061	9,1	-136,5	928,6	1,1	74,4	4,9	3,7
1954	(II.)*-III. Menderes	478359	-10,2	334924	-15,4	-143,4	813,3	-12,4	70	4,3	3,0
1955	III.-(IV.)* Menderes	497637	4	313346	-6,4	-184,3	811	-0,3	63	3,7	2,4
1956	IV.Menderes	407340	-18,1	304990	-2,7	-102,4	712,3	-12,2	74,9	2,7	2,0
1957	IV.-(V.)* Menderes	397125	-2,5	345217	13,2	-51,9	742,3	4,2	86,9	1,9	1,7
1958	V.Menderes	315098	-20,7	247271	-28,4	-67,8	562,4	-24,2	78,5	1,3	1,0
1959		469982	49,2	353799	43,1	-116,2	823,8	46,5	75,3	1,5	1,2
1950-1959		434174,4	7,5	323602,8	5,4	-110,6	757,8	6,3	75,9	3,6	2,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 437-439)

1950-1959 Menderes Hükümetleri dönemi dış ticaret göstergeleri incelendiğinde; ithalat ve ihracat değişim oranlarında sürekli olarak düzensizliğin yaşandığı gözlenmektedir. 1951 ve 1952 yıllarında, ihracat ve ithalat değişim oranlarında pozitif hava görülürken, diğer yıllarda iniş çıkışlar kendini göstermektedir. Bu dönemde ithalatın ortalama büyüme hızı %7,5 iken, ihracatın büyüme hızı ise %5,4 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret dengesine bakıldığında ise, gerçekten de ithalat yönlü bir hareketlenme olduğu ve ihracatın bu dönemde zayıf kaldığı anlaşılmaktadır. Haliyle, bu durumda dış ticaret dengesi ithalat tarafına kaymış ve genel ortalama açısından -110.600.000 dolar olarak gerçekleşen dış ticaret dengesi, iktisadi yapının bozulduğunu göstermiştir. 1953 yılına kadar dış ticaret hacminin düzenli olarak genişlediği görülmekle beraber, 1954 yılından 1958 yılına kadar dış ticaret hacminde düşüşler yaşanmıştır. Sonrasında ise 1959 yılında tekrardan dış ticaret hacminde yükseliş eğilimi görülmüştür. Dış ticaret hacmi, dönemin genel ortalamasına %6,3 artış hızıyla 757,8 milyon dolar olarak yansımıştır. Gerçekleştirilen ihracatın ithalatı karşılama oranı %63 ve %92,2 arasında yıllar içinde farklılık gösterirken, genel ortalama olarak %75,9 olarak verilere yansımıştır. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle, GSYH'de %3,6 oranında ithalat ve %2,7 oranında ihracatın payının olduğu gözlenmiştir.

2.4. 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi

Bu kısımda 1960-1961 yılları arasında görev yapan Gürsel Hükümetleri makroekonomik veriler ışığında analiz edilerek aktarılacaktır.

Tablo 19: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1960	(V. Menderes)* I. Gürsel	37,6	15,8	27,5	6,1
1961	II. Gürsel (VIII. İnönü)*	35,2	17,2	28,0	6,0
1960-1961		36,4	16,5	27,8	6,1

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 21)¹⁶

¹⁶ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

1960-1961 Gürsel Hükümetleri sürecince, sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde; tarım sektörünün %36,4 ortalama ile diğer sektörleri geride bıraktığı ve devamında %27,8 hizmetler, %16,5 sanayi ve %6,1 inşaat sektörünün genel ortalamaları görülmektedir. 1960-1961 Gürsel Hükümetlerini kapsayan süreçte de tarım sektörünün yine önde olduğu bir ekonomik yapı görülmekle beraber, sanayi sektörünün bu zaman dilimi içinde yukarı yönlü hamlesi fark edilmektedir.

Tablo 20: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi
GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1960	(V.Menderes)* I.Gürsel	2,9	2,2	0,04	3,7	4,4
1961	II.Gürsel (VIII. İnönü)*	1,7	-4,8	10,8	3,5	-0,5
1960-1961		2,3	-1,3	5,4	3,6	2,0

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-21)¹⁷

1960-1961 Gürsel Hükümetleri sektörel büyüme hızları incelendiğinde; %5,4 ortalama büyüme hızı ile sanayi bu dönemde en fazla büyüyen sektördür. Sanayi sektörünü; %3,6 hizmetler, %2,0 inşaat ve %-1,3 ortalama ile tarım sektörü takip etmektedir. GSYH'nin büyüme hızı 1960 yılında %2,9 iken, 1961 yılında bu oran %1,7'ye gerilemiş ve genel ortalama olarak iktisadi büyüme ortalaması bu dönemde %2,3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 21: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1960	(V.Menderes)* I.Gürsel	69,8	7,9	19,0	3,3	69,8	3,1
1961	II.Gürsel (VIII. İnönü)*	69,0	8,2	19,5	3,3	69,6	3,4
1960-1961		69,4	8,0	19,3	3,3	69,7	3,3

Kaynak: (Bulutay, 1995: 260; TÜİK, 2014: 132)¹⁸

¹⁷ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

1960-1961 Gürsel Hükümetleri istihdamın sektörlere göre dağılımında, tarım sektörünün %69,4 ortalama ile istihdamın en yoğun payına sahip olduğu görülmektedir. Tarım sektöründeki istihdam oranını, %19,3 ortalama ile hizmetler sektörü, %8,0 ortalama ile sanayi sektörü ve %3,3 ortalama ile inşaat sektörü takip etmektedir. Gürsel yönetimi boyunca, verilerden de anlaşılacağı gibi mevcut iki yıl içinde sektörlerin istihdam payları kendi içlerinde yakın paylarda seyretmiştir. Bu dönem içinde istihdam oranı açısından genel ortalama %69,7 iken, işsizlik oranındaki ortalama %3,3 olarak verilere yansımıştır.

Tablo 22: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi
İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1960	(V.Menderes)* I.Gürsel	7,0	0,6	-2,7	49,5	1,0
1961	II.Gürsel (VIII. İnönü)*	1,2	0,0	5,5	3,7	1,0
1960-1961		4,1	0,3	1,4	26,6	1,0

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132)¹⁹

1960-1961 Gürsel Hükümetleri süresince istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları incelendiğinde; hizmetler sektöründeki istihdamın artış hızının %26,6 ile diğer sektörleri geride bıraktığı görülmektedir. Hizmetler sektöründeki istihdam artış hızını %1,4 sanayi, %1,0 inşaat ve %0,3 ile tarım sektörü takip etmektedir. Genel itibariyle, bu dönem içinde toplam istihdam artış hızının da %4,1 ortalamaya sahip olduğu verilerden anlaşılmaktadır.

Tablo 23: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

TL					
Yıllar	Hükümetler	Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1960	(V.Menderes)* I.Gürsel	6.933	7.320	5.541	-387

¹⁸ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

¹⁹ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

1961	II.Gürsel (VIII. İnönü)*	10.934	11.383	6.564	-449
1960-1961		8.934	9.352	6.053	-418

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 140; TÜİK, 2014: 581)²⁰

1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri süresince bütçe incelendiğinde; gelir-gider ve vergi gelirlerinde eş anlı bir şekilde artış olduğu gözlenmiştir. Bu iki yıl içinde giderler gelirlerin önünde seyrederek bütçe açıklarının oluşmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak, Gürsel (Darbe) Hükümetlerinin mevcut dönemde bütçe dengesini sağlayamadığı verilerden anlaşılmaktadır.

²⁰ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktarılarak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

Tablo 24: 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%)	GSYH Payları	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1960	(V.Menderes* I.Gürsel	468186	-0,4	320731	-9,3	-147,5	788,9	-4,2	68,5	2,4	1,7
1961	II.Gürsel (VIII. İnönü)*	507205	8,3	346740	8,1	-160,5	853,9	8,2	68,4	4,7	3,2
1960-1961		487695,5	4,0	333735,5	-0,6	-154	821,4	2,0	68,5	3,6	2,5

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 437-439)

1960-1961 Gürsel Hükümetleri dış ticaret göstergeleri incelendiğinde; ithalat ve ihracat değişim oranları 1960 yılında küçülmeyi gösterirken, 1961 yılında ithalat ve ihracat değişim oranlarında olumlu bir hava yakalanmıştır. Ancak, bu olumlu hava genel ortalama açısından ithalata %4,0 olarak yansırken, ihracat değişim oranı %-0,6 ortalama kalmıştır. Dış ticaret dengesine bakıldığında, ithalatın ihracatı geride bıraktığı anlaşılmaktadır. Genel ortalamaya -154.000.000 dolar olarak yansıyan dış ticaret dengesinin ağırlığının ithalata kaydığı anlaşılmaktadır. İthalat ve ihracatın toplamını oluşturan dış ticaret hacmi, genel ortalamaya %2,0 artış hızıyla yansımış ve 821.400.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. Mevcut dönem içinde ihracatın ithalatı karşılama oranı %68,5 olarak gerçekleşmiştir. Açık olarak belirtilmelidir ki; gerçekleştirilen ihracat ithalata yetişememektedir. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle hesaplanan ithalatın ve ihracatın GSYH içindeki paylarına bakıldığında, %3,6 oranında ithalat ve %2,5 oranında ihracat payının olduğu gözlenmiştir.

2.5. 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi

Bu kısımda 1962-1964 yılları arasında görevde olan İnönü Hükümetleri (II.) dönemi makroekonomik veriler doğrultusunda analiz edilerek aktarılacaktır.

Tablo 25: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1962	VIII.-(IX.)*İnönü	34,7	16,9	28,1	5,9
1963	IX.-(X.)*İnönü	34,8	17,3	27,9	6,0
1964	X.İnönü	33,3	18,5	28,3	6,3
1962-1964		34,3	17,6	28,1	6,1

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 21)²¹

1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) döneminde sektörlerin GSYH içindeki dağılımına bakıldığında, %34,3 ile tarım sektörünün en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Genel ortalama açısından tarım sektörünü, %28,1 hizmetler, %17,6 sanayi ve %6,1 pay ile inşaat sektörü takip etmektedir. Tüm sektörlerin üç yıllık zaman diliminde yakın oranlarda seyrettiği anlaşılmaktadır.

²¹ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

Tablo 26: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1962	VIII.-(IX.)*İnönü	6,1	4,7	4,4	6,4	5,7
1963	IX.-(X.)*İnönü	9,4	9,7	12,1	8,6	9,5
1964	X.İnönü	4,1	-0,4	11,1	5,8	10,7
1962-1964		6,5	4,7	9,2	6,9	8,6

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-21)²²

1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) döneminde sektörlerin büyüme hızlarına bakıldığında, sanayi sektörü %9,2 büyüme hız ortalamasıyla diğer sektörleri geride bırakmıştır. Sanayi sektörünün ardından, %8,6 ortalamayla inşaat, %6,9 ortalamayla hizmetler ve %4,7 ortalamayla tarım sektörü gelmektedir. Sektörler arasında inşaat sektörü bu dönem içinde sürekli olarak artan oranda büyüme yaşamıştır. Mevcut dönem içinde iktisadi büyüme hızına bakıldığında genel ortalamanın %6,5 olduğu görülmektedir.

Tablo 27: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1962	VIII.-(IX.)*İnönü	68,3	8,1	19,8	3,8	68,8	3.3
1963	IX.-(X.)*İnönü	67,5	8,1	20,2	4,2	68,2	3.3
1964	X.İnönü	66,4	8,9	20,4	4,3	67,8	3.5
1962-1964		67,4	8,4	20,1	4,1	68,3	3,4

Kaynak: (Bulutay, 1995: 260; TÜİK, 2014: 132-133)²³

1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) dönemi sektörlerin istihdam üzerindeki payları incelendiğinde, tarım sektöründe istidam edilenler %67,4 ortalama ile en yoğun paya sahiptir. Tarım sektöründe istihdam edilenleri, %20,4 hizmetler, %8,4

²² Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörünün içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

²³ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

sanayi ve %4,1 inşaat sektöründe istihdam edilenler izlemektedir. Mevcut dönemde sektörlerin kendi içlerinde hemen hemen yakın paylarda seyrettiği görülmektedir. Bu süreçte ortalama istihdam oranı %68,3 iken, ortalama işsizlik oranı ise %3,4 olarak verilere yansımıştır.

Tablo 28: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi
İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1962	VIII.-(IX.)*İnönü	1,1	0,0	-0,1	2,6	17,5
1963	IX.-(X.)*İnönü	1,2	0,0	1,0	3,0	13,2
1964	X.İnönü	1,7	0,0	11,8	2,9	2,9
1962-1964		1,3	0,0	4,2	2,8	11,2

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132-133)²⁴

1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) döneminde istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları incelendiğinde; öncelikle tüm sektörlerdeki toplam istihdam artış hızının genel ortalaması %1,3 olarak gerçekleşmiştir. Mevcut dönemde en yüksek ortalama istihdam artış hızı %11,2 inşaat sektöründe olmuştur. İnşaat sektöründeki istihdam artış hızını %4,2 sanayi, %2,8 hizmetler ve bu dönemde istihdam artış hızı görülmeyen tarım sektörü takip etmektedir.

Tablo 29: 1962-1964 İnönü Hükümetleri II. Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1962	VIII.-(IX.)*İnönü	9.018	9.118	6.934	-100
1963	IX.-(X.)*İnönü	11.731	11.726	8.424	5
1964	X.İnönü	12.920	13.534	9.242	-614
1962-1964		11.223	114.59	8.200	-236

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 140; TÜİK, 2014: 581)²⁵

1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) döneminde gelir, gider, vergi geliri ve genel bütçe dengesi incelendiğinde; gelirlerin artmasına karşın giderlerde artmış ve

²⁴ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

²⁵ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

hatta vergi geliri gelir kaleminde büyük bir kısmı oluşturmuştur. Genel bütçe dengesi açısından, 1962 yılında bütçede açıklık mevcut iken 1963 yılında görece bir rahatlamayla bütçe fazlası oluşmuştur. Ancak, daha sonra 1964 yılında bütçenin yine aşılması bütçe açığının verildiği bir dönem yaşanmıştır. Sonuç olarak, 1962-1964 İnönü yönetiminin bütçe üzerinde denge sağlayamadığı verilerden gözlenmektedir.

Tablo 30: 1962-1964 İnönü Hükümetler II. Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1962	VIII.-(IX.)* İnönü	619447	22,1	381197	9,9	-238,3	1000,6	17,2	61,5	5,0	3,1
1963	IX.-(X.)*İnönü	687616	11	368087	-3,4	-319,5	1055,7	5,5	53,5	4,8	2,6
1964	X.İnönü	537229	-21,9	410771	11,6	-126,5	948	-10,2	76,5	3,5	2,7
1962-1964		614764	3,7	386685	6,0	-228,1	1001,4	4,2	63,8	4,4	2,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 437-439)

1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) dönemi dış ticaret göstergeleri incelendiğinde; karşılaşılan tablo, ithalat ve ihracat değişim oranlarının birbirinden bağımsız hareket ettiğini göstermektedir.

Bu dönemde ithalat değişim genel ortalaması %3,7 olarak gerçekleşirken, ihracat değişim oranı ortalaması %6,0 olarak gerçekleşmiştir. İhracat ve ithalat arasındaki farkı yansıtan dış ticaret dengesi, ithalat tarafında ağırlık göstermiş ve dış ticaret dengesinin genel ortalaması -228.100.000 dolar olarak verilere yansımıştır.

İthalat ve ihracatın toplamını oluşturan dış ticaret hacmi, mevcut dönemde yakın seyirlerde olurken %4,2 artış hızıyla 1.001.400.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen ihracatın ithalatı karşılama oranı genel ortalama %63,8 olarak yansımıştır. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle, GSYH içinde ortalama olarak %4,4 oranında ithalat ve %2,8 oranında ihracatın payının olduğu gözlenmiştir.

2.6. 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi

Bu kısımda 1965-1970 yılları arasında görevde olan Demirel Hükümetleri makroekonomik veriler doğrultusunda analiz edilerek aktarılacaktır. 1965 yılında Ürgüplü Hükümetinin görev süresi daha uzun olsa da bu yıl bütünlük taşıması açısından Demirel Hükümetleri olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 31: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1968-1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1965	(X.İnönü)* Ürgüplü (I.Demirel)*	31,2	19,7	29,0	6,4
1966	I.Demirel	30,9	20,3	28,9	6,5
1967		29,7	21,1	29,2	6,4
1968		33,7	17,9	32,8	6,8
1969	I.-(II.)*Demirel	32,0	19,3	33,3	6,7
1970	(II.)*-III. Demirel	31,9	18,9	33,6	7,2
1965-1970		31,6	19,5	31,1	6,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 21-26)²⁶

²⁶ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

1965-1970 Demirel Hükümetleri süresince sektörlerin GSYH içindeki dağılımları incelendiğinde; tarım sektörünün %31,6 ortalama ile diğer sektörleri geride bıraktığı görülmektedir. Ancak, hizmetler sektörünün GSYH içindeki payının %31,1 ortalama ile tarım sektörüne yakın olduğu tablodan izlenmektedir.

Sektörlerin GSYH içindeki sıralamayı %19,5 ortalama ile sanayi ve %6,7 ortalama ile inşaat sektörü takip etmektedir. Özetle, 1965-1970 Demirel Hükümetleri döneminde genel olarak tüm sektörlerin payları yakın oranda seyreterek durağan bir çizgide ilerlemiştir.

Tablo 32: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1968-1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1965	(X. İnönü)* Ürgüplü (I. Demirel)*	2,6	-3,8	9,5	5,0	3,4
1966	I. Demirel	11,7	10,8	15,2	11,4	13,7
1967		4,5	0,2	8,4	5,7	2,9
1968		6,7	1,9	10,0	8,5	9,2
1969	I.-(II.)*Demirel	4,1	-1,2	12,1	5,6	2,0
1970	(II.)*-III. Demirel	3,2	2,8	1,3	4,3	10,7
1965-1970		5,5	1,8	9,4	6,8	7,0

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 21-26; DPT, 1974: 69-70)²⁷

1965-1970 Demirel Hükümetleri incelendiğinde, GSYH ortalama hızı verilerden hareketle %5,5 olarak hesaplanmaktadır. Sektörlerin büyüme hızları karşılaştırıldığında, %9,4 ortalama ile sanayi sektörünün önde olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün büyüme hızını, %7,0 inşaat, %6,8 hizmetler ve %1,8 ortalama ile tarım sektörü takip etmektedir.

Özetle, yukarıdaki tablo incelendiğinde 1965 ve 1969 yıllarında sadece tarım sektöründe küçülme yaşandığı açıkça görülmektedir. Diğer sektörlerde büyüme hızları genel olarak olumlu seyretmiştir.

²⁷ Kalkınma Bakanlığının verilerinden hareketle; tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra büyüme hızları elde edilmiş ve GSYH büyüme hızı ise kaynaktan aktarılmıştır. 1965-1967 yılları arasındaki veriler 1968 yılı fiyatlarıyla hesaplanmıştır. 1968 yılı için; DPT'nin 1965 yılı fiyatlarıyla hazırladığı veriler kullanılmıştır. 1969-1970 yılları arasındaki veriler 1987 yılı fiyatlarıyla hesaplanmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

Tablo 33: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1965	(X.İnönü)* Ürgüplü (I.Demirel)*	65,4	9,2	20,7	4,6	66,9	3.6
1966	I.Demirel	64,3	9,5	21,3	4,9	67,1	3.6
1967		63,6	9,9	22,3	4,3	66,2	4.7
1968		62,3	10,2	23,0	4,5	65,7	5.1
1969	I. -(II.)* Demirel	61,2	10,4	23,8	4,6	64,7	5.8
1970	(II.)*-III. Demirel	59,9	11,0	24,3	4,8	63,7	6.3
1965-1970		62,8	10,0	22,6	4,6	65,7	4,9

Kaynak: (Bulutay, 1995: 260-261; TÜİK, 2014: 132)²⁸

1965-1970 Demirel Hükümetleri süresince istihdamın sektörler üzerindeki dağılımı incelendiğinde, %62,8 genel ortalama ile tarım sektöründe istihdam edilenlerin büyük bir paya sahip olduğu izlenmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenleri, %22,6 hizmetler, %10,0 sanayi ve %4,6 inşaat sektöründe istihdam edilenler takip etmektedir. Ancak 1965 yılından 1970 yılına doğru sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam edilenler oransal olarak artışa geçerken, tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranlarında hafifçe düşüş dikkat çekmektedir. 1966 yılından sonra istihdam oranında da düşüşler görülürken, genel ortalamaya istihdam oranı %65,7 olarak yansımıştır. Genel olarak işsizlik oranı dönemin ilk iki yılında eş değerde seyrederken, 1967 yılıyla birlikte işsizlik oranı sürekli artış göstermiş ve dönemin genel ortalamasına %4,9 olarak kaydedilmiştir.

Tablo 34: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1965	(X.İnönü)* Ürgüplü (I.Demirel)*	1,5	0,0	5,4	3,2	8,5

²⁸ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

1966	I.Demirel	2,0	0,1	5,4	4,6	9,6
1967		1,2	0,1	5,2	5,9	-12,5
1968		1,7	-0,3	4,4	5,0	8,4
1969	I.-(II.)*Demirel	1,1	-0,7	2,9	4,8	2,3
1970	(II.)*-III. Demirel	1,7	-0,5	8,0	3,8	6,4
1965-1970		1,5	-0,2	5,2	4,5	3,8

Kaynak: (TÜİK, 2014: 133)²⁹

1965-1970 Demirel Hükümetleri süresince istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları incelendiğinde, tüm sektörlerdeki istihdam artış hızı genel ortalaması %1,5 olarak verilere yansımıştır. Sektörler arasında istihdam artış hızlarında, %5,2 genel ortalamayla sanayi sektöründeki istihdam artış hızının diğer sektörleri geride bıraktığı görülmektedir. Sanayi sektöründeki istihdam artış hızını, %4,5 hizmetler, %3,8 inşaat ve %-0,2 tarım sektörü takip etmektedir. Bu dönem içinde tarım sektöründeki istihdam artış hızının genel olarak negatif bir yapıda olduğu açıktır. Ayrıca, tarım sektörünün istihdam artış hızında bir yükselme yaşanmadığı gibi küçülme yaşanmıştır.

Tablo 35: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1965	(X.İnönü)* Ürgüplü (I.Demirel)*	13.588	14.488	10.295	-900
1966	I.Demirel	16.557	17.248	12.464	-691
1967		20.000	20.000	14.882	0
1968		21.000	21.000	16.240	0
1969	I.-(II.)*Demirel	24.000	25.000	19.114	-1.000
1970	(II.)*-III. Demirel	31.000	33.000	23.003	-2.000
1965-1970		21.024	21.789	16.000	-765

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 140; TÜİK, 2014: 581)³⁰

²⁹ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

³⁰ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar “TL” olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar 1967 yılı sonrasında da “TL” olarak sürdürülmüş gelir-gider hesapları 1000’le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

1965-1970 Demirel Hükümetleri süresince gelir-gider, vergi gelirleri incelendiğinde, 1965 ve 1966 yıllarında düzenli olarak gelir-gider ve vergi gelirleri artış eğilimindedir. Genel bütçe dengesi açısından mevcut dönem içindeki ilk iki yıl bütçe dengesinin bozulduğu görülmektedir. Ayrıca, bu süre zarfında bütçe açıklarının yoğun olduğu anlaşılmaktadır. 1967 ve 1968 yıllarında gelir ve gider kalemleri birbirine eş değer olduğundan bu yıllarda bütçe açıklarının olmadığı tablodan okunmaktadır. Ancak, 1969 ve 1970 yıllarında tekrardan giderlerin gelirlerin önüne geçtiği ve bu durumun bütçe dengesinde açıklık oluşturduğu izlenmektedir. Sonuç olarak, 1965-1970 Demirel yönetiminde bütçe üzerinde kontrollerin sağlanamadığı gözlenmiştir.

Tablo 36: 1965-1970 Demirel Hükümetleri Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1965	(X. İnönü)* Ürgüplü (I.Demirel)*	571953	6,5	463738	12,9	-108,2	1035,7	9,3	81,1	3,5	2,8
1966	I.Demirel	718269	25,6	490508	5,8	-227,8	1208,8	16,7	68,3	3,7	2,5
1967		684669	-4,7	522334	6,5	-162,3	1207	-0,1	76,3	3,2	2,4
1968		763659	11,5	496419	-5	-267,2	1260,1	4,4	65	3,2	2,1
1969	I.-(II.)*Demirel	801236	4,9	536834	8,1	-264,4	1338,1	6,2	67	3,0	2,0
1970	(II.)*-III. Demirel	947604	18,3	588476	9,6	-359,1	1536,1	14,8	62,1	3,7	2,3
1965-1970		747898,3	10,4	516384,8	6,3	-231,5	1264,3	8,5	70	3,4	2,4

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 437-440)

1965-1970 Demirel Hükümetleri dış ticaret göstergeleri incelendiğinde; ithalat ve ihracat değişim oranlarında dalgalanmalar görülmekle beraber, son iki yılda yukarı yönlü eğilimlerin olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde ithalatın büyüme ortalaması %10,4 olurken, ihracatın genel büyüme ortalaması %6,3 olmuştur. İhracat ve ithalat arasındaki farkı gösteren dış ticaret dengesinin ise ithalata yatkın olduğu ve genel denge ortalamasının -231.500.000 dolar olduğu görülmektedir. İthalat tarafında olan ve bozulan dış ticaret dengesi cari açıkların oluşmasına neden olmuştur. İthalat ve ihracatın toplamını ifade eden dış ticaret hacmi sürekli genişleme eğiliminde olmuş ve %8,5 artış hızıyla genel ortalamaya 1.264.300.000 dolar olarak yansımıştır. Buradaki genişlemenin kaynağı ithalat yönlü hareketliliklerdir. İhracatın ithalatı karşılama oranı dönem içinde iniş çıkışlar gösterse de son üç yıl içinde yakın bir aralıkta seyrederek genel dönem ortalaması %70 olmuştur. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ithalat ve ihracatın GSYH içindeki paylar bulunmuş ve genel ortalama açısından %3,4 olan ithalatın payı yakın aralıklarla seyrederken, 1966-1969 arasında GSYH içinde düşüş eğiliminde olan ihracatın payı genel ortalamaya %2,4 olarak yansımıştır.

2.7. 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi

Bu bölümde 1971 yılından 1980 yılına kadar genel olarak Koalisyon Hükümetleri'nin yoğunluğunda bir dönem yaşanmıştır. 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri olarak adlandırılan bu dönemde elde edilen makroekonomik veriler analiz edilecektir.

Tablo 37: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1971	(III.Demirel)* I.-(II.)*Erim	31,8	19,5	34,1	6,7
1972	(II.Erim)*-Melen	29,9	20,1	34,7	6,9
1973	(Melen)*-Talu	26,7	21,7	35,7	7,3
1974	(Talu)*-I.Ecevit (Irmak)*	26,9	22,1	36,1	7,0
1975	(Irmak)*-IV.Demirel	25,9	22,5	36,9	6,6
1976	IV.Demirel	25,1	22,2	37,0	6,8
1977	IV.Demirel-(II.Ecevit)* (V.Demirel)*	23,8	22,9	38,0	6,6
1978	III.Ecevit	24,1	23,3	38,0	5,5
1979	III.Ecevit- (VI.Demirel)*	24,2	22,5	38,0	5,5

1980	VI.Demirel-(Ulus)*	25,1	22,3	38,4	6,2
1971-1980		26,4	21,9	36,7	6,5

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 26)³¹

1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri sürecinde sektörlerin GSYH içindeki payları ele alındığında, %36,7 ortalama ile sürekli payını genişleten hizmetler sektörünün en yoğun paya sahip olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünü, %26,4 genel ortalama ile tarım, %21,9 ortalama ile sanayi ve %6,5 ortalama ile inşaat sektörü takip etmektedir. Bu dönemde tarım sektörünün GSYH içinde oluşturduğu payın her geçen sene azaldığı dikkat çekmektedir. Hizmetler ve sanayi sektöründe yukarı yönlü eğilimlerin olduğunu görmek mümkünken, inşaat sektörü birbirine yakın oranlarda seyretmeye devam etmiştir.

Tablo 38: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1971	(III.Demirel)* I.-(II.)*Erim	5,6	5,2	9,0	6,9	-1,3
1972	(II.Erim)*-Melen	7,4	1,1	10,4	9,4	10,6
1973	(Melen)*-Talu	3,3	-7,8	11,9	6,1	9,1
1974	(Talu)*-I.Ecevit (Irmak)*	5,6	6,3	7,3	6,9	1,4
1975	(Irmak)*-IV.Demirel	7,2	3,1	9,1	9,4	1,4
1976	IV.Demirel	10,5	7,0	9,0	11,0	12,7
1977	IV.Demirel-(II.Ecevit)* (V.Demirel)*	3,4	-1,9	6,9	6,2	0,4
1978	III.Ecevit	1,5	2,8	3,4	1,4	-15,5
1979	III.Ecevit-(VI.Demirel)*	-0,6	-0,04	-4,4	-0,6	0,6
1980	VI.Demirel-(Ulus)*	-2,4	1,1	-3,3	-1,5	8,7
1971-1980		4,2	1,7	5,9	5,5	2,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-26)³²

1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri süresince iktisadi büyüme hızı ve sektörlerin büyüme oranlarına bakıldığında, bu dönemde ekonomi genel ortalama

³¹ Tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

³² Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

açısından olarak %4,2 büyümüştür. İktisadi küçülmenin yaşandığı yıllar, 1979 ve 1980 yıllarıdır. Sektörlerin büyüme hızları incelendiğinde, bu dönem içinde en fazla büyüyen sektörün %5,9 ile sanayi sektörü olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün büyüme hızı ortalamasını, %5,5 hizmetler sektörü, %2,8 inşaat sektörü ve %1,7 ortalama ile tarım sektörü takip etmektedir. 1978-1980 yılları arasında genel olarak bakıldığında iktisaden bir daralmanın olduğu açıktır. Son dört yıl içinde sektörler tabanında yaklaşık olarak sadece inşaat sektörünün yukarı yönlü bir ivmesini görmek mümkündür.

Tablo 39: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1971	(III.Demirel)* I.-(II.)*Erim	59,5	11,2	24,8	4,6	63,5	6.6
1972	(II.Erim)* Melen	58,5	11,9	25,0	4,7	63,4	6.2
1973	(Melen)* Talu	57,3	12,4	25,5	4,8	62,8	6.6
1974	(Talu)* I.Ecevit (İrmak)*	56,1	13,2	25,8	4,9	62,2	7.1
1975	(İrmak)* IV.Demirel	55,4	13,2	26,3	5,1	60,7	7.4
1976	IV.Demirel	54,1	13,4	27,2	5,3	60,5	8.7
1977	IV.Demirel (II.Ecevit)* (V.Demirel)*	52,8	14,2	27,7	5,3	60,9	9.8
1978	III.Ecevit	52,1	14,0	28,6	5,4	60,2	9.8
1979	III.Ecevit (VI.Demirel)*	51,3	14,0	29,3	5,5	59,5	8.6
1980	VI.Demirel (Ulus)*	50,6	13,9	30,1	5,4	58,2	8.1
1971-1980		54,8	13,1	27,0	5,1	61,2	7,9

Kaynak: (Bulutay, 1995: 261-262; TÜİK, 2014: 132)³³

1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri süresince istihdamın sektörler üzerindeki payları incelendiğinde, tarım sektöründe istihdam edilenler ortalama %54,8'lik payla

³³ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

en yoğun dilimi oluşturmaktadır. Tarım sektöründe istihdam edilenleri, %27,0 hizmetler, %13,1 sanayi ve %5,1 ortalama ile inşaat sektöründe istihdam edilenler izlemektedir. 1977 yılına kadar istihdam oranının genel olarak azalma eğiliminde olduğu ve sonrasında yakın oranlarda seyrederek genel ortalama %61,2 olarak yansıdığı gözlenmiştir. Mevcut dönem içinde işsizlik oranı %6,2 ile %9,8 arasında iniş çıkışlar göstermiş ve işsizlik oranı genel ortalama %7,9 olarak yansımıştır.

Tablo 40: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1971	(III.Demirel)* I.-(II.)* Erim	1,8	1,1	3,3	3,7	-3,0
1972	(II.Erim)*-Melen	2,8	1,1	9,2	3,7	4,8
1973	(Melen)*-Talu	1,9	-0,1	6,8	3,7	4,6
1974	(Talu)*-I.Ecevit (Irmak)*	2,1	-0,1	8,5	3,5	4,1
1975	(Irmak)*-IV.Demirel	1,2	-0,1	1,4	3,2	5,6
1976	IV.Demirel	1,4	-0,9	2,5	5,0	5,3
1977	IV.Demirel (II.Ecevit)* (V.Demirel)*	3,2	0,8	9,1	5,0	3,7
1978	III.Ecevit	1,3	-0,1	0,0	4,5	2,6
1979	III.Ecevit (VI.Demirel)*	1,5	-0,1	1,5	4,0	3,0
1980	VI.Demirel-(Ulus)*	1,2	-0,1	0,8	3,9	0,4
1971-1980		1,8	0,1	4,3	4,0	3,1

Kaynak: (TÜİK, 2014: 133)³⁴

1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri süresince oluşan istihdamın artış hızları incelendiğinde, öncelikle toplam istihdam artış hızı %1,2 ve %3,2 arasında hareketlenmiş ve genel istihdam artış hızı ortalaması %1,8 olmuştur. Sektörler arasında da istihdam artış hızları incelendiğinde, en fazla istihdam artış hızı ortalaması %4,3 ortalama ile sanayi sektöründe gerçekleşmiştir. Bu dönemde sanayi sektöründeki istihdam artış hızını, %4,0 ortalama ile hizmetler, %3,1 ortalama ile inşaat ve %0,1 ortalama ile tarım sektörü izlemektedir. Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi istihdamın en fazla ivme kaybı yaşadığı sektör tarım sektörü olmuştur. Bu dönemde 1973 yılıyla birlikte istihdamda daralma başlamış ve 1977

³⁴ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

yılına kadar devam etmiştir. 1977 yılında görece toparlanma sonrasında tekrardan tarım sektöründe istihdamın küçüldüğü görülmektedir.

Tablo 41: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1971	(III.Demirel)* I.-(II.)*Erim	39.000	47.000	31.430	-8.000
1972	(II.Erim)* Melen	51.000	51.000	39.013	0
1973	(Melen)*-Talu	61.000	65.000	51.958	-4.000
1974	(Talu)*-I.Ecevit (Irmak)*	74.000	78.000	65.157	-4.000
1975	(Irmak)*-IV. Demirel	113.000	114.000	95.000	-1.000
1976	IV.Demirel	151.000	155.000	127.000	-4.000
1977	IV.Demirel (II.Ecevit)* (V.Demirel)*	196.000	240.000	168.000	-44.000
1978	III.Ecevit	321.000	348.000	246.000	-27.000
1979	III.Ecevit (VI.Demirel)*	546.000	611.000	406.000	-65.000
1980	VI.Demirel (Ulus)*	943.000	1.102.000	750.000	-159.000
1971-1980		249.500	281.100	197.955	-31.600

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 141; TÜİK, 2014: 582)³⁵

1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri süresince gelir-gider, vergi geliri incelendiğinde, tüm bu kalemlerin sürekli olarak arttığı görülmektedir. Ayrıca, 1971 yılında açık veren Türkiye ekonomisi, 1972 yılında genel bütçe dengesini eşitlemiştir. Ancak, 1972 yılı sonrasında sürekli olarak giderlerin gelirlerden daha fazla olduğu bir durum yaşanmıştır. Haliyle, bu durum bütçede bozulmaların yaşandığına işaret etmiştir. Sonuç olarak, “koalisyon yılları” olarak bilinen bu dönemde bütçe dengesi sürekli bozulmuş ve ekonominin bolca açık verdiği gözlenmiştir.

³⁵ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar “TL” olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilirken, Kalkınma Bakanlığı’ndan alınan vergi gelirleri ise 1975 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar bu yıllarda da “TL” olarak sürdürülmüş gelir-gider ve vergi geliri hesapları 1000’le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

Tablo 42: 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1971	(III.Demirel)* I.-(II.)*Erim	1170841	23,6	676602	15	-494,2	1847,4	20,3	57,8	5,2	3,0
1972	(II.Erim)*-Melen	1562554	33,5	884969	30,8	-677,6	2447,5	32,5	56,6	5,5	3,1
1973	(Melen)*-Talu	2086214	33,5	1317083	48,8	-769,1	3403,3	39,1	63,1	5,8	3,7
1974	(Talu)*-I.Ecevit (Irmak)*	3777555	81,1	1532182	16,3	-2245,4	5309,7	56,0	40,6	7,6	3,1
1975	(Irmak)*-IV.Demirel	4738558	25,4	1401075	-8,6	-3337,5	6139,6	15,6	29,6	7,6	2,3
1976	IV.Demirel	5128647	8,2	1960214	39,9	-3168,4	7088,9	15,5	38,2	7,2	2,8
1977	IV.Demirel-(II.Ecevit)* (V.Demirel)*	5796278	13	1753026	-10,6	-4043,3	7549,3	6,5	30,2	7,1	2,2
1978	III.Ecevit	4599024	-20,7	2288163	30,5	-2310,9	6887,2	-8,8	49,8	5,2	2,6
1979	III.Ecevit-(VI.Demirel)*	5069431	10,2	2261157	-1,2	-2808,3	7330,6	6,4	44,6	4,7	2,1
1980	VI.Demirel-(Ulus)*	7909443	56	2910122	28,7	-4999,3	10819,6	47,6	36,8	8,7	3,2
1971-1980		4183854,5	26,4	1698459,3	19,0	-2485,4	5882,3	23,1	44,7	6,4	2,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 438-440)

1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri süresince dış ticaret göstergeleri incelendiğinde, ithalat değişim oranlarının sadece 1978 yılında gerilediği, ihracat değişim oranlarının ise 1975-1979 yılları arasında daraldığı gözlenmiştir. İthalat değişim genel ortalaması %26 iken ihracatın değişim ortalaması %19,0 olmuştur. İhracat ve ithalat arasındaki farkı yansıtan dış ticaret dengesinin ihracat tarafında yoğunlaştığı ve dış ticaret dengesinde açıklık oluşturduğu durum görülmüştür. Bu dönemde dış ticaret denge ortalaması -2.485.400.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat ve ihracatı oluşturan dış ticaret hacmi 1978 yılı hariç sürekli olarak genişlemiş ve %23,1 artış hızıyla genel ortalamaya 5.882.300.000 dolar olarak yansımıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise %29,6 ile %63,1 arasında iniş çıkışlar göstermiş ve mevcut dönemde ortalaması %44,7 olmuştur. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ithalat ve ihracatın GSYH içindeki payları hesaplanmıştır. Bunun sonucunda, 1975 yılına kadar ithalatın GSYH içindeki payı genişlerken, 1975 yılı sonrasında son yıl hariç ithalatın payının azaldığı görülmüştür. Genel ortalama açısından, ithalatın GSYH'deki payı %6,4 oranında gerçekleşmiştir. İhracatın payında ise herhangi bir düzenlilik görülmemekle birlikte %2,1 ve %3,7 arasında değişimlerin olduğu izlenmektedir. Genel ortalama açısından ihracatın GSYH içindeki payı %2,8 olarak ekonomik verilere yansımıştır.

2.8. 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi

Bu kısımda 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle göreve gelen Bülend Ulusu'nun 1981-1983 yılında başında olduğu hükümetin makroekonomik veriler doğrultusunda analizi yapılacaktır.

Tablo 43: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1981	Ulus	23,5	23,2	39,3	6,0
1982		23,4	23,5	40,1	5,2
1983	Ulus - (I.Özal)*	22,1	23,8	40,2	5,9
1981-1983		23,0	23,5	39,9	5,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 26)³⁶

³⁶ Tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

1981-1983 Ulusu Hükümeti süresince sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde, hizmetler sektörünün %39,9 genel ortalamaıyla GSYH içinde en yoğun paya sahip olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünü %23,5 sanayi, %23,0 tarım ve %5,9 ortalamaıyla inşaat sektörü izlemektedir. Sektörlerin kendi içlerindeki dağılımı yakın seyretmekle beraber tarım sektöründe düşüşler görülürken, hizmetler ve sanayi sektörünün yönü yukarı yönlüdür.

Tablo 44: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi
GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1981	Ulus	4,9	-1,9	9,2	7,4	2,1
1982		3,6	3,1	4,9	5,7	-9,3
1983	Ulus (I.Özal)*	5,0	-0,9	6,3	5,3	17,4
1981-1983		4,5	0,1	6,8	6,1	3,4

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-26)³⁷

1981-1983 Ulusu Hükümeti süresince büyüme hızları incelendiğinde, öncelikle iktisadi büyüme hız ortalamasının bu dönemde %4,5 olduğu gözlenmektedir. Sektörel tabanda da %6,8 ortalama büyüme hızıyla sanayi sektörünün önde olduğu izlenmektedir. Sanayi sektörünün büyüme hızı ortalamasını, %6,1 hizmetler, %3,4 inşaat ve %0,1 ortalama büyüme hızıyla tarım sektörü takip etmektedir.

Tablo 45: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi İstihdamın
Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1981	Ulus	50,1	13,9	30,6	5,4	57,5	7,1
1982		49,5	14,1	31,1	5,4	56,4	7,0
1983	Ulus (I.Özal)*	48,8	14,4	31,4	5,3	55,3	7,7
1981-1983		49,5	14,1	31,0	5,4	56,4	7,3

Kaynak: (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2014: 133)³⁸

³⁷ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

³⁸ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK

1981-1983 Ulusu Hükümeti yönetiminde istihdamın sektörler üzerindeki dağılımı incelendiğinde, tarım sektöründe istihdam edilenlerin %49,5 genel ortalamayla en yoğun paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tarım sektöründe istihdam edilenleri; %31,0 hizmetler, %14,1 sanayi ve %5,4 inşaat sektöründe istihdam edilenler izlemektedir. Bu dönem içinde tarım sektöründe istihdam edilenler aşağı yönlü bir ivme oluştururken, hizmetler ve sanayi sektöründe istihdam edilenler yukarı yönlü bir hareketlilik göstermiş, inşaat sektöründe ise durağan bir istihdam görülmüştür. Genel ortalamalar açısından istihdamın oranı %56,4 olurken, işsizlik oranı %7,3 olarak verilere yansımıştır.

Tablo 46: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi
İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1981	Ulus	0,9	-0,1	0,4	2,7	0,2
1982		1,0	-0,3	3,0	2,5	0,3
1983	Ulus (I.Özal)*	1,0	-0,3	3,2	2,2	0,3
1981-1983		1,0	-0,2	2,2	2,5	0,3

Kaynak: (TÜİK, 2014: 133)³⁹

1981-1983 Ulusu Hükümeti süresince toplam istihdamın genel artış hızı %1,0 olmuştur. Sektörel tabanda da incelendiğinde, %2,5 genel ortalamayla hizmetler sektöründeki istihdamın büyüme hızını; %2,2 sanayi, %0,3 inşaat ve %-0,2 tarım sektöründe istihdam edilenlerin büyüme hızları takip etmektedir. Genel olarak bu süreçte; sanayi, hizmetler ve inşaat sektöründeki istihdam artış hızlarında pozitif bir ivme görülürken, tarım sektöründe istihdam edilenlerin artış hızları negatif yönlü olmuştur.

Tablo 47: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1981	Ulus	1.443.000	1.544.000	1.190.000	-101.000
1982		1.516.000	1.664.000	1.305.000	-148.000

verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

³⁹ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

1983	Ulus (I.Özal)*	2.512.000	2.790.000	1.934.000	-278.000
1981-1983		1.823.667	1.999.933	1.476.333	-176.266

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 141; TÜİK, 2014: 582)⁴⁰

1981-1983 Ulusu Hükümeti süresince, giderlerin gelirlerden daha fazla olduğu bir bütçe göze çarpmaktadır. Bu dönem içinde de vergi gelirlerinin tüm gelir kaleminde büyük bir paya sahip olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Genel bütçe dengesine bakıldığında ise bu yıllarda bütçenin sürekli olarak bozulduğu ve açık verdiği gözlenmektedir. Sonuç itibariyle, mevcut yıllar içinde Ulusu Hükümetinin bütçe üzerinde herhangi bir denge kuramadığı açıktır.

⁴⁰ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktarılarak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar “TL” olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilirken, Kalkınma Bakanlığı’ndan alınan vergi gelirleri ise 1975 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar bu yıllarda da “TL” olarak sürdürülmüş gelir-gider ve vergi geliri hesapları 1000’le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

Tablo 48: 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1981	Ulus	8933365	12,9	4702934	61,6	-4230,4	13636,3	26,0	52,6	9,4	5,0
1982		8842664	-1	5745973	22,2	-3096,7	14588,6	7,0	65	10,4	6,7
1983	Ulus (I.Özal)*	9235001	4,4	5727833	-0,3	-3507,2	14962,8	2,6	62	11,4	7,1
1981-1983		9003676,7	5,4	5392246,7	27,8	-3611,4	14395,9	11,9	59,9	10,4	6,3

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 438-440)

1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümeti Dönemi dış ticaret göstergeleri incelendiğinde, ithalat ve ihracat değişim oranlarının farklı hareketlilikler gösterdiği gözlenmektedir. Genel ortalamalar açısından ithalat değişim oranı %5,4 iken, ihracat değişim oranı %27,8 olarak hesaplanmıştır. Dış ticaret denge ortalamasının - 3.611.400.000 dolar olduğu ve bu durumun dış ticarete ciddi bir açıklık oluşturduğu anlaşılmaktadır. İthalat ve ihracatın toplanmasıyla oluşan dış ticaret hacmi sürekli genişlemiş ve ortalama %11,9 artış hızıyla 14.395.900.000 dolar olarak dönemin genel ortalamasına yansımıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı incelendiğinde, 1981 yılında ihracatın genel olarak ithalatın yarısını karşılmasına rağmen sonraki yıllarda bu oran artmış ve bu dönem içinde ihracatın ithalatı karşılama ortalaması %59,9 olarak hesaplanmıştır. Dolar cinsli ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle, ithalat ve ihracatın GSYH içinde oluşturduğu paylar hesaplanmıştır. İthalat ve ihracatın GSYH içinde oluşturduğu pay artarak ilerlemiş ve GSYH içinde ithalatın ortalaması %10,4'lük bir yer tutarken, ihracatın ortalaması %6,3'lük bir payı oluşturmuştur.

2.9. 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi

Bu kısımda 1984-1991 ANAP Hükümetleri süresince gelişen iktisadi süreç makroekonomik veriler çerçevesinde analiz edilerek aktarılacaktır.

Tablo 49: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1984	I.Özal	20,8	24,5	40,5	6,1
1985		19,9	24,9	39,9	6,7
1986		19,4	25,9	38,7	7,0
1987	I.-(II.)*Özal	17,8	25,8	40,0	7,3
1988	II.Özal	18,8	25,7	40,1	6,8
1989	II.Özal (Akbulut)*	17,3	26,8	40,1	7,2
1990	Akbulut	17,0	26,7	40,5	6,5
1991	Akbulut (I.Yılmaz)* (VII.Demirel)*	16,7	27,2	40,1	6,5
1984-1991		18,5	25,9	40,0	6,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 26)⁴¹

⁴¹ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

1984-1991 ANAP Hükümetleri süresince sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde, %40,0 genel ortalama ile hizmetler sektörünün en yoğun paya sahip olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünü ortalamalar açısından, %25,9 ortalama ile sanayi, %18,5 ortalama ile tarım ve %6,7 ortalama ile inşaat sektörü takip etmektedir.

İktisadi süreci incelerken; tarım sektörünün GSYH içindeki payının her geçen sene düştüğü gözlenmekle birlikte, genel olarak sanayi ve hizmetler sektörünün GSYH içindeki yönü yukarı yönlü olmuştur. İnşaat sektörü ise genel olarak 1988 yılına kadar her yıl GSYH içindeki payını arttırmış, 1988 yılı ve sonrasında ise yakın oranlarda dalgalanmalar göstermiştir.

Tablo 50: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Oranları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1984	I.Özal	6,7	0,5	9,9	7,5	11,8
1985		4,2	-0,5	6,2	2,6	13,6
1986		7,0	4,6	11,1	3,9	11,0
1987	I.-(II.)*Özal	9,5	0,4	9,1	13,2	14,9
1988	II.Özal	2,1	7,8	1,8	2,3	-5,4
1989	II.Özal (Akbulut)*	0,3	-7,6	4,6	0,2	6,1
1990	Akbulut	9,3	6,8	8,6	10,4	-1,1
1991	Akbulut (I.Yılmaz)* (VII.Demirel)*	0,9	-0,9	2,7	-0,05	1,1
1984-1991		5,0	1,4	6,8	5,0	6,5

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-26)⁴²

1984-1991 ANAP Hükümetleri süresince %0,9 ve %9,5 arasında iniş çıkış gösteren iktisadi büyüme hızı ortalama olarak bu dönemde %5,0 olmuştur. Sektörler temelinde de büyüme oranlarına bakıldığında; %6,8 büyüme hızı ortalamasıyla sanayi sektörünün bu dönem içinde daha fazla büyüdüğü izlenmektedir. Sanayi sektörünün büyüme hızı ortalamasını, %6,5 inşaat, %5,0 hizmetler ve %1,4 tarım sektörlerinin büyüme hızları takip etmektedir. 1984-1987 yılları arasında inşaat

⁴² Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaktan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

sektöründe büyüme hızları yukarı yönlüken, 1988 yılıyla birlikte inşaat sektörünün daraldığı görülmektedir.

Tablo 51: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1984	I.Özal	47,9	14,6	32,1	5,4	54,6	7,6
1985		47,0	14,9	32,6	5,5	53,4	7,1
1986		46,0	14,9	33,4	5,7	53,2	7,9
1987	I.-(II.)*Özal	44,9	15,0	34,2	5,9	53,3	8,3
1988	II.Özal	46,5	15,8	32,0	5,7	52,6	8,4
1989	II.Özal (Akbulut)*	47,4	15,6	31,8	5,2	53,1	8,6
1990	Akbulut	46,9	15,3	33,0	4,8	52,1	8,0
1991	Akbulut (I.Yılmaz)* (VII.Demirel)*	47,8	15,2	32,0	5,1	52,3	8,2
1984-1991		46,8	15,2	32,6	5,4	53,1	8,0

Kaynak: (Bulutay, 1995: 262; TÜİK, 2014: 126-133)⁴³

1984-1991 ANAP Hükümetleri sürecinde istihdamın sektörler üzerindeki dağılımları incelendiğinde, tarım sektöründe istihdam edilenlerin %46,8 ortalamaıyla en yoğun paya sahip olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin ortalamasını %32,6 hizmetler, %15,2 sanayi ve %5,4 inşaat sektöründe istihdam edilenler izlemektedir. Bu dönem içinde yakın oranlarda seyreden istihdam oranı genel ortalama %53,1 olarak yansımıştır. İşsizlik oranları ise %7,1 ve %8,6 arasında dalgalanmış ve genel ortalama işsizlik oranı %8,0 olmuştur.

Tablo 52: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1984	I.Özal	1,5	-0,3	2,3	3,7	3,4
1985		1,7	-0,3	4,3	3,2	2,8
1986		1,8	-0,3	1,7	4,2	5,6
1987	I.-(II.)*Özal	2,3	-0,3	2,8	4,9	6,1
1988	II.Özal	-2,8	0,6	2,4	-0,9	-6,1

⁴³ Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle; 1984-1987 yılları dâhil olmak üzere istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılmıştır. TÜİK verilerinden hareketle; 1988-1991 yılları için işsizlik ve istihdam oranları kaynaktan aktarılmış ve farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur.

1989	II.Özal (Akbulut)*	2,6	4,7	1,5	1,9	-6,9
1990	Akbulut	1,7	0,6	-0,1	5,5	-5,2
1991	Akbulut (I.Yılmaz)* (VII.Demirel)*	4,0	6,0	3,1	0,9	9,2
1984-1991		1,6	1,3	2,3	1,9	1,1

Kaynak: (TÜİK, 2014: 33)⁴⁴

1984-1991 ANAP Hükümetleri süresince toplam istihdam artış hızının sadece 1988 yılında daralma yaşadığı ve genel ortalamada toplam istihdam artış hızının %1,6 olarak hesaplandığı görülmektedir. Sektörel tabanda da istihdamın artış hızlarının ortalaması incelendiğinde, %2,3 sanayi sektöründe istihdam edilenlerin artış hız ortalamasını, %1,9 hizmetler, %1,3 tarım ve %1,1 inşaat sektörü takip etmektedir. Tarım ve inşaat sektöründe istihdam edilenlerin artış hızlarında daha fazla küçülmeler görülürken, hizmetler ve sanayi sektöründe bu durum görece daha azdır.

Tablo 53: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1984	I.Özal	3.493.000	3.973.000	2.372.000	-480.000
1985		5.821.000	5.767.000	3.829.000	54.000
1986		6.630.000	7.844.000	5.972.000	-1.214.000
1987	I.-(II.)*Özal	9.894.000	12.276.000	9.051.000	-2.382.000
1988	II.Özal	16.813.000	20.539.000	14.232.000	-3.726.000
1989	II.Özal (Akbulut)*	30.210.000	37.750.000	25.550.000	-7.540.000
1990	Akbulut	55.067.000	66.820.000	45.400.000	-11.753.000
1991	Akbulut (I.Yılmaz)* (VII.Demirel)*	96.373.000	129.236.000	78.644.000	-32.863.000
1984-1991		28.037.625	35.525.625	23.131.250	-7.488.000

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 141-142; TÜİK, 2014: 582)⁴⁵

⁴⁴ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

⁴⁵ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar “TL” olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilirken, Kalkınma Bakanlığı’ndan alınan vergi gelirleri ise 1975 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar bu yıllarda da “TL” olarak sürdürülmüş gelir-gider ve vergi geliri

1984-1991 ANAP Hükümetleri sürecinde 1985 yılı hariç giderlerin gelirden daha fazla olduğu durum yaşanmıştır. Vergi gelirinin, gelirler kaleminde büyük bir pay oluşturduğu dikkat çekmektedir. Bütçenin 1985 yılı dışında sürekli olarak açık verdiği ve genel bütçe dengesinin bozulduğu gözlenmektedir. 1990 yılından 1991 yılına geçilen dönemde genel bütçe dengesindeki açıklığın maksimum seviyeye ulaştığı görülmektedir. Sonuç olarak, mevcut yıllar içinde ANAP Hükümetlerinin bütçe üzerinde herhangi bir kontrol sağlayamadığı açık olarak anlaşılmaktadır.

hesapları 1000’le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

Tablo 54: 1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1984	I.Özal	10756922	16,5	7133602	24,5	-3623,3	17890,5	19,6	66,3	13,6	9,0
1985		11343375	5,5	7958008	11,6	-3385,4	19301,4	7,9	70,2	12,7	8,9
1986		11104770	-2,1	7456724	-6,3	-3648	18561,5	-3,8	67,1	11,0	7,4
1987	I.-(II.)*Özal	14157805	27,5	10190047	36,7	-3967,8	24347,9	31,2	72	12,3	8,9
1988	II.Özal	14335396	1,3	11662021	14,4	-2673,4	25997,4	6,8	81,4	11,8	9,6
1989	II.Özal (Akbulut)*	15792143	10,2	11624692	-0,3	-4167,5	27416,8	5,5	73,6	11,1	8,1
1990	Akbulut	22302126	41,2	12959288	11,5	-9342,8	35261,4	28,6	58,1	11,1	6,5
1991	Akbulut (I.Yılmaz)* (VII.Demirel)*	21047014	-5,6	13593462	4,9	-7453,6	34640,5	-1,8	64,6	10,5	6,8
1984-1991		15104943,9	11,8	10322230,5	12,1	-4782,7	25427,2	11,7	69,2	11,8	8,1

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 438-440)

1984-1991 ANAP Hükümetleri Dönemi dış ticaret göstergeleri incelendiğinde, ithalat ve ihracat değişim oranlarının mevcut dönem içinde dalgalandığı görülmektedir. İthalat değişim oranları ortalama olarak %11,8 olurken, ihracat değişim oranları ortalaması %12,1 olmuştur. Dış ticaret dengesini oluşturan ihracat ve ithalat arasındaki farkın toplam ortalaması -4.782.700.000 dolar olması dış ticaret dengesinde açıklığa işaret etmekte ve ithalatın ihracattan daha önde olduğunu göstermektedir. Dış ticaret dengesinin bozuk olması cari açıkların oluşmasına sebebiyet vermiştir. İthalat ve ihracatın toplamını oluşturan dış ticaret hacmi %11,7 artış hız ortalamasıyla 25.427.200.000 dolar olarak verilere yansımıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı incelendiğinde mevcut dönemde %58,1 ve %81,4 arasında dalgalanmaların yaşandığı görülmüş ortalama olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı %69,2 olarak hesaplanmıştır. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ithalat ve ihracatın GSYH içindeki payları hesaplanmıştır. İthalatın GSYH içindeki ortalama payı %11,8 olurken, ihracatın ortalama payı %8,1 olarak verilere yansımıştır.

2.10. 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi

Bu bölümde 1992 yılından 2002 yılına kadar genel olarak Koalisyon Hükümetleri'nin yoğunluğunda bir dönem yaşandığından 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi olarak adlandırılan süreç makroekonomik veriler doğrultusunda analiz edilerek aktarılacaktır.

Tablo 55: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1992	VII.Demirel	16,4	27,1	40,3	6,5
1993	(VII.Demirel)*-I.Çiller	15,0	27,2	41,0	6,5
1994	I.Çiller	15,7	27,1	41,5	6,7
1995	I.-(II.)*-(III.)*Çiller	15,0	28,4	41,8	6,0
1996	(III.Çiller)* (II.Yılmaz)*-Erbakan	14,6	28,4	42,0	5,9
1997	Erbakan (III.Yılmaz)*	13,3	29,2	42,6	5,8
1998	III.Yılmaz	13,9	28,8	42,5	5,6
1999	(III.Yılmaz)* (IV.)*-V.Ecevit	13,9	28,8	42,8	5,2
2000	V.Ecevit	13,4	28,4	43,1	5,0
2001		13,6	28,4	43,4	5,2

2002	V.Ecevit-(Gül)*	13,4	28,8	43,5	4,5
1992-2002		14,4	28,2	42,2	5,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 26)⁴⁶

1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri süresince sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde, hizmetler sektörünün %42,2 ortalamayla en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünü, %28,2 sanayi, %14,4 tarım ve %5,7 ortalamayla inşaat sektörü takip etmektedir. Tarım sektöründe sürekli ivme kaybı yaşanırken, hizmetler sektöründe yukarı yönlü hareketlenmelerin olduğu gözlenmektedir. Sanayi sektörünün 1997 yılına kadar GSYH içinde payı artarken, 1998 yılı ve sonrasında önceki duruma göre sanayi sektörü kısmi düşüşler yaşamıştır. İnşaat sektörünün GSYH içinde payları genel olarak ilk yıllarda daha yoğun görülse de mevcut dönem içinde genel olarak yakın bir seyir izlediği anlaşılmaktadır.

Tablo 56: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi
GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1987 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1992	VII.Demirel	6,0	4,3	5,9	6,5	6,2
1993	(VII.Demirel)*-I.Çiller	8,0	-1,3	8,2	9,8	7,9
1994	I.Çiller	-5,5	-0,7	-5,7	-4,3	-2,0
1995	I.-(II.)*-(III.)* Çiller	7,2	2,0	12,1	8,1	-4,7
1996	(III.Çiller)* (II.Yılmaz)*-Erbakan	7,0	4,4	7,1	7,5	5,8
1997	Erbakan-(III.Yılmaz)*	7,5	-2,3	10,4	9,0	5,0
1998	III.Yılmaz	3,1	8,4	2,0	2,7	0,7
1999	(III.Yılmaz)* (IV.)*-V.Ecevit	-3,4	-5,0	-5,0	-4,0	-12,5
2000	V.Ecevit	6,8	3,9	6,0	8,1	4,4
2001		-5,7	-6,5	-7,5	-6,7	-5,5
2002	V.Ecevit-(Gül)*	6,2	6,8	9,4	8,0	-5,6
1992-2002		3,4	1,3	3,9	4,1	-0,03

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-26)⁴⁷

⁴⁶ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

⁴⁷ Tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızı ise kaynaktan aktarılmıştır. (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörünün içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri süresince iktisadi büyüme hızları incelendiğinde, GSYH'nin ortalama büyüme hızı %3,4 olmuştur. Dönem içinde 1994, 1999 ve 2001 kritik yıllarında yaşanan kriz atmosferi iktisadi büyüme oranlarına yansımış ve bu yıllarda iktisadi küçülmeler görülmüştür. Sektörel tabanda da incelendiğinde, mevcut dönemde hizmetler sektörü %4,1 ortalama ile en fazla büyüyen sektör olmuştur. Hizmetler sektöründeki büyüme hızı ortalamasını %3,9 ortalama ile sanayi, %1,3 ortalama ile tarım sektörü takip ederken, bu dönemde inşaat sektörü %-0,03 ortalama ile son sırada yer almıştır.

Tablo 57: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1992	VII.Demirel	44,8	16,2	33,6	5,4	51,2	8,5
1993	(VII.Demirel)* I.Çiller	42,5	15,9	34,9	6,7	47,5	8,9
1994	I.Çiller	44,1	16,5	33,4	6,0	50,0	8,6
1995	I.-(II.)*-(III.)* Çiller	44,1	16,0	33,9	6,0	50,0	7,6
1996	(III.Çiller)* (II.Yılmaz)* Erbakan	43,7	16,5	33,7	6,1	50,2	6,6
1997	Erbakan (III.Yılmaz)*	41,7	17,5	34,6	6,2	49,0	6,8
1998	III.Yılmaz	41,5	17,1	35,3	6,1	49,2	6,9
1999	(III.Yılmaz)* (IV.)*-V.Ecevit	40,2	17,2	36,5	6,2	48,7	7,7
2000	V.Ecevit	36,0	17,7	40,0	6,3	46,7	6,5
2001		37,6	17,5	39,7	5,2	45,6	8,4
2002	V.Ecevit-(Gül)*	34,9	18,5	42,1	4,5	44,4	10,3
1992-2002		41,0	17,0	39,8	6,5	48,4	7,9

Kaynak: (TÜİK, 2014: 126-133)⁴⁸

1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri sürecinde istihdamın sektörler üzerindeki payları incelendiğinde, tarım sektöründe istihdam edilenlerin %41,0 ortalama ile en yoğun paya sahip olduğu görülmektedir. Ancak, tarım sektöründe istihdam edilenlerin süratle azaldığı dikkat çekmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin yoğunluğunu genel ortalamalara göre; %39,8 hizmetler, %17,0 sanayi ve

⁴⁸ TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuştur ve istihdam-işsizlik oranları kaynaktan aktarılmıştır.

%6,5 inşaat sektöründe istihdam edilenler izlemektedir. İstihdam oranının mevcut dönem içinde azalan bir yapıda olduğu görülmüş ve istihdam oranının ortalaması % 48,4 olarak döneme yansımıştır. %6,5 ve %10,3 arasında değişkenlik gösteren işsizlik oranı genel ortalama %7,9 olarak yansımıştır. İşsizlik oranının son üç yılda daha da yükseldiği ve bu yönde bir eğilim oluşturduğu gözlenmiştir.

Tablo 58: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1992	VII.Demirel	0,9	-5,4	7,6	6,0	7,6
1993	(VII.Demirel)*-I.Çiller	-4,9	-9,8	-6,8	-1,2	18,0
1994	I.Çiller	8,1	12,1	12,0	3,6	-2,4
1995	I.-(II.)*-(III.)* Çiller	2,9	3,0	0,0	4,2	2,5
1996	(III.Çiller)* (II.Yılmaz)*- Erbakan	3,0	2,0	5,8	2,5	4,8
1997	Erbakan-(III.Yılmaz)*	0,0	-4,6	6,5	2,5	1,7
1998	III.Yılmaz	2,7	2,3	0,2	4,9	0,4
1999	(III.Yılmaz)* (IV.)*-V.Ecevit	1,2	-2,0	1,6	4,6	3,0
2000	V.Ecevit	-2,1	-12,3	0,7	7,4	-0,1
2001		-0,3	4,1	-0,9	-1,0	-18,6
2002	V.Ecevit-(Gül)*	-0,8	-7,8	4,8	5,1	-13,7
1992-2002		1,0	-1,7	2,9	3,5	0,3

Kaynak: (TÜİK, 2014: 133)⁴⁹

1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri sürecinde toplam istihdam artış hızı ortalamasının %1,0 olduğu görülmektedir. 1993 yılı ve son üç yıl içinde toplam istihdam artış hızlarının daraldığı izlenmektedir. Sektörel tabanda da istihdam artış hızları incelendiğinde, %3,5 istihdam artış hız ortalamasıyla hizmetler sektörü diğer sektörleri geride bırakmıştır. Hizmetler sektörünün istihdam artış hızını, %2,9 ortalama ile sanayi, %0,3 ortalama ile inşaat ve %-1,7 ortalama ile tarım sektöründeki artış hızları takip etmektedir. Bu dönem tarım sektöründe istihdam artış hızının negatif yönlü olması, bu alanda iktisadi anlamda bir daralma yaşandığına işaret etmektedir.

⁴⁹ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

Tablo 59: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi
Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1992	VII.Demirel	174.150.000	221.215.000	141.602.000	-47.065.000
1993	(VII.Demirel)* I.Çiller	350.845.000	484.101.000	264.273.000	-133.256.000
1994	I.Çiller	742.499.000	890.425.000	587.759.000	-147.926.000
1995	I.-(II.)*-(III.)* Çiller	1.347.760.000	1.704.845.000	1.084.351.000	-357.085.000
1996	(III.Çiller)* (II.Yılmaz)* Erbakan	2.684.968.000	3.916.254.000	2.244.094.000	-1.231.286.000
1997	Erbakan (III.Yılmaz)*	5.726.932.000	7.993.610.000	4.745.484.000	-2.266.678.000
1998	III.Yılmaz	11.635.611.000	15.466.378.000	9.228.596.000	-3.830.767.000
1999	(III.Yılmaz)* (IV.)*-V.Ecevit	18.657.677.000	27.841.439.000	14.802.280.000	-9.183.762.000
2000	V.Ecevit	33.040.903.000	46.384.291.000	26.503.698.000	-13.343.388.000
2001		50.890.481.000	80.186.248.000	39.735.928.000	-29.295.767.000
2002	V.Ecevit-(Gül)*	74.603.699.000	114.963.019.000	59.631.868.000	-40.359.320.000
1992-2002		18.168.684.091	27.277.438.636	14.451.812.091	-9.108.754.545

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 142-143; TÜİK, 2014: 582)⁵⁰

⁵⁰ Vergi geliri Kalkınma Bakanlığı kaynağından, gelir ve gider ise TÜİK kaynağından aktararak genel bütçe dengesi hesaplanmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar “TL” olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilirken, Kalkınma Bakanlığı’ndan alınan vergi gelirleri ise 1975 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar bu yıllarda da “TL” olarak sürdürülmüş gelir-gider ve vergi geliri hesapları 1000’le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL” olduğu belirtilmiştir).

1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri süresince bütçenin yapısına bakıldığında, giderlerin gelirlerden daha fazla olduğu açıktır. Ayrıca vergi gelirleri, gelirler kaleminde büyük bir payı oluşturmaktadır. Mevcut dönem incelendiğinde, vergi gelirleri sürekli arttığı gibi, gelirler kaleminde oluşturduğu payı da arttırmıştır. Genel olarak bütçe dengesine bakıldığında, sürekli olarak bütçede açıklığın ve bozukluğun olduğu görülmektedir. 1995 yılından sonra bütçede daha da bozulmuş ve son dört yıl oluşan bütçe açıkları genel ortalamanın üzerinde seyretmiştir. Sonuç olarak, “koalisyon yılları” olarak bilinen bu dönemde bütçe sürekli olarak açık vermiş ve görevde olan hükümetler bütçe üzerinde herhangi bir denge sağlayamamıştır.

Tablo 60: 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıl	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
1992	VII.Demirel	22871055	8,7	14714629	8,2	-8156,4	37585,7	8,5	64,3	10,9	7,0
1993	(VII.Demirel)* I.Çiller	29428370	28,7	15345067	4,3	-14083,3	44773,4	19,1	52,1	12,3	6,4
1994	I.Çiller	23270019	-20,9	18105872	18	-5164,1	41375,9	-7,6	77,8	13,2	10,2
1995	I.-(II.)*-(III.)* Çiller	35709011	53,5	21637041	19,5	-14072	57346,1	38,6	60,6	15,8	9,6
1996	(III.Çiller)* (II.Yılmaz)* Erbakan	43626642	22,2	23224465	7,3	-20402,2	66851,1	16,6	53,2	17,9	9,5
1997	Erbakan (III.Yılmaz)*	48558721	11,3	26261072	13,1	-22297,6	74819,8	11,9	54,1	19,1	10,4
1998	III.Yılmaz	45921392	-5,4	26973952	2,7	-18947,4	72895,3	-2,6	58,7	16,9	10,0
1999	III.Yılmaz* IV.*-V.Ecevit	40671272	-11,4	26587225	-1,4	-14084	67258,5	-7,7	65,4	16,4	10,7
2000	V.Ecevit	54502821	34	27774906	4,5	-26727,9	82277,7	22,3	51,0	20,5	10,5
2001		41399083	-24	31334216	12,8	-10064,9	72733,3	-11,6	75,7	21,0	15,9
2002	V.Ecevit (Gül)*	51553797	24,5	36059089	15,1	-15494,7	87612,9	20,5	69,9	22,4	15,6
1992-2002		39773834,8	11,0	24365230,4	9,5	-15408,6	64139,1	9,8	62,1	17,0	10,5

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 438-440)

1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri dış ticaret göstergeleri incelendiğinde, ithalat ve ihracat değişim oranlarının birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Değerler üzerinden bakıldığında ithalat değerleri ihracat değerlerinin önüne geçmiştir. İthalat değişim oranı ortalaması %11,0 olurken, ihracat değişim oranı ortalaması %9,5 olarak hesaplanmıştır. İhracat ve ithalat arasındaki farkı oluşturan dış ticaret dengesinin sürekli olarak ithalat tarafı ağır basmış ve dış ticaret açığı oluşmuştur. Dış ticaret denge ortalamasının mevcut dönemde -15.408.600.000 dolar olduğu görülmektedir. İthalat ve ihracatın toplamını oluşturan dış ticaret hacmi mevcut dönemde %9,8 ortalama artış hızıyla ortalama 64.139.100.000 dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %51,0 ve %77,8 arasında dalgalanmış ve genel ortalamaya %62,1 olarak yansımıştır. Döviz cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ihracat ve ithalatın GSYH içinde oluşturduğu pay hesaplanmıştır. 1997 yılına kadar ithalatın GSYH içinde oluşturduğu pay yükselirken 1998-1999 arasında bu pay azalmış ve sonrasında tekrardan yükselişe geçmiştir. İhracatın GSYH içinde oluşturduğu pay kendi içinde bir tutarlılık göstermemiş ve sürekli olarak dalgalanmalar göstermiştir. Mevcut dönemde yapılan hesaplamalardan hareketle ithalatın GSYH içinde ortalama payı %17,0 olurken, ihracatın GSYH içindeki ortalama payı %10,5 olmuştur.

2.10. 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi

Bu kısımda 2003-2015 AKP Hükümetleri sürecinde Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeler makroekonomik veriler doğrultusunda analiz edilerek aktarılacaktır.

Tablo 61: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi
Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (1998 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
2003	(Gül)*-I.Erdoğan	11,4	25,5	54,2	5,5
2004	I.Erdoğan	10,7	25,9	54,5	5,8
2005		10,6	26,0	54,6	5,8
2006		10,0	26,4	54,7	6,4
2007	I.-(II.)*Erdoğan	8,9	26,6	55,6	6,5
2008	II.Erdoğan	9,3	26,6	56,5	5,9
2009		10,1	26,0	58,3	5,2
2010		9,4	26,9	57,5	5,7
2011	II.-(III.)*Erdoğan	9,2	27,1	57,4	5,8
2012	III.Erdoğan	9,3	27,0	57,7	5,7
2013		9,2	26,8	58,4	5,9

2014	III.Erdoğan (I.Davutoğlu)*	8,8	27,1	59,1	5,9
2015	I.-(II.)*-(III.)* Davutoğlu	9,1	27,0	59,6	5,7
2003-2015		9,7	26,5	56,8	5,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 31; TÜİK, 2016: 78)⁵¹

2013-2015 AKP Hükümetleri sürecinde sektörlerin GSYH içindeki payları incelendiğinde, %56,8 oranında ortalamayla hizmetler sektörünün yoğunluğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün GSYH içinde oluşturduğu payı, %26,5 sanayi, %9,7 tarım ve %5,8 inşaat sektörü izlemektedir. Ayrıca tarım sektörünün GSYH içinde oluşturduğu payın tek haneli rakamlara düştüğü görülmektedir.

Tablo 62: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi GSYH ve Sektörel Büyüme Oranları (1998 Fiyatlarıyla)

Yıllar	Hükümetler	GSYH (%)	Büyüme Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
2003	(Gül)*-I.Erdoğan	5,3	-2,0	7,6	4,1	7,8
2004	I.Erdoğan	9,4	2,8	11,1	9,8	14,1
2005		8,4	7,2	8,7	8,6	9,3
2006		6,9	1,4	8,4	7,1	18,5
2007	I.-(II.)*Erdoğan	4,7	-6,7	5,8	6,4	5,7
2008	II.Erdoğan	0,7	4,3	0,4	2,3	-8,1
2009		-4,8	3,6	-6,9	-1,8	-16,1
2010		9,2	2,4	13,0	7,6	18,3
2011	II.-(III.)*Erdoğan	8,8	6,1	9,7	8,8	11,5
2012	III.Erdoğan	2,1	3,1	1,8	2,5	0,6
2013		4,2	3,5	3,4	5,5	7,4
2014	III.Erdoğan (I.Davutoğlu)*	2,9	-1,9	3,8	4,0	2,2
2015	I.-(II.)*-(III.)* Davutoğlu	4,0	7,5	3,7	5,1	1,7
2003-2015		4,4	2,4	5,4	5,4	5,6

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-16; TÜİK, 2016: 78)⁵²

2003-2015 AKP Hükümetleri süresince iktisadi büyüme hızları incelendiğinde, bu dönemde Türkiye ekonomisinin %4,4 ortalama büyüme hızına sahip olduğu

⁵¹ Tüm sektörlerin GSYH içinde oluşturduğu değerler hesaplandıktan sonra, tüm sektörlerin değerleri GSYH alıcı fiyatlarına bölünerek sektörlerin GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

⁵² Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanmış ve GSYH büyüme hızları ise kaynaklardan aktarılmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında, inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

gözlenmektedir. Bu dönem içinde “2008 Krizi” sonrasında iktisadi küçülme gerçekleşmiştir. Sektörel tabanda da büyüme oranları incelendiğinde, inşaat sektörünün %5,6 büyüme ortalamayla diğer sektörlerin büyüme hızlarını geride bıraktığı görülmektedir. Ayrıca, hizmetler ve sanayi sektörünün de büyüme hızları ortalaması inşaat sektörüne yakın olup %5,4 oranında gerçekleşirken, tarım sektöründe %2,4’lük bir büyüme ortalaması gerçekleşmiştir.

Tablo 63: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi
İstihdamın Sektörler Üzerindeki Payları, İstihdam ve İşsizlik Oranları

Yıllar	Hükümetler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
2003	(Gül)* I.Erdoğan	33,9	18,2	43,4	4,6	43,2	10,5
2004	I.Erdoğan	29,1	20,0	46,0	4,9	41,3	10,8
2005		25,7	20,8	48,0	5,5	41,5	10,6
2006		24,0	20,9	49,2	5,9	41,5	10,2
2007	I.-(II.)* Erdoğan	23,5	20,8	49,8	5,9	41,5	10,3
2008	II.Erdoğan	23,7	21,0	49,5	5,9	41,7	11,0
2009		24,6	19,2	50,1	6,1	41,2	14,0
2010		25,2	19,9	48,6	6,3	43,0	11,9
2011	II.-(III.)* Erdoğan	25,5	19,5	48,1	7,0	45,0	9,8
2012	III.Erdoğan	24,6	19,1	49,4	6,9	45,4	9,2
2013		23,6	19,4	50,0	7,0	45,9	9,7
2014	III.Erdoğan (I.Davutoğlu)*	21,1	20,5	51,0	7,4	45,5	9,9
2015	I.-(II.)*-(III.)* Davutoğlu	20,6	20,0	52,2	7,2	46,0	10,3
2013-2015		25,0	19,9	48,9	6,2	43,3	10,6

Kaynak: (TÜİK, 2014: 126-132; 2015: 40; 2016: 49)⁵³

2003-2015 istihdamın sektörler üzerindeki dağılımları incelendiğinde, en yoğun istihdamın %48,9 ortalamayla hizmetler sektöründe mevcut olduğu gözlenmektedir. Hizmetler sektörünün istihdamdan aldığı payı, %25,0 tarım, %19,9 sanayi ve %6,2’lik ortalamayla inşaat sektörü izlemektedir. Özellikle hizmetler ve inşaat sektöründe istihdamın ivmesi yukarı yönlü bir eğilime sahiptir. Mevcut dönem içinde istihdam oranı %41,2 - %46,0 arasında dalgalanırken, genel ortalamaya %43,3

⁵³ TÜİK verilerinden hareketle; farklı sektörlerde istihdam edilenlerin sayısının toplam istihdam sayısına bölünmesiyle istihdamın sektörel payları oluşturulmuş, istihdam-işsizlik oranları kaynaktan aktarılmıştır.

olarak yansımış ve işsizlik oranı %9,2 - %14,0 arasında seyrederken genel ortalamaya %10,6 olarak yansımıştır.

Tablo 64: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi
İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları

Yıllar	Hükümetler	Toplam (%)	İstihdamın Artış Hızları (%)			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
2003	(Gül)*-I. Erdoğan	-1,0	-3,9	-2,7	2,1	0,7
2004	I.Erdoğan	-7,2	-20,3	1,9	-1,5	0,1
2005		2,2	-9,8	6,6	6,6	14,6
2006		1,8	-4,8	2,2	4,4	8,0
2007	I.-(II.)*Erdoğan	1,5	-0,8	1,1	2,7	2,9
2008	II.Erdoğan	2,2	3,1	2,9	1,6	0,8
2009		0,4	4,5	-8,2	1,5	5,2
2010		6,2	8,5	10,2	3,1	9,6
2011	II.-(III.)*Erdoğan	6,7	8,1	4,7	5,5	17,0
2012	III.Erdoğan	2,9	-0,7	1,0	5,9	2,0
2013		2,8	-1,3	4,3	4,1	4,3
2014	III.Erdoğan (I.Davutoğlu)*	1,6	-9,1	7,3	3,6	7,3
2015	I.-(II.)*-(III.)* Davutoğlu	2,7	0,2	0,3	5,0	0,1
2003-2015		1,8	-2,0	2,4	3,4	5,6

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132; 2015: 40; 2016: 49)⁵⁴

2003-2015 AKP Hükümetleri süresince toplam istihdamın artış hızı ortalaması incelendiğinde toplam istihdam ortalamasının %1,8 olduğu gözlenmektedir. Ayrıca 2003 ve 2004 yıllarında toplam istihdamın artış hızı küçülmüştür. Sektörel tabanda da istihdamın artış hızları incelendiğinde, inşaat sektöründe istihdam edilenlerin genel ortalamasının %5,6 olarak verilere yansıdığı izlenmektedir. İnşaat sektöründe istihdam edilenlerin artış hızı ortalamasını, %3,4 hizmetler, %2,4 sanayi ve %-2,0 tarım sektöründe istihdam edilenlerin artış hızları takip etmektedir. Mevcut dönem içinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin artış hızlarında ciddi düşüşler görülmüş ve özellikle 2003-2007 yılları arasında tarım sektöründe istihdam edilenlerin artış hızları negatif yönde hareket etmiştir.

⁵⁴ TÜİK verilerinden hareketle; farklı ekonomik faaliyet kollarına göre istihdam edilenler yeniden düzenlenerek istihdamdaki artış hızları hesaplanmıştır.

Tablo 65: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi Genel Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri

Yıllar	Hükümetler	TL			
		Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
2003	(Gül)*-I.Erdoğan	98.558.733.000	139.488.824.000	84.316.169.000	-40.930.091.000
2004	I.Erdoğan	108.940.174.000	139.224.735.000	99.438.904.000	-30.284.561.000
2005		132.658.473.000	141.663.513.000	117.150.807.000	-9.005.040.000
2006		169.315.825.000	175.084.118.000	137.559.561.000	-5.768.293.000
2007	I.-(II.)* Erdoğan	185.715.245.000	200.206.450.000	152.983.705.000	-14.491.205.000
2008	II.Erdoğan	204.183.681.000	222.055.561.000	165.011.260.000	-17.871.880.000
2009		209.484.498.000	262.597.514.000	169.181.484.000	-53.113.016.000
2010		246.869.333.000	288.191.564.000	202.679.640.000	-41.322.231.000
2011	II.-(III.)*Erdoğan	288.103.108.000	307.039.342.000	244.881.130.000	-18.936.234.000
2012	III.Erdoğan	323.229.597.000	353.641.946.000	272.108.424.000	-30.412.349.000
2013		377.342.211.000	397.275.132.000	314.973.265.000	-19.932.921.000
2014	III.Erdoğan (I.Davutoğlu)*	410.959.776.000	434.265.539.000	352.514.457.000	-23.305.763.000
2015	I.-(II.)*-(III.)* Davutoğlu	466.679.075.000	491.864.455.000	407.818.455.000	-25.185.380.000
2003-2015		247.849.209.923	273.276.822.538	209.278.250.846	-25.427.612.615

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 143-144; Maliye Bakanlığı, 2015; 2017; TÜİK, 2014: 582)⁵⁵

⁵⁵ 2003-2013 gelir-gider hesapları TÜİK, 2003-2013 vergi gelirleri Kalkınma Bakanlığı, 2014-2015 gelir-gider hesapları Maliye Bakanlığının 2015 yılı kaynağı ve 2014-2015 vergi gelirleri Maliye Bakanlığı 2017 kaynağından aktarılmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar “TL” olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilirken, Kalkınma Bakanlığı’ndan alınan vergi gelirleri ise 1975 yılıyla birlikte “Bin TL” olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar bu yıllarda da “TL” olarak sürdürülmüş gelir-gider ve vergi geliri hesapları 1000’le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin “Milyon TL”, 2005-2008 yılları arasında “YTL”, 2009 yılıyla birlikte “YTL”nin “TL” olduğu belirtilmiştir).

2003-2015 AKP Hükümetleri yönetiminde bütçe incelendiğinde, mevcut yıllar içinde gelirler artarken giderlerin daha da fazla arttığı görülmektedir. Aynı zamanda gelirler kalemini besleyen vergi gelirlerinin de istikrarlı olarak arttığı izlenmektedir. 2003 ve 2004 yıllarında bütçe dengesindeki bozulmalar yüksekte seyrederken 2005-2008 yılları arasında bütçedeki bozulmalar ilk iki döneme göre görece düşüğe seyretilmiş ancak 2009 yılında bütçedeki açıklık zirve noktasına ulaşmıştır. Sonuç olarak, 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde bütçe üzerinde herhangi bir kontrolün sağlanamadığı verilerden açık olarak anlaşılmaktadır. Özetle, bütçe dengesi sürekli olarak bozulmuş ve bütçe açık vermeye devam etmiştir. Genel bütçe denge ortalaması mevcut yıllar içinde -25.427.612.615 TL olmuştur.

Tablo 66: 2003-2015 AKP Hükümetleri Dönemi Dış Ticaret Göstergeleri

Yıl	Hükümetler	İthalat		İhracat		Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	(Milyon \$)		Hacim Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat
						Denge	Hacim				
2003	(Gül)* I. Erdoğan	69339692	34,5	47252836	31	-22086,9	116592,5	33,1	68,1	22,7	15,5
2004	I.Erdoğan	97539766	40,7	63167153	33,7	-34372,6	160706,9	37,8	64,8	25,0	16,2
2005		116774151	19,7	73476408	16,3	-43297,7	190250,6	18,4	62,9	24,3	15,3
2006		139576174	19,5	85534676	16,4	-54041,5	225110,9	18,3	61,3	26,5	16,2
2007	I.- (II.)* Erdoğan	170062715	21,8	10727170	25,4	-62791	277334,5	23,2	63,1	26,2	16,5
2008	II.Erdoğan	201963574	18,8	132027196	23,1	-69936,4	333990,8	20,4	65,4	27,2	17,8
2009		140928421	-30,2	102142613	-22,6	-38785,8	243071	-27,2	72,5	22,9	16,6
2010		185544332	31,7	113883219	11,5	-71661,1	299427,6	23,2	61,4	25,4	15,6
2011	II.-(III.)* Erdoğan	240841676	29,8	134906869	18,5	-105934,8	375748,5	25,5	56,0	31,1	17,4
2012	III.Erdoğan	236545141	-1,8	152461737	13	-84083,4	389006,9	3,5	64,5	30,1	19,4
2013		251661250	6,4	151802637	-0,4	99858,6	403463,9	3,7	60,3	30,6	18,4
2014	III.Erdoğan (I.Davutoğlu)*	242177000	-3,8	157610000	3,8	-84567	399787	-0,9	65,1	30,3	19,7
2015	I.-(II.)*-(III.)* Davutoğlu	207207000	-14,4	143844000	-8,7	-63362	351051	-12,2	69,4	27,0	17,3
2003-2015		176935453,2	13,3	112721622,6	12,4	-64213,8	289657,1	12,8	64,2	27,0	17,3

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 438-440; 2016: 62-76)

2003-2015 AKP Hükümetleri sürecinde dış ticaret göstergeleri incelendiğinde, yapılan ithalatın ihracatın önüne geçtiği anlaşılmaktadır. Mevcut dönem içinde ithalat ve ihracat değişim oranlarının 2009 yılında ciddi bir daralma yaşadığı gözlenmektedir. İthalat değişim oranı ortalama olarak %13,3 olurken, ihracat değişim oranı ortalama %12,4 olmuştur. İhracat ve ithalat arasındaki farkı ifade eden dış ticaret dengesi ithalat yönünde ağırlık oluşturarak açık vermiş ve dış ticaret dengesinin ortalaması -64.213.800.000 dolar olmuştur. İthalat ve ihracatın toplamını oluşturan dış ticaret hacmi 2009 yılı ve 2014-2015 yıllarında daralırken, diğer yıllarda ise genişlemiştir. Dış ticaret hacmi %12,8 artış hız ortalamasıyla mevcut dönemin ortalamasına 289.657.100.000 dolar olarak yansımıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %56 ve %72,5 arasında dalgalanmakla beraber genel ortalama %64,2'dir. İhracatın ithalatı %72,5 oranında karşıladığı yılın, krizden hemen sonraki 2009 yılı olduğu gözlenmiştir. Dolar cinsinden ithalat ve ihracatın GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ithalat ve ihracatın GSYH içinde oluşturduğu paylar hesaplanmış ve ithalatın GSYH içindeki ortalama payı %27,0 olurken, ihracatın GSYH içindeki payı %17,3 olmuştur.

2.12. Farklı Hükümet Dönemlerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında on bir farklı hükümet dönemlerinin makroekonomik karşılaştırılması yapılarak veriler üzerinden tablolar değerlendirilecektir.

Tablo 67: Farklı Hükümet Dönemlerinde GSYH Büyüme Ortalamaları

Yıllar	Dönemler	GSYH Büyüme Oranları (%)
1924-1937	İnönü (I.)	7,7
1938-1949	CHP	2,0
1950-1959	Menderes	7,1
1960-1961	Gürsel (Darbe)	2,3
1962-1964	İnönü (II.)	6,5
1965-1970	Demirel	5,5
1971-1980	I. Koalisyon	4,2
1981-1983	Ulus (Darbe)	4,5
1984-1991	ANAP	5,0
1992-2002	II. Koalisyon	3,4
2003-2015	AKP	4,4
1924-2015		4,8

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11; TÜİK, 2016: 76)⁵⁶

⁵⁶ Hükümetlerin GSYH büyüme hızları; kaynaklardan alınarak ortalamaları hesaplanmıştır.

Türkiye ekonomisinin farklı dönemler altında büyüme ortalamaları incelendiğinde, en yüksek iktisadi büyüme ortalamasının %7,7 olarak 1924-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi süresince gerçekleştiği görülmektedir. Cumhuriyetin erken döneminde kazanılan bu iktisadi büyüme hızı süreklilik gösterememiş ve zaman içinde değişmiştir. 1924-1937 İnönü Hükümetleri (I.) döneminde yakalanan % 7,7’lik iktisadi büyüme oranı ortalamasını, 1950-1959 Menderes Hükümetleri %7,1’lik iktisadi büyüme oranıyla takip etmiş ve devamında bu ortalamaya en yakın olarak 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) % 6,5’lik bir iktisadi büyüme oranıyla yaklaşmıştır. 1938-1949 CHP Hükümetleri döneminde iktisadi büyüme ortalamasının % 2,0 olarak düşük bir seviyede izlemesi savaş yıllarının etkisi olarak değerlendirilebilir. Demokrasinin kesintiye uğradığı darbe dönemleri hükümetlerinin iktisadi büyüme ortalamaları karşılaştırıldığında, 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetlerinin iktisadi büyüme ortalaması % 2,3 olarak gerçekleşirken, 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümetinin iktisadi büyüme ortalaması % 4,5 olarak verilere yansımıştır. Ayrıca, 1924-2015 yılları arasında on bir farklı dönemin iktisadi büyüme ortalamasının % 4,8 olduğu görülmektedir. Türkiye ekonomisinin son beş döneminde 1984-1991 ANAP Hükümetleri hariç iktisadi büyüme ortalamaları genel büyüme ortalamasının altında seyretmiştir.

Tablo 68: Farklı Hükümet Dönemlerinde Sektörlerin GSYH İçindeki Ortalamaları

Yıllar	Dönemler	Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1923-1937	İnönü (I.)	44,6	11,8	27,9	3,6
1938-1949	CHP	43,3	15,0	27,4	3,5
1950-1959	Menderes	39,8	14,3	26,5	6,3
1960-1961	Gürsel (Darbe)	36,4	16,5	27,8	6,0
1962-1964	İnönü(II.)	34,3	17,6	28,1	6,1
1965-1970	Demirel	31,6	19,5	31,1	6,7
1971-1980	I. Koalisyon	26,4	21,9	36,7	6,5
1981-1983	Ulus (Darbe)	23,0	23,5	39,9	5,7
1984-1991	ANAP	18,5	25,9	40,0	6,7
1992-2002	II. Koalisyon	14,4	28,2	42,2	5,7
2003-2015	AKP	9,7	26,5	56,8	5,8
1923-2015		29,3	20,1	34,9	5,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11; TÜİK, 2016: 76)⁵⁷

⁵⁷ Sektörlerin GSYH’deki ortalamaları kaynaklardan hareketle hesaplanarak oluşturulmuştur.

Tüm sektörlerin GSYH içindeki payları ortalamaları incelendiğinde; tarım sektörünün GSYH içinde oluşturduğu payın ciddi olarak düşüş eğiliminde olduğu, sanayi sektörünün GSYH içindeki ortalamasının genel olarak her dönem artma eğiliminde olduğu ancak bu artışın oransal olarak yüksek seyretmediği gözlenmektedir. Hizmetler sektörü ilk beş dönem içinde yakın oranlarda seyrederken, son altı dönem içinde artarak yükselmeye devam etmiştir. İnşaat sektörü ilk iki dönemde ortalamanın altında seyrederken diğer dokuz dönemde genel olarak ortalamanın üzerinde seyretmiştir. Tarım sektörünün GSYH içinde oluşturduğu payın ortalaması 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) döneminde %44,6 ortalamayla en yüksekte seyrederken, 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde %9,7 ortalamayla en düşüğe kalmıştır. Sanayi sektöründe en yüksek ortalama 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri sürecinde %28,2 olurken, en düşük sanayi ortalaması 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) döneminde %11,8 olmuştur. Hizmetler sektörünün GSYH içinde oluşturduğu en yüksek pay %56,8 olarak 2003-2015 AKP Hükümetleri boyunca gerçekleşirken, en düşük payın ortalaması ise %26,5 olarak 1950-1959 Menderes Hükümetleri sürecinde gözlenmiştir. İnşaat sektörünün GSYH içindeki en yüksek paylarının ortalaması %6,7'lik bir ortalamayla 1965-1970 Demirel Hükümetleri ve 1984-1991 ANAP Hükümetleri sürecinde oluşurken, 1938-1949 CHP Hükümetleri boyunca bu pay %3,5'lik ortalamayla en düşüğe seyretmiştir.

Tablo 69: Farklı Hükümet Dönemlerinde Sektörel Büyüme Ortalamaları

Yıllar	Dönemler	Büyüme Oranları (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1924-1937	İnönü (I.)	10,4	9,6	5,3	9,8
1938-1949	CHP	2,5	2,3	2,5	3,1
1950-1959	Menderes	6,6	9,4	7,1	8,7
1960-1961	Gürsel (Darbe)	-1,3	5,4	3,6	2,0
1962-1964	İnönü (II.)	4,7	9,2	6,9	8,6
1965-1970	Demirel	1,8	9,4	6,8	7,0
1971-1980	I. Koalisyon	1,7	5,9	5,5	2,8
1981-1983	Ulus (Darbe)	0,1	6,8	6,1	3,4
1984-1991	ANAP	1,4	6,8	5,0	6,5
1992-2002	II. Koalisyon	1,3	3,9	4,1	-0,03
2003-2015	AKP	2,4	5,4	5,4	5,6
1924-2015		2,9	6,7	5,3	5,2

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11-16; TÜİK, 2016: 78)⁵⁸

⁵⁸ Tüm sektörlerin GSYH içindeki değerleri hesaplandıktan sonra büyüme hızları hesaplanarak ortalamaları alınmıştır (Kalkınma Bakanlığının da referans olarak gösterdiği TÜİK hesaplamalarında,

Türkiye ekonomisinin on bir farklı döneminde sektörel büyüme oranları analiz edildiğinde; %6,7'lik sanayi, %5,3'lük hizmetler, %5,2'lik inşaat ve %2,9'luk tarım sektörünün genel ortalamaları oluşturduğu yukarıdaki tablodan okunmaktadır. Ekonomik göstergelerden tarım sektörünün 1960-1961 Gürsel (Darbe) Hükümetleri sürecinde %-1,3'lük bir daralma yaşadığı anlaşılırken, %10,4'lük tarımdaki en yüksek büyüme oranının ise 1924-1937 İnönü (I.) Hükümetleri boyunca gerçekleştiği gözlenmektedir. Sanayi sektöründe gerçekleşen büyüme oranlarında ise 1924-1937 İnönü (I.) Hükümetleri sürecinde %9,6'lık en yüksek gelişim hızı kaydedilirken bir sonraki 1938-1949 CHP Hükümetleri %2,3'lük ortalamayla en düşüğe kalmıştır. Hizmetler sektöründe ise 1950-1959 Menderes Hükümetleri sürecinde %7,1 ortalamayla en yüksek büyüme hızı verilere yansırken, %2,5 ortalamayla en düşük büyüme 1938-1949 CHP Hükümetleri yönetiminde olmuştur. İnşaat sektöründe ise en yüksek büyüme ortalaması 1924-1937 İnönü(I.) Hükümetleri sürecinde %9,8 olurken, 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri boyunca %-0,03 olarak en düşüğe gerçekleşmiştir.

inşaat sektörünün; 1998 yılından önce hizmetler sektörü içinde, 1998 yılıyla birlikte ise sanayi sektörü içinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan bu tez çalışmasında, inşaat sektörü de diğer sektörler gibi 1923'ten itibaren bağımsız bir sektör olarak incelenmiştir).

Tablo 70: Farklı Hükümet Dönemlerinde İstihdamın Sektörler Üzerindeki Ortalamaları, İstihdam-İşsizlik Ortalamaları

Yıllar	Dönemler	İstihdamın Payları (%)				İstihdam Oranı %	İşsizlik Oranı %
		Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat		
1923-1937	İnönü(I.)	88,4	4,2	5,9	1,6	68,3	4,3
1938-1949	CHP	85,8	6,6	5,7	3,2	69,4	2,6
1950-1959	Menderes	77,8	7,4	11,2	3,5	71,8	2,5
1960-1961	Gürsel (Darbe)	69,4	8,0	19,3	3,3	69,7	3,3
1962-1964	İnönü(II.)	67,4	8,4	20,1	4,1	68,3	3,4
1965-1970	Demirel	62,8	10,0	22,6	4,6	65,7	4,9
1971-1980	I.Koalisyon	54,8	13,1	27,0	5,1	61,2	7,9
1981-1983	Ulus (Darbe)	49,5	14,1	31,0	5,4	56,4	7,3
1984-1991	ANAP	46,8	15,2	32,6	5,4	53,1	8,0
1992-2002	II.Koalisyon	41,0	17,0	39,8	6,5	48,4	7,9
2003-2015	AKP	25,0	19,9	48,9	6,2	43,3	10,6
1923-2015		60,8	11,3	24,0	4,4	61,4	5,7

Kaynak: (Bulutay, 1995: 256-262; TÜİK, 2014: 126-135; 2015: 38-40; 2016: 36-49)⁵⁹

⁵⁹ Sektörler ayrı ayrı hesaplanmış ve tüm sektörlerin toplam istihdama bölünmesiyle istihdamın payları oluşturulmuştur. 1988 yılına kadar Tuncer Bulutay'ın verilerinden hareketle istihdam edilen 15+ nüfusun kurumsal olmayan 15+yaş nüfusa oranlanmasıyla istihdam oranı hesaplanmış ve 15+ işsizlik oranı kaynaktan aktarılarak ortalamaları hesaplanmıştır. 1988 yılından sonra istihdam ve işsizlik oranı için TÜİK verileri kullanılarak ortalamaları alınmıştır.

Türkiye ekonomisinin farklı on bir döneminde istihdamın sektörler üzerindeki payları incelendiğinde, %60,8 genel ortalamayla tarım sektörünün en yoğun paya sahip olduğu gözlenmektedir. Tarım sektöründeki yoğunluğu; %24,0 ortalama ile hizmetler, %11,3 ortalama ile sanayi, %4,4 ortalama ile inşaat sektörü takip etmektedir. Tarım sektörünün istihdamdaki payları ortalaması; 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) sürecinde %88,4 ile en yüksek ortalamaya sahipken geri kalan on dönem içinde tarım sektörünün istihdamdaki payında ciddi düşüşler yaşanmış ve %25,0 ortalamayla tarım sektörünün istihdamdaki en düşük payı 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde meydana gelmiştir. Sanayi sektörünün istihdamdaki payları analiz edildiğinde, genel olarak her dönemde artan oranda ilerleme kaydedilmiştir. 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) sürecinde sanayi sektöründe %4,3'lük en düşük istihdam oranı gerçekleşirken, 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde %19,9'luk bir oranla sanayi sektöründe en yüksek istihdam oranı elde edilmiştir. Hizmetler sektörünün de istihdamdaki payında genel olarak 1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi hariç her dönem artış olduğu gözlenmiştir. %5,7 ortalamayla hizmetler sektörünün istihdamdaki en düşük payı 1938-1949 CHP Hükümetleri süresinde gerçekleşirken, en yüksek pay ise %48,9 ortalamayla 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde oluşmuştur. İnşaat sektörünün istihdam içindeki payı her dönemde tek hanelerde seyretmiştir. İnşaat sektörünün istihdamdaki en düşük payı %1,6 ortalamayla 1923-1937 İnönü Hükümetleri (I.) dönemi içinde gerçekleşirken, en yüksek ortalama ise %6,5 ortalamayla 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri sürecinde meydana gelmiştir. Genel istihdam oranında ise ilk üç dönem yukarı yönlü kısa çıkışlar olsa da dördüncü dönemden itibaren düşüşler başlamış ve son döneme kadar devam etmiştir. İstihdam oranı %71,8'lik bir ortalamayla 1950-1959 Menderes Hükümetlerinde en yüksek ortalama seyrederken, %43,3'lük ortalama ile 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde en düşük ortalamaadır. İşsizlik oranı ise en düşük olarak 1950-1959 Menderes Hükümetleri döneminde %2,5 olarak gerçekleşmiştir. Son döneme kadar tek hanelerde olan işsizlik oranı 2003-2015 AKP Hükümetleri boyunca çift haneye geçerek %10,6'lık ortalamayla en yüksekte seyretmiştir.

Tablo 71: Farklı Hükümet Dönemlerinde
İstihdamın Sektörler Üzerindeki Artış Hızları Ortalamaları

Yıllar	Dönemler	Toplam %	İstihdamın Artış Hızları %			
			Tarım	Sanayi	Hizmet	İnşaat
1924-1937	İnönü(I.)	2,4	2,1	6,1	2,1	10,7
1938-1949	CHP	1,8	1,5	3,6	3,7	3,2
1950-1959	Menderes	2,7	1,4	5,8	11,6	9,8
1960-1961	Gürel(Darbe)	4,1	0,3	1,4	26,6	1,0
1962-1964	İnönü(II.)	1,3	0,0	4,2	2,8	11,2
1965-1970	Demirel	1,5	-0,2	5,2	4,5	3,8
1971-1980	I. Koalisyon	1,8	0,1	4,3	4,0	3,1
1981-1983	Ulus(Darbe)	1,0	-0,2	2,2	2,5	0,3
1984-1991	ANAP	1,6	1,3	2,3	1,9	1,1
1992-2002	II. Koalisyon	1,0	-1,7	2,9	3,5	0,3
2003-2015	AKP	1,8	-2,0	2,4	3,4	5,6
1924-2015		1,9	0,2	3,7	6,1	4,6

Kaynak: (TÜİK, 2014: 132-135; 2015: 40; 2016: 49)⁶⁰

Türkiye ekonomisinde istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları ortalamaları incelendiğinde, tüm dönemlerin toplam ortalamasının %1,9 olduğu gözlenmektedir. Toplam istihdam artış hız ortalamasında en yüksek ortalama %4,1'lik oranla 1960-1961 Gürel (Darbe) Hükümetleri süresinde gerçekleştiği ve en düşük ortalamasının %1,0'lık oranla 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleri döneminde olduğu yukarıdaki tablodan izlenmektedir. Tüm dönemler içinde sadece tarım sektöründe negatif yönlü eğilimlerin olduğu görülmüş ve diğer sektörlerin istihdam artış hızları ortalamalarında tüm dönemleri kapsayan yukarı yönlü ivmeler meydana gelmemiştir. İstihdamın artış hızları ortalamalarında %6,1'lik genel ortalama ile hizmetler sektörü diğer sektörleri geride bırakmıştır. Tarım sektöründe en yüksek istihdam artış hızı 1924-1937 İnönü Hükümetleri (I.) süresinde %2,1 olarak gerçekleşirken, 2003-2015 AKP Hükümetleri dönemi %-2,0'lık ortalama ile tarım sektörünün istihdam artış hızının en fazla daraldığı dönem olmuştur. Sanayi sektöründe en yüksek istihdam artış hızı %6,1'lik ortalama ile 1924-1937 İnönü Hükümetleri (I.) döneminde meydana gelmişken, en düşük istihdam artış hızı ise %1,4 ortalama ile 1960-1961 Gürel (Darbe) Hükümetleri döneminde olmuştur. Hizmetler sektöründe %26,6 olarak gerçekleşen en yüksek istihdam artış hızı 1960-1961 Gürel (Darbe) Hükümetleri süresinde oluşurken, en düşük istihdam artış hızı ise %1,9 ortalama ile

⁶⁰ İncelenen TÜİK kaynaklarında farklı hükümet dönemleri için istihdamın sektörler üzerindeki artış hızları ve ortalamaları hesaplanmıştır.

1984-1991 ANAP Hükümetleri döneminde olmuştur. İnşaat sektörünün oluşturduğu en yüksek istihdam artış hızı %11,2 ortalamaıyla 1962-1964 İnönü Hükümetleri (II.) döneminde yaşanırken, en düşük istihdam artış hızı ise %0,3 ortalamaıyla hem 1981-1983 Uluşu (Darbe) Hükümetleri hem de 1992-2002 ANAP Hükümetleri yönetiminde yaşanmıştır.

Tablo 72: Farklı Hükümet Dönemlerinde Genel-Gelir-Gider-Bütçe Dengesi, Vergi Geliri Ortalamaları

TL					
Yıllar	Dönemler	Gelir	Gider	Vergi Geliri	Bütçe Dengesi
1924-1937	İnönü (I.)	207	209	173	-2
1938-1949	CHP	946	912	728	34
1950-1959	Menderes	3.159	3.283	2.586	-124
1960-1961	Gürel(Darbe)	8.934	9.352	6.053	-418
1962-1964	İnönü (II.)	11.223	11.459	8.200	-236
1965-1970	Demirel	21.024	21.789	16.000	-765
1971-1980	I. Koalisyon	249.500	281.100	197.956	-31.600
1981-1983	Ulus(Darbe)	1.823.667	1.999.333	1.476.333	-175.667
1984-1991	ANAP	28.037.625	35.525.625	23.131.250	-7.488.000
1992-2002	II. Koalisyon	18.168.684.091	27.277.438.636	14.451.812.091	-9.108.754.545
2003-2015	AKP	247.849.209.923	273.276.822.538	209.278.250.846	-25.427.612.615
1924-2015		24.186.186.391	27.326.555.840	20.341.354.747	-3.140.369.449

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 140-144; Maliye Bakanlığı, 2015; 2017; TÜİK, 2014: 581-582)⁶¹

⁶¹ 1923-2013 arasında hükümetlerin gelir-gider hesabı TÜİK, 1924-2013 arasında hükümetlerin vergi geliri Kalkınma Bakanlığı, 2014-2015 arasında hükümetlerin gelir-gider hesapları Maliye Bakanlığı'nın 2015 yılı kaynağından ve 2014-2015 vergi geliri hesapları Maliye Bakanlığı'nın 2017 yılı kaynağından aktararak farklı hükümet dönemlerinin ortalamaları hesaplanmıştır. TÜİK kaynağında 1967 yılına kadar "TL" olarak ifade edilen gelir-gider hesapları, 1967 yılıyla birlikte "Bin TL" olarak gösterilirken, Kalkınma Bakanlığı'ndan alınan vergi gelirleri ise 1975 yılıyla birlikte "Bin TL" olarak gösterilmiştir. Karışıklık olmaması adına çalışmada hazırlanan tablolar bu yıllarda da "TL" olarak sürdürülmüş gelir-gider ve vergi geliri hesapları 1000'le çarpılarak tabloların aynı birimden oluşması sağlanmıştır (Ayrıca, TÜİK yayınında bütçede 2005 yılına kadar verilerin "Milyon TL", 2005-2008 yılları arasında "YTL", 2009 yılıyla birlikte "YTL"nin "TL" olduğu belirtilmiştir).

Türkiye ekonomisinin hükümetler çerçevesinden on bir farklı döneminde bütçenin yapısına bakıldığında; 1938-1939 CHP Hükümetleri dönemi hariç diğer tüm dönemlerde bütçe açığı verdiği gözlenmektedir. Genel olarak giderlerin gelirlerden çok daha fazla arttığı ve aynı zamanda vergi gelirlerinin de her dönem katlanarak arttığı izlenmiştir. Bütçe dengesinin en fazla bozulduğu dönem ise günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde olmuştur. Genel bütçe dengesindeki bozulmalar ve “istikrarsız bütçe yönetimi” 1980 sonrasında kurulan hükümet dönemlerinde hızlanarak günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetleri yönetiminde süreklilik kazanmasıyla birlikte son dönem bütçe dengesindeki açıklık -25.427.612.615 TL’yi bulmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze 1924-2015 yılları arasında hükümetlerin genel bütçe dengesi ortalaması - 3.140.369.449 TL olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, 1924-2015 yılları arasında görev yapan hükümetlerin genel itibariyle bütçe üzerinde kontrol sağlayamadığı ve böylelikle bütçe açıklarının engellenemez olduğu görülmüştür.

Tablo 73: Farklı Hükümet Dönemlerinde Dış Ticaret Göstergeleri (I)

Yıllar	Dönemler	İthalat		İhracat	
		Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı	Değer (Bin \$)	(%) Değişim Oranı
1924-1937	İnönü (I.)	86763,2	3,2	79657,4	7,8
1938-1949	CHP	144750,4	18,3	161516,3	9,2
1950-1959	Menderes	434174,4	7,5	323602,8	5,4
1960-1961	Gürsel (Darbe)	487695,5	4,0	333735,5	-0,6
1962-1964	İnönü (II.)	614764,0	3,7	386685,0	6,0
1965-1970	Demirel	747898,3	10,4	516384,8	6,3
1971-1980	I. Koalisyon	4183854,5	26,4	1698459,3	19,0
1981-1983	Ulus (Darbe)	9003676,7	5,4	5392246,7	27,8
1984-1991	ANAP	15104943,9	11,8	10322230,5	12,1
1992-2002	II. Koalisyon	39773834,8	11,0	24365230,4	9,5
2003-2015	AKP	176935453,2	13,3	112721622,6	12,4

Kaynak: (TÜİK, 2014: 437-438; 2016: 62)⁶²⁶² TÜİK kaynaklarından hareketle; farklı hükümet dönemlerinde ithalat ve ihracatın değeri ve değişim oranı ayrı olarak hesaplanarak ortalamaları alınmıştır.

Tablo 74: Farklı Hükümet Dönemlerinde Dış Ticaret Göstergeleri (II)

Yıllar	Dönemler	Dış Ticaret			(%) İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	GSYH Payları (%)		
		(Milyon \$)		Hacmi Artış Hızı (%)		İthalat	İhracat	Dış Ticaret Dengesi
		Denge	Hacmi					
1924-1937	İnönü (I.)	-7,1	166,4	4,7	97,6	5,2	4,8	-0,4
1938-1949	CHP	26,8	306,3	12,0	126,0	2,5	2,7	0,2
1950-1959	Menderes	-110,6	757,8	6,3	75,9	3,6	2,7	-0,9
1960-1961	Gürsel (Darbe)	-154,0	821,4	2,0	68,5	3,6	2,5	-1,1
1962-1964	İnönü(II.)	-228,1	1001,4	4,2	63,8	4,4	2,8	-1,7
1965-1970	Demirel	-231,5	1264,3	8,5	70,0	3,4	2,4	-1,0
1971-1980	I. Koalisyon	-2485,4	5882,3	23,1	44,7	6,4	2,8	-3,7
1981-1983	Ulus (Darbe)	-3611,4	14395,9	11,9	59,9	10,4	6,3	-4,1
1984-1991	ANAP	-4782,7	25427,2	11,7	69,2	11,8	8,1	-3,6
1992-2002	II. Koalisyon	-15408,6	64139,1	9,8	62,1	17,0	10,5	-6,4
2003-2015	AKP	-64213,8	289657,1	12,8	64,2	27,0	17,3	-9,7

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 10; TÜİK, 2014: 439-440; 2016: 76)⁶³

⁶³ Kalkınma Bakanlığı ve TÜİK kaynaklarından hareketle; farklı hükümet dönemlerinde dış ticaret göstergeleri ayrı olarak hesaplanarak ortalamaları alınmıştır.

Türkiye ekonomisinin tüm dönemler için dış ticaret verileri incelendiğinde; ithalat ve ihracat değişim oranlarının birbirinden farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. İhracat değerlerinin ithalat değerlerini geride bıraktığı tek dönem 1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi olmuştur. En fazla ithalat ve ihracatın yapıldığı dönem 2003-2015 AKP Hükümetleri dönemi olmuştur. Dış ticaret dengesi 1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi hariç diğer tüm dönemlerde negatif seyretmiştir. Dış ticaret dengesinin en fazla bozulduğu ve dış ticaret hacminin en fazla genişlediği dönem 2003-2015 AKP Hükümetleri dönemidir. İhracatın ithalatı karşılama oranında ise ilk iki dönem alınan sonuçlar süreklilik gösterememiş ve günümüze kadar gelen süreç içinde ihracatın ithalatı karşılama oranında ciddi düşüşler yaşanmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %44,7 ortalama ile en düşük olarak 1971-1980 I. Koalisyon Hükümetleri süresinde gerçekleşirken, en yüksek olarak %126,0 ortalama ile 1938-1949 CHP Hükümetleri döneminde oluşmuştur. Döviz cinsinden ithalat, ihracat ve dış ticaret dengesinin GSYH tabanlı dolara bölünmesiyle ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesinin GSYH içinde oluşturduğu paylar tüm dönemler için hesaplanmıştır. İlk altı dönem ithalat ve ihracatın GSYH içinde oluşturduğu paylarda düşük olarak iniş ve çıkışlar görülse de sonraki dönemlerde sürekli olarak yön yukarıyı göstermiştir. İhracatın % 17,3 ve ithalatın %27,0 ortalama ile GSYH içinde en yüksek paylara sahip olduğu dönem 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde oluşmuştur. En düşük ihracat payı %2,4 ortalama ile 1965-1970 Demirel Hükümetleri döneminde gerçekleşirken, en düşük ithalat payı ise %2,5 ortalama ile 1938-1949 CHP Hükümetleri süresinde meydana gelmiştir. Dış ticaret dengesinin GSYH içinde oluşturduğu payın günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetlerinde %-9,7 olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMETLER ve MAKROEKONOMİK BAŞARIM

ENDEKSLERİ 1924-2014

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de hükümetlerin elde etmiş olduğu makro iktisadi sonuçlar üzerinden işlem yapıp başarımlar endeksleri oluşturulmuştur. Makro iktisadi performans endeksleri oluşturulmasının amacı, hükümetler arasında karşılaştırmalar yapabilmek ve temel iktisadi göstergelerden oluşturulan endeksleri bir bütün olarak değerlendirmektir.

Arthur Okun ile başlayan ve Robert Barro’nun bu süreci devam ettirdiği makro iktisadi performans endeksleri konusunda birçok endeks mevcuttur. Bu çalışmada kullanılan endeksler; “Okun”, “Dar Çekirdek”, “Keynesgil”, “Boratav” ve “*Magic Square*” endeksleridir. Endekslerin oluşabilmesi için kullanılan değişkenler üzerinden işlem yapılarak hükümetlerin iktisadi başarımlar sıralamaları belirlenmiştir. Oluşturulan endekslerde temel iktisadi göstergeler olan “enflasyon”, “işsizlik”, “büyüme” ve “ihracatın ithalatı karşılama oranı” kullanılmıştır.

Dar Çekirdek, Keynesgil ve Boratav endekslerinde hükümetlerin performansları; ülkeler arası gelişmişlik düzeyini ölçmek için hazırlanan “İnsani Gelişim Endeksi” hesaplamalarındaki normalizasyon⁶⁴ yöntemi ile hesaplanmıştır.

⁶⁴ Kullanılan normalizasyon yöntemi; Bağımsız Sosyal Bilimcilerin farklı ülkelerin performanslarını karşılaştırdığı çalışmada yapılan işlemin temeline dayanmaktadır. Öncelikle normalizasyon işlemi $x_{jt}^E = \frac{x_{jt} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}$ formülüyle kaynaktan aktarılmıştır. Bu formülün içinde bulunan değişkenler ifade edildiğinde; formülde yer alan x_{jt} , t zamanındaki j hükümetinin değerini, $x_{\min}$ ve $x_{\max}$ ise x değişkeninin bütün verilerinde oluşan minimum ve maksimum değerlerini ifade etmektedir. Değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri hesaplandıktan sonra t zamanda j hükümetinin endeks değeri x_{jt}^E denkleminde oluşturulmuştur. Normalizasyon yöntemi uygulandıktan sonra değişkenler 0 ile 1 arasında değerler alacak ve elde edilen değerler endekslerin ağırlıklandırılmalarına göre hesaplanacaktır. Kullanılan değişkenler içinde enflasyon ve işsizlik iktisaden negatif yönü ifade

Ayrıca, normalizasyon işlemi uygulandıktan sonra değişkenler belli oranlara göre dağıtılmış ve bu dağıtım sonucunda değişkenler toplandıktan sonra endeksler elde edilmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 39-40).

Oliver Picek’in oluşturduğu “*Magic Square*” endeksinde de değişkenler normalizasyon işleminden sonra toplanarak hesaplanmış ve endeks oluşturulmuştur. Arthur Okun tarafından geliştirilen endeks ise; değişkenlerin salt olarak toplamına dayanmaktadır. Belirtilen bu yöntemlerle performans endeksleri oluşturularak Türkiye’de hükümetlerin iktisadi performansları karşılaştırılmış ve kuruluşundan günümüze Cumhuriyet Hükümetlerinin makroekonomik başarımı değerlendirilmiştir.

Tablo 75: Performans Endeksleri ve Ağırlıklandırmaları

Endeksler	Ağırlıklandırma			
	Enflasyon	İşsizlik	Büyüme	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
Okun Endeksi	1	1	-	-
Dar Çekirdek Endeksi	1/3	1/3	1/3	-
Keynesgil Endeksi	1/5	2/5	2/5	-
Boratav Endeksi	-	1/3	1/3	1/3
Magic Square Endeksi	1	1	1	1

Kaynak: (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 41; Picek, 2017: 10)⁶⁵

Yapılan bu tez çalışmasının başından itibaren hükümetler on bir dönem altında incelense de son bölümde bu ayırım 1924-2014 yılları arasında oluşturulan yirmi sekiz dönemi kapsamakta ve mevcut yıllarda görev yapan hükümetler başbakanların adlarıyla belirtilmektedir. Böylelikle, hükümetlerin ilk iki bölümde on bir dönem üzerinden aktarılmasının “bağlayıcı bir unsur olmadığını” ifade etmek, çalışmanın bu kısmına netlik kazandıracaktır. Kapsayıcı olması açısından hükümetler; 1924-1937 İsmet İnönü, 1938 Celal Bayar, 1939-1942 Refik Saydam, 1943-1946 Şükrü Saraçoğlu, 1947-1948 Hasan Saka, 1949-1950 Şemsettin Günaltay, 1950-1960 Adnan Menderes, 1960-1961 Cemal Gürsel, 1962-1964 İsmet İnönü, 1965 Suad Hayri Ürgüplü, 1966-1970 Süleyman Demirel, 1971-1972 Nihat Erim, 1972-1973 Ferit Melen, 1973 Mehmet Naim Talu, 1974 Bülent Ecevit, 1975-1977 Süleyman

ettiği için normalizasyon işlemi yapıldıktan sonra bu değişkenler negatif olacak ve -1 ile 0 arasında yer alacaktır.

⁶⁵ Bağımsız Sosyal Bilimcilerin oluşturduğu Boratav endeksinde, dört farklı göstergeden biri olarak belirtilen “cari denge/GSYH” yerine “ihracatın ithalatı karşılama oranı” tercih edilmiştir.

Demirel, 1978-1979 Bülent Ecevit, 1980 Süleyman Demirel, 1981-1983 Bülend Ulusu, 1984-1989 Turgut Özal, 1990-1991 Yıldırım Akbulut, 1991 Mesut Yılmaz, 1992-1993 Süleyman Demirel, 1993-1995 Tansu Çiller, 1996-1997 Necmettin Erbakan, 1997-1998 Mesut Yılmaz, 1999-2002 Bülent Ecevit ve 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan hükümetlerinden oluşmaktadır.

3.1. Okun Endeksi

20'nci yüzyılın önemli iktisatçılarından biri olarak bilinen Arthur Okun, 1970'lerde artan enflasyona karşı bir tepki olarak "sefalet" ya da "hoşnutsuzluk" endeksi olarak bilinen bir endeks geliştirmiştir. Bu endeks enflasyon ve işsizlik oranlarından yola çıkarak her iki değişkenin toplanmasıyla oluşturulmuştur (Okun, 2015: 157). Enflasyon ve işsizlik oranlarının toplanmasıyla elde edilen sonuçların yüksek çıkması, iktisadi başarımda düşük performansın olduğunu gösterirken, toplanan sonuçların düşük çıkması ise iktisadi başarımın yüksekliğini göstermiştir.

Tablo 76: Hükümetler ve Okun Endeksi

Sıra	Yıllar	Hükümetler	Okun Endeksi
1	1938	Celal Bayar	1,74
2	1924-1937	İsmet İnönü	3,01
3	1949-1950	Şemsettin Günaltay	3,15
4	1947-1948	Hasan Saka	3,85
5	1962-1964	İsmet İnönü	7,08
6	1960-1961	Cemal Gürsel	7,59
7	1965	Suad Hayri Ürgüplü	10,29
8	1950-1960	Adnan Menderes	11,22
9	1966-1970	Süleyman Demirel	11,78
10	1943-1946	Şükrü Saraçoğlu	14,18
11	2003-2014	Recep Tayyip Erdoğan	20,29
12	1972-1973	Ferit Melen	21,95
13	1973	Mehmet Naim Talu	22,4
14	1974	Bülent Ecevit	22,5
15	1971-1972	Nihat Erim	24,95
16	1939-1942	Refik Saydam	26,93
17	1975-1977	Süleyman Demirel	27,93
18	1981-1983	Bülend Ulusu	38,53
19	1984-1989	Turgut Özal	58,61
20	1999-2002	Bülent Ecevit	63,26
21	1978-1979	Bülent Ecevit	66,85
22	1990-1991	Yıldırım Akbulut	71,2
23	1991	Mesut Yılmaz	74,1
24	1992-1993	Süleyman Demirel	76,8
25	1996-1997	Necmettin Erbakan	88,9
26	1997-1998	Mesut Yılmaz	91,15

27	1993-1995	Tansu Çiller	97,03
28	1980	Süleyman Demirel	109,5

Kaynak: (Bulutay, 1995: 256-262; Doğruel ve Doğruel, 2015: 38; TÜİK, 2014: 126-127; 2015: 38)⁶⁶

Hükümetlerin Okun endeksi sıralamaları incelendiğinde; en yüksek performans 1,74 oranla 1938 yılı Celal Bayar Hükümeti süresinde gerçekleşmiş ve en düşük performans başka bir deyişle en yüksek “hoşnutsuzluk” 109,5 oranla 1980 yılı Süleyman Demirel Hükümetinde görülmüştür. Cumhuriyet Hükümetlerinin ilk döneminden sonra hoşnutsuzluk seviyesi yükselmeye başlamış ve 1965 Suad Hayri Ürgüplü Hükümetiyle birlikte çift hanelere ulaşmıştır.

Askeri darbe hükümetleri karşılaştırıldığında; 1960-1961 Cemal Gürsel yönetimi hoşnutsuzluk endeksinde 7,59 orana sahipken, 1981-1983 Bülend Ulusu yönetiminde hoşnutsuzluk seviyesinin daha da yükseldiği ve endeks değerinin 38,53 olduğu görülmektedir.

“Koalisyon yılları” olarak bilinen 1990’lı yılların Okun endeksinde son sıralarda olması hoşnutsuzluk seviyesinin bu yıllarda en yüksek seviyelerde olduğunu işaret etmektedir. Günümüze en yakın dönem olan 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan Hükümetleri süresinde hoşnutsuzluk seviyesi 20,29 oranla on birinci sırada yer almaktadır.

On yıl ve daha fazla süre ülke yönetiminde söz sahibi olan üç hükümetin kendi içinde endeks oranları değerlendirildiğinde; 1924-1937 İsmet İnönü 3,01 oranla birinci, 1950-1960 Adnan Menderes 11,22 oranla ikinci ve 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan 20,29 oranla üçüncü sırada yer almıştır.

3.2. Dar Çekirdek Endeksi

“İşsizlik”, “enflasyon” ve “büyüme” oranlarını içeren “Dar Çekirdek” endeksi bu verilerin normalizasyon sürecine dâhil olduktan sonra 1/3’lük eş değerlere bölünmesiyle oluşturulan performans endeksidir. (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 40). Kullanılan değişkenlerin makroekonomik başarımdaki matematiksel ağırlıkları

⁶⁶ 1988 yılına kadar işsizlik oranları Bulutay’ın kaynağından ve sonraki yıllar için işsizlik oranları TÜİK verilerinden alınarak hesaplamalar yapılmıştır. 1923-2003 yılları arasında enflasyon oranları Fatma-Suut Doğruel’in kaynağından ve 2003 sonrası enflasyon oranları ise TÜİK verilerinden hareketle aynı yöntemle hesaplanmıştır (Tüketici fiyat endeksine göre hesaplanan enflasyon oranlarında baz yıl 1923=100 kabul edilmiştir).

aynı olmakla birlikte enflasyon ve işsizlik verilerinin negatif değerler olarak yansıtılması hükümetlerin performans sıralamalarını etkilemiştir.

Tablo 77: Hükümetler ve Dar Çekirdek Endeksi

Sıra	Yıllar	Hükümetler	Dar Çekirdek Endeksi
1	1947-1948	Hasan Saka	0,294
2	1938	Celal Bayar	0,291
3	1924-1937	İsmet İnönü	0,178
4	1950-1960	Adnan Menderes	0,172
5	1962-1964	İsmet İnönü	0,153
6	1949-1950	Şemsettin Günaltay	0,113
7	1966-1970	Süleyman Demirel	0,068
8	1960-1961	Cemal Gürsel	0,044
9	1965	Suad Hayri Ürgüplü	0,032
10	1971-1972	Nihat Erim	-0,007
11	1943-1946	Şükrü Saraçoğlu	-0,012
12	1972-1973	Ferit Melen	-0,027
13	1974	Bülent Ecevit	-0,046
14	1975-1977	Süleyman Demirel	-0,077
15	1939-1942	Refik Saydam	-0,079
16	1973	Mehmet Naim Talu	-0,089
17	1981-1983	Bülend Ulusu	-0,132
18	2003-2014	Recep Tayyip Erdoğan	-0,178
19	1996-1997	Necmettin Erbakan	-0,205
20	1984-1989	Turgut Özal	-0,209
21	1992-1993	Süleyman Demirel	-0,239
22	1990-1991	Yıldırım Akbulut	-0,251
23	1997-1998	Mesut Yılmaz	-0,269
24	1999-2002	Bülent Ecevit	-0,338
25	1991	Mesut Yılmaz	-0,374
26	1993-1995	Tansu Çiller	-0,393
27	1978-1979	Bülent Ecevit	-0,396
28	1980	Süleyman Demirel	-0,573

Kaynak: (Bulutay, 1995: 256-262; Doğruel ve Doğruel, 2005: 214-215; Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11; TÜİK, 2014: 126-127; 2015: 38)⁶⁷

Hükümetlerin Dar Çekirdek endeks sıralamaları incelendiğinde; en başarılı performans 0,294 oranla 1947-1948 Hasan Saka Hükümetleri yönetiminde olduğu ve

⁶⁷ 1988 yılına kadar işsizlik oranları Bulutay'ın kaynağından ve sonraki yıllar için işsizlik oranları TÜİK verilerinden alınarak hesaplamalar yapılmıştır. 1923-2003 yılları arasında enflasyon oranları Fatma-Suut Doğruel'in kaynağından ve 2003 sonrası enflasyon oranları ise TÜİK verilerinden hareketle aynı yöntemle hesaplanmıştır (Tüketici fiyat endeksine göre hesaplanan enflasyon oranlarında baz yıl 1923=100 kabul edilmiştir). Büyüme oranları ise Kalkınma Bakanlığı ve TÜİK verilerinden alınarak işlem yapılmıştır.

en düşük performansın ise -0,573 oranla 1980 Süleyman Demirel Hükümeti süresinde gerçekleştiği görülmektedir.

Genel olarak bu endekste, Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan hükümetlerin makroekonomik başarımlarının diğer hükümetlere göre daha üstte olduğu anlaşılmaktadır.

Darbe dönemi hükümetleri karşılaştırıldığında; 1960-1961 Cemal Gürsel Hükümetleri 0,044'lük endeks oranıyla sekizinci sırada yer alırken, 1981-1983 Bülend Ulusu Hükümeti yönetiminde endeks oranı -0,132 olmuş ve hükümetlerin performans sıralamasında on yedinci sırada yer almıştır.

“Koalisyon yılları” olarak bilinen 1990'lı yıllarda yönetimde olan hükümetlerin incelenen endekste son sıralarda yer aldığı gözlenmektedir. Günümüze en yakın dönem olan 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan Hükümetlerinin, incelenen endekste 1999-2002 Ecevit Hükümetlerinden sonra performansı düzelme patikasına girse de “koalisyon yılları” olarak bilinen 1990'lı yıllarda kaydedilen makroekonomik performans sonuçlarıyla pek de farklılık göstermediği ve yirmi sekiz dönem içinde on sekizinci sırada yer aldığı görülmektedir.

On yıl ve daha fazla süre ülke yönetiminde söz sahibi olan üç hükümetin kendi içinde endeks oranları değerlendirildiğinde; 1924-1937 İsmet İnönü 0,178 oranla birinci, 1950-1960 Adnan Menderes 0,172 oranla ikinci ve 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan -0,178 oranla üçüncü sırada yer almıştır. Burada varılan sonuç şunu göstermektedir ki; Dar Çekirdek endeksinde İnönü ve Menderes yönetiminin uzun dönem içinde yaklaşık aynı oranlara sahip olduğu ve Erdoğan yönetiminin diğer iki dönemden negatif olarak ayrıştığı gözlenmektedir.

3.3. Magic Square Endeksi

Oliver Picek tarafından geliştirilen bu endeks, genel olarak iktisaden sağlanmak istenen başarımın altyapısını oluşturur. Bu başarımın elde edilebilmesi için kullanılan değişkenler sihirli kareye benzetilmiş ve bu karenin temeli; istikrarlı büyüme, düşük enflasyon, yüksek istihdam ve dengeli cari işlemlere dayanmıştır. Bu endekste makroekonomik başarıyı ölçmek için kullanılan değişkenler; büyüme, işsizlik, enflasyon ve ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Kullanılan değişkenlere normalizasyon işlemi yapıldıktan sonra, değişkenler 1'e eşit oranlanarak ağırlıklandırılmıştır (Picek, 2017: 3-10).

Tablo 78: Hükümetler ve Magic Square Endeksi

Sıra	Yıllar	Hükümetler	Magic Square Endeksi
1	1938	Celal Bayar	1,396
2	1947-1948	Hasan Saka	1,280
3	1924-1937	İsmet İnönü	1,062
4	1943-1946	Şükrü Saraçoğlu	0,965
5	1950-1960	Adnan Menderes	0,861
6	1949-1950	Şemsettin Günaltay	0,796
7	1962-1964	İsmet İnönü	0,714
8	1939-1942	Refik Saydam	0,609
9	1965	Suad Hayri Ürgüplü	0,490
10	1966-1970	Süleyman Demirel	0,488
11	1960-1961	Cemal Gürsel	0,425
12	1971-1972	Nihat Erim	0,180
13	1972-1973	Ferit Melen	0,140
14	1973	Mehmet Naim Talu	-0,020
15	1974	Bülent Ecevit	-0,072
16	1981-1983	Bülend Ulusu	-0,176
17	1975-1977	Süleyman Demirel	-0,230
18	2003-2014	Recep Tayyip Erdoğan	-0,279
19	1984-1989	Turgut Özal	-0,309
20	1996-1997	Necmettin Erbakan	-0,444
21	1992-1993	Süleyman Demirel	-0,508
22	1990-1991	Yıldırım Akbulut	-0,518
23	1997-1998	Mesut Yılmaz	-0,613
24	1999-2002	Bülent Ecevit	-0,746
25	1991	Mesut Yılmaz	-0,862
26	1993-1995	Tansu Çiller	-0,928
27	1978-1979	Bülent Ecevit	-1,069
28	1980	Süleyman Demirel	-1,685

Kaynak: (Bulutay, 1995: 256-262; Doğruel ve Doğruel, 2005: 214-215; Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11; TÜİK, 2014: 126-127, 437-438; 2015; 38-62)⁶⁸

Hükümetlerin *Magic Square* endeksi sıralamaları değerlendirildiğinde; 1938 Celal Bayar yönetiminin 1,396 oranla endeks sıralamasında en yüksek performansa sahip olduğu ve 1980 Süleyman Demirel yönetiminin -1,685 oranla dönemler içinde en düşük performans gösterdiği anlaşılmaktadır. 1939-1942 Refik Saydam Hükümeti

⁶⁸ 1988 yılına kadar işsizlik oranları Bulutay'ın kaynağından ve sonraki yıllar için işsizlik oranları TÜİK verilerinden alınarak hesaplamalar yapılmıştır. 1923-2003 yılları arasında enflasyon oranları Fatma-Suut Doğruel'in kaynağından ve 2003 sonrası enflasyon oranları ise TÜİK verilerinden hareketle aynı yöntemle hesaplanmıştır (Tüketici fiyat endeksine göre hesaplanan enflasyon oranlarında baz yıl 1923=100 kabul edilmiştir). Büyüme oranları ise Kalkınma Bakanlığı ve TÜİK verilerinden alınarak işlem yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranları ise TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

dönemi hariç, Cumhuriyetin erken döneminden çok partili döneme geçişi de kapsayan 1950-1960 Menderes Hükümetleri endeksin üst sıralarında yer almıştır.

Darbe dönemi hükümetleri karşılaştırıldığında; 1960-1961 Cemal Gürsel Hükümetleri 0,425’lik endeks oranıyla on birinci sırada yer alırken, 1981-1983 Bülend Ulusu Hükümeti yönetiminde endeks oranı -0,176 olmuş ve hükümetlerin performans sıralamasında on altıncı sırada yer almıştır.

“Koalisyon yılları” olarak bilinen 1990’lı yıllar genel olarak endekste alt sıraları oluşturarak düşük performansın gösterildiği yıllar olarak değerlendirilmektedir. Günümüze en yakın dönem olan 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan Hükümetleri -0,279’luk oranla başarı endeksinde on sekizinci sırada yer almaktadır.

On yıl ve daha fazla süre ülke yönetiminde söz sahibi olan üç hükümetin kendi içinde endeks oranları değerlendirildiğinde; 1924-1937 İsmet İnönü 1,062’lik oranla birinci, 1950-1960 Adnan Menderes 0,861’lik oranla ikinci ve 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan -0,279’lük oranla üçüncü sırada yer almıştır. Bu endekste Erdoğan yönetiminin uzun dönem içinde diğer iki dönemden negatif olarak ayrıştığı gözlenmektedir.

3.4. Boratav Endeksi

Korkut Boratav’ın düşük enflasyon oranı bir iktisadi ferahlık olarak görülmemesi ve endeksler içinde bir değişken olarak kullanılmaması gerektiği fikrinden hareketle oluşturulan bu endeks; işsizlik, büyüme ve ihracatın ithalatı karşılama oranı üzerinden oluşturulmuştur. Kullanılan değişkenlerin normalizasyon süreci sonunda makroekonomik başarı endeksinde katkısı 1/3 olarak eş değerde verilmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 41).

Tablo 79: Hükümetler ve Boratav Endeksi

Sıra	Yıllar	Hükümetler	Boratav Endeksi
1	1938	Celal Bayar	0,467
2	1947-1948	Hasan Saka	0,435
3	1943-1946	Şükrü Saraçoğlu	0,362
4	1924-1937	İsmet İnönü	0,354
5	1950-1960	Adnan Menderes	0,318
6	1939-1942	Refik Saydam	0,285
7	1949-1950	Şemsettin Günaltay	0,274
8	1962-1964	İsmet İnönü	0,253

9	1965	Suad Hayri Ürgüplü	0,188
10	1966-1970	Süleyman Demirel	0,188
11	1960-1961	Cemal Gürsel	0,159
12	1971-1972	Nihat Erim	0,124
13	1996-1997	Necmettin Erbakan	0,123
14	1972-1973	Ferit Melen	0,101
15	1997-1998	Mesut Yılmaz	0,073
16	1984-1989	Turgut Özal	0,065
17	1992-1993	Süleyman Demirel	0,055
18	1973	Mehmet Naim Talu	0,048
19	1981-1983	Bülend Ulusu	0,046
20	1990-1991	Yıldırım Akbulut	0,036
21	1974	Bülent Ecevit	0,029
22	1975-1977	Süleyman Demirel	-0,011
23	1993-1995	Tansu Çiller	-0,017
24	2003-2014	Recep Tayyip Erdoğan	-0,059
25	1999-2002	Bülent Ecevit	-0,066
26	1991	Mesut Yılmaz	-0,070
27	1978-1979	Bülent Ecevit	-0,165
28	1980	Süleyman Demirel	-0,228

Kaynak: (Bulutay, 1995: 256-262; Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11; TÜİK, 2014: 126-127, 437-438; 2015: 38-62)⁶⁹

Hükümetlerin Boratav endeksi sıralamaları değerlendirildiğinde; 1938 Celal Bayar yönetiminin 0,467 oranla endeks sıralamasında en yüksek performansa sahip olduğu ve 1980 Süleyman Demirel yönetiminin -0,228 oranla dönemler için en düşük performans gösterdiği anlaşılmaktadır. İncelenen endekste Cumhuriyetin ilk hükümetlerinde makroekonomik başarımın daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Darbe dönemi hükümetleri karşılaştırıldığında; 1960-1961 Cemal Gürsel 0,159 endeks oranıyla dönemler içinde on birinci sırada yer alırken 1981-1983 Bülend Ulusu 0,046 endeks oranıyla on dokuzuncu sıraya gerilemiştir. 1970'lerin ortasından 1990'ların tamamına kadar görev yapan hükümetler bu başarım endeksinde son sıraları oluşturmaktadır.

Günümüze en yakın hükümet olan 2003-2014 Tayyip Erdoğan Hükümetleri -0,059 endeks oranıyla yirmi dördüncü sırada yer alırken, kendinden bir önce görevde

⁶⁹ 1988 yılına kadar işsizlik oranları Bulutay'ın kaynağından ve sonraki yıllar için işsizlik oranları TÜİK verilerinden alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Büyüme oranları ise Kalkınma Bakanlığı ve TÜİK verilerinden alınarak işlem yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranları ise TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

olan 1999-2002 Ecevit Hükümetleri -0,066 endeks oranıyla makroekonomik performans sıralamasında yirmi beşinci sırada yer almıştır. Başka bir deyişle kullanılan iktisadi değişkenler açısından son iki dönem arasında iktisaden pek de farklılık olmadığı işaret edilmektedir.

On yıl ve daha fazla süre ülke yönetiminde söz sahibi olan üç hükümetin kendi içinde endeks oranları değerlendirildiğinde; 1924-1937 İsmet İnönü 0,354'lük oranla birinci, 1950-1960 Adnan Menderes 0,318'lik oranla ikinci ve 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan -0,059'luk oranla üçüncü sırada yer almıştır. Uzun dönem karşılaştırmasında İnönü ve Menderes yönetimleri birbirine yakın değerlerde seyrederken, Erdoğan yönetiminin diğer iki dönemden negatif olarak ayrıştığı gözlenmektedir.

3.5. Keynesgil Endeks

Keynesgil endeks olarak adlandırdıkları bu iktisadi başarımlar endeks türünde John Maynard Keynes'in iktisadi göstergeler üzerinde vurguladığı önem sıralamalarına göre seçilen değişkenler ağırlıklandırılmıştır. Kullanılacak değişkenler işsizlik, büyüme ve enflasyondur. Normalizasyon işlemi yapıldıktan sonra işsizlik, enflasyon ve büyüme verileri toplanarak endeks oluşturulacaktır. Değişkenler; işsizlik 2/5, büyüme 2/5 ve enflasyon 1/5 olarak oranlanmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 40-41).

Tablo 80: Hükümetler ve Keynesgil Endeks

Sıra	Yıllar	Hükümetler	Keynesgil Endeks
1	1947-1948	Hasan Saka	0,358
2	1938	Celal Bayar	0,351
3	1950-1960	Adnan Menderes	0,225
4	1924-1937	İsmet İnönü	0,213
5	1962-1964	İsmet İnönü	0,193
6	1949-1950	Şemsettin Günaltay	0,140
7	1966-1970	Süleyman Demirel	0,096
8	1960-1961	Cemal Gürsel	0,064
9	1965	Suad Hayri Ürgüplü	0,053
10	1971-1972	Nihat Erim	0,030
11	1943-1946	Şükrü Saraçoğlu	0,010
12	1972-1973	Ferit Melen	0,000
13	1974	Bülent Ecevit	-0,023
14	1939-1942	Refik Saydam	-0,045
15	1975-1977	Süleyman Demirel	-0,052
16	1973	Mehmet Naim Talu	-0,074
17	1996-1997	Necmettin Erbakan	-0,083

18	1981-1983	Bülend Ulusu	-0,096
19	1984-1989	Turgut Özal	-0,150
20	1992-1993	Süleyman Demirel	-0,152
21	1997-1998	Mesut Yılmaz	-0,156
22	1990-1991	Yıldırım Akbulut	-0,176
23	2003-2014	Recep Tayyip Erdoğan	-0,192
24	1999-2002	Bülent Ecevit	-0,296
25	1993-1995	Tansu Çiller	-0,297
26	1991	Mesut Yılmaz	-0,318
27	1978-1979	Bülent Ecevit	-0,360
28	1980	Süleyman Demirel	-0,488

Kaynak: (Bulutay, 1995: 256-262; Doğruel ve Doğruel, 2005: 214-215; Kalkınma Bakanlığı, 2015: 11; TÜİK, 2014: 126-127; 2015: 38)⁷⁰

Keynesgil endeks sıralamaları değerlendirildiğinde; 1947-1948 Hasan Saka yönetiminde makroekonomik performansın 0,358 endeks oranıyla tüm dönemler içinde en yüksekte olduğu ve 1980 Süleyman Demirel yönetiminin -0,488 endeks oranıyla en düşük iktisadi performans sergilediği anlaşılmaktadır. Genel olarak Cumhuriyetin ilk yıllarındaki hükümetlerin makro iktisadi başarısının diğer hükümetlere göre daha yoğunlukta olduğu gözlenmektedir.

Darbe dönemi hükümetleri karşılaştırıldığında; 1960-1961 Cemal Gürsel iktidarının 0,064 endeks ortalamasıyla sekizinci sırada yer aldığı, 1981-1983 Bülend Ulusu yönetiminin -0,096 endeks ortalamasıyla on sekizinci sıraya gerilediği görülmektedir.

Günümüze en yakın dönem olan 2003-2014 Tayyip Erdoğan Hükümetleri -0,192 endeks ortalamasıyla düşük bir performans göstererek dönemler içinde yirmi üçüncü sırada yer almıştır. Ayrıca, bu dönemin -0,296 endeks ortalamasıyla yirmi dördüncü sırada yer alan 1999-2002 Bülent Ecevit iktidarından iktisaden pek de farklı olmadığı görülmektedir.

On yıl ve daha fazla süre ülke yönetiminde söz sahibi olan üç hükümetin kendi içinde endeks oranları değerlendirildiğinde; 1950-1960 Adnan Menderes 0,225'lik oranla birinci 1924-1937 İsmet İnönü 0,213'lük oranla ikinci ve 2003-2014 Recep

⁷⁰ 1988 yılına kadar işsizlik oranları Tuncer Bulutay'ın kaynağından ve sonraki yıllar için işsizlik oranları TÜİK verilerinden alınarak hesaplamalar yapılmıştır. 1923-2003 yılları arasında enflasyon oranları Fatma-Suut Doğruel'in kaynağından aktarılmış ve 2003 sonrası enflasyon oranları ise TÜİK verilerinden hareketle aynı yöntemle hesaplanarak işlem yapılmıştır (Tüketici fiyat endeksine göre hesaplanan enflasyon oranlarında baz yıl 1923=100 kabul edilmiştir). Büyüme oranları ise Kalkınma Bakanlığı ve TÜİK verilerinden alınarak işleme konulmuştur.

Tayyip Erdoğan -0,192'lik oranla üçüncü sırada yer almıştır. Uzun dönem karşılaştırmasında Menderes ve İnönü yönetimleri birbirine yakın değerlerde seyrederken, Erdoğan yönetiminin diğer iki dönemden negatif olarak ayrıştığı gözlenmektedir.

İncelenen “Okun”, “Dar Çekirdek”, “*Magic Square*”, “Boratav” ve “Keynesgil” endeksleri karşılaştırıldığında, genel olarak tüm endekslerde benzer sonuçlara ulaşıldığı gözlenmiştir. Bu sonuçlar, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kurulan hükümetlerin diğer dönemlere göre daha başarılı olduğunu ve beş farklı makroekonomik başarı endeksinde de en üst sıraları oluşturduğunu göstermiştir. Darbe dönemi hükümetleri karşılaştırıldığında; tüm endekslerde 1960-1961 Cemal Gürsel yönetiminin 1981-1983 Bülend Ulusu yönetimine göre daha başarılı bir performansa sahip olduğu gözlenmiştir. Planlı ekonomiye geçilen 1960'lı yıllarda görev yapan hükümetler, Cumhuriyetin erken dönemlerinde elde edilen iktisadi başarıyı izleyerek tüm endekslerde genel olarak beşinci ve onuncu sıralar arasında yer almıştır. 1970'li yılların ilk dönemindeki hükümetler tüm endekslerde genel olarak orta sıraları oluştururken, 1970'lerin ikinci yarısında görev yapan hükümetler tüm endekslerde alt sıralara yakın seyretilmiş ve özellikle bu durum Boratav endeksinde daha da belirginleşmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda görev yapan hükümetler ise genel olarak tüm endekslerde en alt sıralarda yer alarak en düşük performansları oluşturmuştur. Günümüze en yakın dönem olan 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan Hükümetleri, Okun endeksinde on birinci sırada yer alırken, diğer tüm endekslerde on sekizinci ve yirmi dördüncü sıralar arasında yer almış ve genel olarak düşük bir iktisadi performans sergilemiştir. Tüm endeksler üzerinden on yıl ve daha fazla görev yapan hükümetler karşılaştırıldığında; 1950-1960 Menderes ve 1924-1937 İnönü yönetimleri en üst sıralarda yer alırken, 2003-2014 Erdoğan yönetimi her iki dönemin de gerisinde kalarak alt sıralarda yer almıştır. Ayrıca, tüm endeksleri baz alarak son bir değerlendirme yapıldığında; 2000'li yıllardaki hükümetlerin iktisadi performanslarının, “1980'li ve 1990'lı” yıllarda görev yapan hükümetlerden pek de farklı sonuçlara sahip olmadığı gözlenmiştir.

SONUÇ

1923-2015 yılları arasında Türkiye’de görev yapan hükümetlerin iktisadi ve siyasi gelişimi on bir döneme ayrılarak genel bir bakışla incelenmiştir. Tarihsel olarak, Cumhuriyetin kuruluşundan 1930’ların başına kadar “dışa açık bir ekonomi politikası” izleyen İnönü yönetimi, 1930’larla birlikte iktisadi süreçte “devletçiliği” benimsemiş ve 1930’ların sonuna kadar iktisadi hamlelerini bu çizgide sürdürmüştür. CHP Hükümetleri ile devam eden süreçte, II. Dünya Savaşı’nın ardından devletin iktisadi alandaki rolü azaltılırken, aynı zamanda ekonomide “liberalleşme sinyalleri” görülmüştür. 1950 yılında tek partili rejimden çok partili rejime geçilmesiyle birlikte yönetime gelen Adnan Menderes, ilk döneminde kamuyu daraltıp özel girişimleri desteklerken, ikinci döneminde ise “korumacı iktisat politikaları” uygulamıştır. 1960 yılındaki askeri darbe, Türkiye’nin demokratik sürecine gölge düşürürken, bu yıllarda “planlı ekonomi” iktisadi hayata yön vermiştir. Gürsel (Darbe) Hükümetleri sonrasında demokratik ortamın sağlanmasıyla birlikte kurulan İnönü ve Demirel yönetimleri de planlama çizgisinde ekonomiyi yönetmiştir. 1970’lerin başından sonuna kadar, koalisyonların yoğunluğunda bir dönem yaşanmış ve ekonomide “planlama” hamleleri devam ederken, “ithal ikameci sanayileşme” gündemde olmuştur. 1980 yılındaki askeri darbe, koalisyonları sonlandırarak demokrasiyi kesintiye uğratarak, aynı zamanda “24 Ocak Kararları”nın da etkisiyle Türkiye’yi iktisaden ve siyaseten dönüşüme uğratmış ve Ulusu (Darbe) Hükümeti sonrasında kurulan ANAP Hükümetleri ile birlikte iktisadi süreçte “serbest piyasa ekonomisi” ağırlığını göstermiştir. 1990’ların başından 2002 yılına kadar koalisyonların yoğunluğunda hükümetler kurulmuş ve bu yıllarda “liberal iktisat politikaları” uygulanmıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde AKP’nin yönetime gelmesiyle birlikte koalisyonlar sona ermiş ve “serbestleşme politikaları” daha da hızlandırılmıştır.

İncelenen 1924-2015 yılları arasında görev yapan hükümetlerin iktisadi büyüme hız ortalamasının %4,8 olduğu hesaplanmış ve en yüksek iktisadi büyüme hızının %7,7 ortalamayla 1924-1937 İnönü (I.) Hükümetleri yönetiminde gerçekleştiği gözlenmiştir. Sürekli olarak artış eğiliminde olmayan iktisadi büyüme hızı, diğer dönemlerde farklılık göstermiş ve “çok partili siyasal rejim”e geçildikten sonra 1950-1959 Menderes Hükümetlerinde %7,1’lik ortalama seyrederken, günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetleri yönetiminde ise %4,4’lük bir ortalama seyretmiştir.

Türkiye ekonomisinde “öncü sektör” olarak adlandırılan tarım sektörünün GSYH içindeki ortalama payı; 1923-1937 İnönü (I.) Hükümetlerinde %44,6 iken, zaman içinde bu pay sürekli azalarak 2003-2015 AKP Hükümetlerinde ortalama %9,7’ye gerilemiştir. Bu düşüş, tarım sektöründe istihdam edilenlerin ortalamasını da etkileyerek, 1923-1937 İnönü (I.) Hükümetlerinde %88,4 olan ortalama payı 2003-2015 AKP Hükümetlerinde %25’e düşürmüştür. Hükümetlerin sanayi sektörü üzerinden bir aks oluşturma hamlesi beklediği yankıyı ilk dönemlerde bulamasa da 1970’ler sonrasında sanayi sektörünün GSYH içindeki payı ortalama olarak %20’lerin yukarısında seyretmiş ancak bu gelişme sektörde istihdam yaratma konusunda etkili olamamıştır. 1923-2015 yılları arasında sanayi sektörünün istihdamdaki payı %11,3 ortalama ile sınırlı kalmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze inşaat sektörünün GSYH içindeki payı çift hanelere ulaşamamış ve aynı zamanda diğer sektörler göre istihdama katkısı düşük seviyelerde seyretmiştir. Ayrıca inşaat sektöründe en fazla büyüme, 1924-1937 İnönü I. (%9,8) ve 1950-1959 Menderes (%8,7) yönetimlerinde yaşanmıştır. Hizmetler sektörünün GSYH içindeki payı 1923-1937 İnönü (I.) Hükümetlerinde %27,9 ortalama gerçeğleırken, günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetlerinde bu ortalama %56,8’e ulaşmıştır. Yine bu dönemler aralığında hizmetler sektörünün istihdam oranındaki ortalama payı %5,9’dan %48,9’a yükselmiştir.

Tüm hükümet dönemleri için sektörlerin bir değerlendirilmesi yapıldığında; Cumhuriyetin erken döneminden günümüze, tarım sektöründe her dönem için ciddi bir düşüş eğilimi gözlenmişken, hizmetler sektöründe ise yukarı yönlü eğilim oluşmuştur. Sanayi sektöründe ise ciddi bir eğilim görülmemekle birlikte genel olarak düşük oranlarda her dönem GSYH içindeki pay artmış ve inşaat sektöründe 1950-1959 Menderes yönetimiyle birlikte GSYH içindeki pay %5’in üzerinde seyretmiştir.

Genel olarak istihdam oranı, 1950-1959 Menderes Hükümetlerini de kapsayan döneme kadar ortalama olarak %70’lere yakın seyreterek sürekli artış eğiliminde olmuştur. “Planlı dönem” olarak bilinen 1960’lı yıllarla birlikte istihdam oranında düşüşler tüm hükümetler boyunca sürekli olarak devam etmiş ve son dönem 2003-2015 AKP Hükümetlerinde istihdam oranının ortalaması %43,3’e gerilemiştir. 1971-1980 I.Koalisyon Hükümetlerine kadar %5’in altında seyreden işsizlik oranı ortalaması, bu dönemle birlikte sürekli olarak %7’nin üzerinde seyretmiş ve

günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetleri döneminde ilk defa çift hanelere ulaşarak %10,6'ya yükselmiştir.

Genel bütçe dengesine bakıldığında ise; bütçenin açık vermeyerek fazla verdiği tek dönem 1938-1949 CHP Hükümetleri dönemi olmuştur. 1950 sonrasında Menderes Hükümetleriyle birlikte bütçe sürekli olarak her dönem açık vermiş ve 1970'lerde "koalisyon yılları" döneminde bütçe dengesindeki bozukluk belirginleşmiştir. 1980 sonrası uygulanan "liberal politikalar" ile birlikte bütçedeki dengesizlik 1981-1983 Ulusu (Darbe) Hükümetlerinde daha da hızlanmış ve günümüze en yakın dönem olan 2003-2015 AKP Hükümetleri süresinde bütçe açığı en yüksekte seyretmiştir.

Dış ticaret dengesine bakıldığında ise; dengenin sağlandığı ve ihracatın ithalatı karşıladığı tek dönem (%126,0 ortalama) 1938-1949 CHP Hükümetleri döneminde olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı en düşük olarak %44,7 ortalama) 1971-1980 I.Koalisyon Hükümetleri döneminde gerçekleşmiştir. İhracatın ve ithalatın GSYH içinde oluşturduğu paylar ortalama olarak 1992-2002 II. Koalisyon Hükümetleriyle birlikte çift hanelere ulaşmış ve 2003-2015 AKP Hükümetleri süresinde ithalatın GSYH içinde oluşturduğu pay %27,0 ortalamaya ulaşırken ihracatın payı ise %17,3'e yükselmiştir.

Yapılan bu çalışmada, "işsizlik, büyüme, enflasyon ve ihracatın ithalatı karşılama oranı" gibi temel iktisadi göstergeler kullanılarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin makroekonomik başarımları endeksleri oluşturulmuştur. Hesaplanan beş farklı makroekonomik başarımları endeksinde ulaşılan sonuçlar, Cumhuriyetin erken döneminde kurulan hükümetlerin iktisadi performanslarının daha yüksek olduğunu göstermiştir.

"Çok partili siyasal hayat"a geçişin başlangıcı olarak ifade edilen 1950-1960 Adnan Menderes yönetimi, "Okun endeksi" hariç diğer tüm endekslerde en başarılı beş hükümet içinde yer almıştır. "Planlı dönem"e geçilen 1960'lı yıllarda görev yapan hükümetler ise endeks sıralamalarında genel olarak beşinci ve onuncu sıralar arasında yer alarak üst sıralara yakın bir iktisadi başarımları göstermiştir. 1970'li yılların ilk yarısına kadar görev yapan hükümetlerin endeks sıralamalarında genel olarak orta sıralarda yer aldığı gözlenirken, 1970'lerin ikinci yarısında görev yapan hükümetler

başarım endekslerinde alt sıralara yakın seyrederek düşük bir performansa sahip olmuştur.

Darbe dönemi hükümetlerinin iktisadi performansları karşılaştırıldığında ise; tüm endekslerde 1960-1961 Gürsel (Darbe) yönetiminin, 1981-1983 Ulu (Darbe) yönetimine göre daha iyi sonuçlar elde ettiğı gözlenmiştir.

On yıl ve daha fazla görev yapan hükümetlerin tüm endeksler üzerinden bir karşılaştırması yapıldığında, ulaşılan sonuçlar; 1923-1937 İsmet İnönü ve 1950-1960 Adnan Menderes yönetimlerinin tüm başarım endekslerinde en üst sıraları oluşturduğunu gösterirken, 2003-2014 Recep Tayyip Erdoğan Hükümetlerinin bu yönetimlerden negatif olarak ayrıştığını göstermiştir.

“1980’li ve 1990’lı” yıllarda görev yapan hükümetlerin makroekonomik başarım endekslerinde son sıraları oluşturması, bu dönemlerde “yüksek enflasyon, yüksek işsizlik, düşük büyüme ve yüksek cari açığın” yaşandığını göstermiştir.

İktisadi başarım performansları açısından, 2000’li yıllarda ülke yönetiminde olan hükümetler, “1980’li ve 1990’lı” yıllarda görev yapan hükümetlerle karşılaştırıldığında, ulaşılan endeks sonuçları bu dönemlerin birbirinden pek de farklılık göstermediğini işaret etmiştir. Bu noktada, “24 Ocak Kararları” ile uygulanan “iktisadi serbestleşme” politikasının hükümetlerin makroekonomik başarım endekslerine olumlu bir katkı sağlamadığı gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. ve Ahmad, B.T. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın açıklamalı kronolojisi 1945-1971*. İstanbul: Bilgi.
- Akat, A.S. (1984). *Alternatif büyüme stratejisi: iktisat politikası yazıları*. İstanbul: İletişim.
- Akçay, Ü. (2007). *Kapitalizmi planlamak: Türkiye’de planlama deneyimi ve DPT’nin dönüşümü*. Ankara: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Akçay, Ü. ve Güngen, A.R. (2016). *Finansallaşma, borç krizi ve çöküş: küresel kapitalizmin geleceği*. Ankara: Notabene.
- Atılğan, G. (2015). “Tarımsal kapitalizmin sancağı altında”. G. Atılğan ve C. Saraçoğlu ve A. Uslu (haz.). *Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de siyasal hayat* (s. 387-514). İstanbul: Yordam
- Bağımsız Sosyal Bilimciler. (2012). *IMF gözetiminde on uzun yıl, 1998-2008*. İstanbul: Yordam.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler. (2015). *AKP’li yıllarda emeğin durumu*. İstanbul: Yordam.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye iktisat tarihi*. Ankara: İmge.
- Boratav, K. (2006). *Türkiye’de devletçilik*. Ankara: İmge.
- Bulutay, T. (1995). *Employment, unemployment and wages in Turkey*. Ankara: ILO.
- Bulutay, T. (2015). “Yaşam öyküm”. N. Yıldırım (drl.). *Tuncer Bulutay’a armağan* (s. 23-52). Ankara: Mülkiyeliler Birliği.
- Bulutay, T. ve Tezel, Y. ve Yıldırım, N. (1975). *Türkiye milli geliri*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Cem, İ. (2007). *Türkiye’de geri kalmışlığın tarihi*. İstanbul: Can.
- Doğruel, F. ve Doğruel, A.S. (2005). *Türkiye’de enflasyon tarihi*. Ankara: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- DPT (1963). *Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/9/plan1.pdf.
- DPT (1972). *Üçüncü beş yıllık kalkınma planı (1973-1977)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/7/plan3.pdf.
- DPT (1978). *Dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1979-1983)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/6/plan4.pdf.
- DPT (1984). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985-1989)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/5/plan5.pdf.
- DPT (1989). *Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990-1994)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/4/plan6.pdf.
- DPT (1995). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/3/plan7.pdf.
- DPT (2000). *Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/2/plan8.pdf.

- DPT (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013)*. Erişim: 10 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/1/plan9.pdf.
- Ecevit, B. (1968). *Bu düzen değişmelidir*. İstanbul: Ulusal.
- Eken, N. (2009). *Türkiye kısa iktisat tarihi, 1946'dan 2008'e*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat parti tarihi ve ideolojisi*. Ankara: İmge.
- Gülalp, H. (1993). *Kapitalizm sınıflar ve devlet*. Osman Akınhay ve Abdullah Yılmaz (çev.), İstanbul: Belge.
- İnan, A. (1972). *Devletçilik ilkesi ve Türkiye cumhuriyetinin birinci beş yıllık sanayi planı 1933*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. Erişim: 16 Mart 2017, www.kalkinma.gov.tr/lists/kalknma%20planlar/attachments/12/onuncu_kalkinma_planı.pdf.
- Kalkınma Bakanlığı (2015). *Ekonomik ve sosyal göstergeler 1950-2014*. Erişim: 5 Şubat 2017, [www.mod.gov.tr/lists/recentpublications/attachments/84/economic%20and%20social%20indicators%20\(1950-2014\).pdf](http://www.mod.gov.tr/lists/recentpublications/attachments/84/economic%20and%20social%20indicators%20(1950-2014).pdf).
- Karpat, K.H. (2007). *Türkiye'de siyasal sistemin evrimi*. Esin Soğancılar (çev.). Ankara: İmge.
- Karpat, K.H. (2012). *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş.
- Kazgan, G. (2006). *Tanzimat'tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi
- Keyder, Ç. (1987). "İthal ikameci sanayileşme ve çelişkileri". K.Boratav ve Ç.Keyder ve Ş.Pamuk (drl.). *Kriz, gelir dağılımı ve Türkiye'nin alternatif sorunu* (13-36). İstanbul: Kaynak.
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Kuruç, B. (1987). *Mustafa Kemal döneminde ekonomi*. Ankara: Bilgi.
- Kuruç, B. (1993). *Belgelerle Türkiye iktisat politikası* (2 Cilt). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Küçük, Y. (1985). *Planlama kalkınma ve Türkiye*. Ankara: Tekin.
- Maliye Bakanlığı. (2015). Genel Bütçe İstatistikleri. Erişim: 10 Mayıs 2018, <https://www.muhasabat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistik-detayi?tabId=1&pageId=5>.
- Maliye Bakanlığı. (2017). 2006-2016 Merkezi Yönetim Konsolide Bütçe İstatistikleri. Erişim: 10 Mayıs 2018, <https://www.muhasabat.gov.tr/portal/file-download?title=merkezi-yonetim-konsolide-butce-denge-tablosu&id=181837>.
- Neziroğlu, İ. ve İrfan, T. (2013). *Hükümetler programları ve genel kurul görüşmeleri* (10 Cilt). Ankara: TBMM.
- Okun, A.M. (2015). *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. Washington, DC: Brookings Institution.

- Özdemir, H. (2000). “Siyasal tarih 1960-1980”. S. Akşin (haz.). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 191-261). İstanbul: Cem.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Picek, O. (2017). “*Magic Square*” of Economic Policy measured by a Macroeconomic Performance Index. Retrieved February 26 2018, from http://www.economicpolicyresearch.org/media/k2/attachments/NSSR_WP_02_2017.pdf.
- Saraçoğlu, C. ve Yeşilbaş, M. (2015). “Minare ile inşaat gölgesinde”. G. Atılğan ve C. Saraçoğlu ve A. Uslu (haz.). *Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de siyasal hayat* (s. 871-957). İstanbul: Yordam.
- Savran, S. (2013). *Üçüncü büyük depresyon*. İstanbul: Yordam.
- Schick, İ.C. ve Tonak, E.A. (2006). “Sonuç”. İrvin C. Shick ve E.Ahmet Tonak (drl.). *Geçiş sürecinde Türkiye* (s. 386-398). İstanbul: Belge.
- Sönmez, M. (1992). *Türkiye’de holdingler kırk haramiler*. Ankara: Arkadaş.
- Sönmez, M. (2003). *İşte eserinizi!.. : 100 göstergede kuruluştan çöküşe Türkiye ekonomisi*. İstanbul: İletişim.
- Sönmez, M. (2004). *Türkiye ekonomisinin 80 yılı*. İstanbul: İTO.
- Sönmez, M. (2013). *Kent, kapital ve Gezi direnişi*. Ankara: Nota Bene.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1981). *Savaş sonrası ortamında 1947 Türkiye iktisadi kalkınma planı*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1983). *1929 dünya buhranında Türkiye’nin iktisadi politika arayışları*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2014). *İktisadi politikaları ve uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si* (3 Cilt). T. Bora (ed.). İstanbul: İletişim.
- Tezel, Y.S. (2002). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Timur, T. (2001). *Türk devrimi ve sonrası*. Ankara: İmge.
- Timur, T. (2003). *Türkiye’de çok partili hayata geçiş*. Ankara: İmge.
- Timur, T. (2004). *Türkiye nasıl küreselleşti*. Ankara: İmge.
- Tunçay, M. (2000). “Siyasal tarih: 1950-1960”. S. Akşin (haz.). *Türkiye tarihi 4 çağdaş Türkiye 1908-1980* (177-187). İstanbul: Cem.
- TÜİK (2014). *İstatistik Göstergeler 1923-2013*. Erişim: 17 Şubat 2017, http://www.tuik.gov.tr/icerikgetir.do?istab_id=160.
- TÜİK (2015). *İstatistiklerle Türkiye 2014*. Erişim: 18 Şubat 2017, http://www.turkstat.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=5.
- TÜİK (2016). *İstatistiklerle Türkiye 2015*. Erişim: 7 Mayıs 2018, http://ec.europa.eu/eurostat/documents/7330775/7339623/Turkey+_in_statistic_s_2015.pdf.

- Uslu, A. (2015). “Hür dünyanın saflarında”. G. Atılgan ve C. Saraçoğlu ve A. Uslu (haz.). *Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de siyasal hayat (341-386)*. İstanbul: Yordam.
- Yeldan, E. (2006). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi: bölüşüm, birikim ve büyüme*. İstanbul: İletişim.
- Yenal, O. (2013). *Cumhuriyetin iktisat tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

ÖZGEÇMİŞ

Hasan Koçbıyık 23.07.1990 tarihinde Trabzon'un Of ilçesinde doğdu. Samsun Recep Tanrıverdi Lisesi'ni bitirdikten sonra Ordu Üniversitesi Ünye İİBF iktisat bölümünden 2012 yılında mezun oldu. 2012-2015 yılları arasında aktif olarak müzikle ilgilendi. Gebze Teknik Üniversitesi'nde başladığı yüksek lisans eğitimine 2016 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne geçerek devam etti. 2017 yılında tek dönem olarak Tallinn Üniversitesi'nde Erasmus Programı'na katıldı. Orta seviyenin üstünde İngilizce bilmekte ve İspanyolcayla ilgilenmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail : hasankocbiyik@gmail.com

Telefon : + 90 538 481 52 61